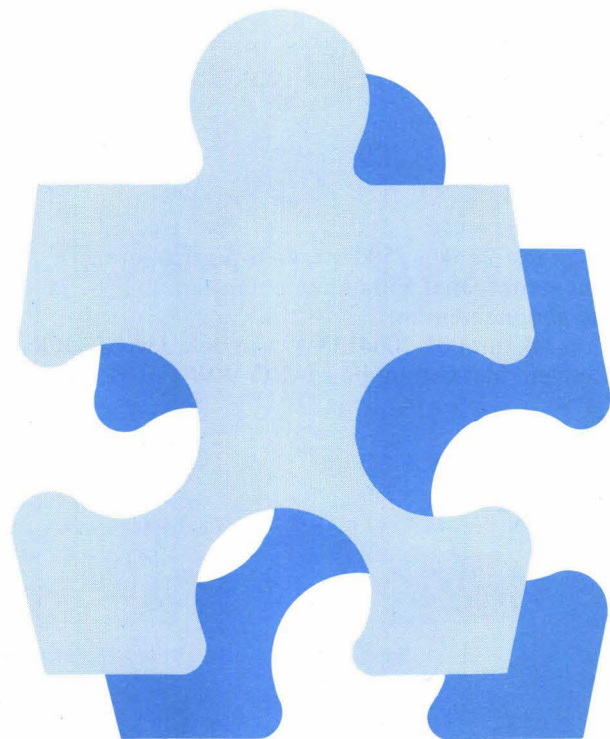

WELWIJS

verschijnt 4× per jaar, jaargang 8, nummer 2, juni 1997

Wisselwerking onderwijs en welzijnswerk

Majong

Maatschappij- en jongerenproblemen

COLOFON

Welwijs verschijnt 4× per jaar en wordt uitgegeven door de v.z.w. Majong.

Redactie:

Eva Adriaensens - Maria Bouverne-De Bie (voorzitter) - Lieve Cattrijsse -
Marijke Declair - Hugo Sacreas - Jan Tallon - Laurent Thys - Bea Vandewiele -
Katleen Van Heule - Mieke Van Nuland - Nicole Vettenburg - Katleen Walravens.

Coördinatie en eindredactie:

Nicole Vettenburg

Verantwoordelijke uitgever:

Nicole Vettenburg, Trolieberg 70, 3010 KESSEL-LO.

Redactie-adres:

Redactie WELWIJS
Nicole Vettenburg
Hooverplein 10
3000 LEUVEN
Tel. 016/32.52.37 Fax. 016/32.54.68

Teksten voor bijdragen, brieven en mededelingen dienen te worden toegezonden naar het redactieadres.

Ontwerp kافت:

Ilse Wong en Nathalie Janssens

Druk:

Drukkerij Van der Poorten, Kessel-Lo

Abonnementen:

700 bfr. voor organisaties en instellingen; 500 bfr. voor particulieren;
450 bfr. voor groepsabonnement (vanaf 5 abonnementen) en
900 bfr. voor buitenlandse abonnementen.
Bedrag over te schrijven op rek. nr. 001-2064133-49 van de v.z.w. MAJONG,
Hooverplein, 10 - 3000 Leuven, met vermelding "ABO-WW".

Logistieke ondersteuning:

Departement voor Lerarenopleiding, R.U. Gent

Nazicht drukproeven:

Lieve Goris

KANSARME EN MIGRANTENoudERS – OOK PARTNERS VAN DE SCHOOL?

Ongeveer vier jaar geleden werd in Brussel, op initiatief van de Vlaamse en Waalse Minister van Onderwijs, gestart met het Spijbelpreventieproject. Aan de Nederlandstalige kant heeft men er, op basis van een vooronderzoek in alle Nederlandstalige scholen in Brussel, voor geopteerd om preventief te werken binnen twee gemeenten in de Brusselse context, Anderlecht en Molenbeek. Binnen het Spijbelpreventieproject wordt er door drie preventiewerkers rond verschillende invalshoeken gewerkt: leerlingbegeleiding op school, de samenwerking onderwijs – welzijnswerk en ouderbetrokkenheid.

Welwijs is geïnteresseerd in de visie op ouderbetrokkenheid en in de instrumenten die ontwikkeld werden om het samenwerken tussen ouders en school te verbeteren. Griet Verschelden interviewde de preventiewerker die binnen het Spijbelpreventieproject gewerkt heeft aan ouderbetrokkenheid. Vanaf dit schooljaar is het Spijbelpreventieproject uitgebreid naar het Experiment Leerplichtcontrole in vijf regio's (Brussel, Brugge, Gent, Antwerpen, Hasselt en Genk). Mevrouw Sabine Peters¹ werkt momenteel binnen de regio Hasselt-Genk. Mevrouw Sabine Peeters gaat ervan uit dat de groep van kansarme ouders en de groep van migrantenouders geen of moeilijk aansluiting vindt bij de school, dat de samenwerking tussen de school en de ouders voor alle betrokkenen essentieel is en dat het contact ouders-school verbeterd kan worden.

Welwijs: Waarom vinden kansarme en migrantenouders moeilijk aansluiting bij de school en is de ouderbetrokkenheid van migrantenouders gelijk te schakelen met de ouderbetrokkenheid van kansarme ouders?

Sabine Peters: Migrantenouders kennen het secundair onderwijs niet zo goed; kansarme ouders hebben dan weer zelf negatieve ervaringen gehad met het onderwijs en de school. Wat de Marokkaanse en Turkse ouders betreft, is het in hun land van herkomst gebruikelijk dat de school de volledige verantwoordelijkheid opneemt voor de kinderen en jongeren; ouders moeten of mogen zich niet bemoeien met de school. Voor deze ouders is het dus zeker niet evident om hier naar de school toe te stappen, om de schoolloopbaan van hun kinderen op te volgen, om hun kinderen te helpen met hun huiswerk, enz... Kansarme ouders hebben meer een "fatalistisch" gevoel en menen dat de school misschien wel de hefboom is of kan zijn tot een betere toekomst voor hun kinderen, maar dat hun kinderen toch uit de boot vallen. De schooltaal, de mentaliteit op school, de hele schoolcultuur sluit vaak niet aan bij het kansarme milieu. Het gegeven dat er heel wat leerkrachten zijn die uit een middenklassemilieu komen, wijst er bovendien op dat de betrokkenheid van kansarme ouders niet zo vanzelfsprekend is. Kansarme en migrantenouders worden bovendien vaak op school "uitgenodigd" wanneer de school negatieve boodschappen heeft, met als gevolg dat de drempel voor deze ouders nog hoger wordt en dat de school "vermeden" wordt.

Welwijs: Hoe ervaren de scholen de kloof tussen ouders en school concreet en op welke manier komt tot uiting dat scholen ervoor opteren om de ouderbetrokkenheid te verhogen?

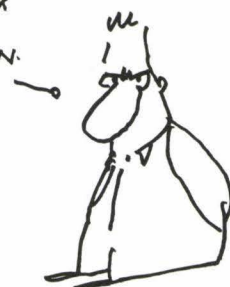
Sabine Peters: Ik zou niet dadelijk durven stellen dat scholen de ouderbetrokkenheid willen verhogen. Vooral in grote scholen heeft men niet het gevoel dat ouders partners zijn met wie de school rekening dient

te houden. Ouders worden door scholen bovendien vaak als "pottenkijkers" en als moeilijke partners ervaren. Van daaruit zijn scholen vaak niet erg bekommerd om hun ouders. Scholen doen weinig moeite om hun ouders te leren kennen; de samenwerking tussen school en ouders is ook voor de scholen niet zo vanzelfsprekend. Dat is ook al te zien aan de manier waarop scholen communiceren met de ouders. De brieven die scholen opstellen om ouders uit te nodigen voor een oudercontact of een andere activiteit op school zijn vaak naar middenklasse-ouders toe geschreven en schrikken heel wat ouders af. Scholen klagen dan over de lage opkomst bij een oudercontact of bij een andere activiteit, maar stellen zich weinig vragen waaraan het gebrek aan contact met ouders te wijten is. Een reflexie over de manier van werken, over de manier waarop de school ouders uitnodigt, blijft vaak uit.

SOMMIGE SCHOLEN
VINDEN DAT ZIJ AL
GENOEG PROBLEMEN
HEBBEN MET DE
LEERLINGEN

ZONDER DAAR OOK
NOG DE OUDERS
BIJ TE BETREKKEN.

Welwijs: Welke zijn de voordelen van het werken aan ouderbetrokkenheid voor de scholen en op welke manier zijn scholen dan te motiveren om aan ouderbetrokkenheid te werken?

Sabine Peters: Scholen worden regelmatig geconfronteerd met "moeilijke leerlingen", dit wil zeggen leerlingen met leerproblemen, leerlingen met karakteriële problemen, leerlingen die problemen hebben met de klasgroep, enz... Vaak is het zo dat men pas aan het contacteren van de ouders denkt op het moment dat de leerkrachten binnen de klassenraad beslissen om een tuchtmaatregel te nemen, om de jongere van school te sturen, om een B-attest te geven,... Wij vinden het belangrijk om scholen te motiveren om de ouders van bij het begin bij het schoolgebeuren te betrekken. Ouders kunnen immers heel wat informatie geven over de achtergrond van de jongere en over de onderliggende problematiek. Het is belangrijk om van bij het begin met de diverse partners (directie, leerkrachten, hulpopvoedend personeel, ouders,...) rond de tafel te zitten, de bezorgdheid voor het welzijn van de jongere uit te drukken en gezamenlijk een aantal stappen inzake de begeleiding te ondernemen. School én ouders streven immers hetzelfde doel na; beide partners zijn bekommerd om de schoolloopbaan en om de ontwikkeling van de leerlingen/jongeren. Op die manier kan men preventief werken en kan men voorkomen dat problemen escaleren. Hierbij is het erg belangrijk om tijdig door te verwijzen naar organisaties en instanties uit de welzijnssector. De samenwerking tussen onderwijs en welzijnswerk dient echter verder uitgebouwd te worden. Soms staan scholen onvoldoende open voor een samenwerking met de welzijnssector; binnen het onderwijs is het niet gebruikelijk om te onderhandelen met externen. Daarnaast liggen de verwachtingen van de school ten aanzien van de welzijnssector vaak te hoog. De welzijnssector is bovendien voor scholen en onderwijsinstanties ondoorzichtig en te weinig betrokken op de schoolloopbaan van de jongeren met wie zij in contact komen.

Welwijs: Waarom is ouderbetrokkenheid belangrijk voor de ouders en op welke manier zijn ouders te motiveren om samen te werken met de school?

Sabine Peters: Ik vertrek vanuit het uitgangspunt dat ouders steeds het beste wensen voor hun kinderen. Ik geloof niet dat ouders niet geïnteresseerd zijn in de schoolloopbaan van hun kinderen. In werkelijkheid hebben kansarme en migrantenouders echter niet altijd de mogelijkheden om een goed studieklimaat te scheppen in het gezin. Ouders beschikken vaak niet over de kennis, middelen of achtergrond en weten niet op welke manier zij hun kinderen kunnen helpen met hun schoolloopbaan.

Vanuit het onderwijs wordt heel vaak aangegeven dat ouders zich opvoedingsonbekwaam voelen. Ouders hebben nood aan opvoedingsondersteuning, maar blijven hierrond vaak in de kou staan. Als ouder krijg je dan ook vaak te horen vanuit het onderwijs en vanuit andere instanties dat je het niet of onvoldoende goed doet. Ouders worden gecontacteerd wanneer er dingen fout lopen, maar er wordt hen niet gezegd hoe ze

de opvoeding van hun kinderen dan wél kunnen aanpakken. Ouders kunnen heel veel ondersteuning bieden met betrekking tot de schoolloopbaan van hun kinderen indien ze hierin ondersteund en bevestigd worden. De vraag kan gesteld worden of het werken aan opvoedingsondersteuning een taak is van het onderwijs of van het welzijnswerk? Belangrijk is dat deze partners samenwerken om de ouders de ondersteuning te bieden die ze nodig hebben. Vaak zijn het geven van praktische tips om de begeleiding van hun kind in zijn schoolloopbaan op te nemen en het geven van voldoende zelfvertrouwen reeds aanzetten. Op deze manier wordt er preventief gewerkt en kan men tal van tussenkomsten in de toekomst voorkomen. Vanuit het vooronderzoek in het Spijbelpreventieproject stellen we vast dat schoolopbouwwerkorganisaties, vierdewereldorganisaties, lokale en regionale migrantenorganisaties, buurtwerkingen, jongerenwerkers, straathoekwerkers, PMS-centra,..., kortom alle organisaties en iedereen die met de groep jongeren te maken heeft, zeer nauw betrokken zijn bij en heel goed op de hoogte zijn van de leefwereld van kansarme en migrantengezinnen en -jongeren. Precies daarom kunnen deze personen en organisaties heel goed functioneren als brugfiguur. Ouders kunnen samen met hen naar de school toe stappen om preventief te werken en te voorkomen dat er problemen ontstaan of dat problemen escaleren. Deze brugorganisaties kunnen ouders sensibiliseren om de stap naar de school te zetten én kunnen ouders ook emanciperen zodat zij later zelf de stap naar de school durven zetten en zodat zij voor hun belangen en rechten durven opkomen.

Welwijs: Als ik het goed begrijp houdt het werken aan ouderbetrokkenheid dus een dubbele beweging in: men probeert op school na te gaan hoe er omgegaan kan worden met de achtergrond en met de gezinscontext van de jongeren én men probeert vanuit de school aan ouders ook praktische tips mee te geven om de schoolloopbaan van hun kinderen te ondersteunen. Welke is de positie van de jongere zélf daarbinnen en wat is het belang van de samenwerking tussen ouders en school voor de jongere zélf?

Sabine Peters: Enerzijds zijn er jongeren voor wie de ouders heel doelbewust een bepaalde studierichting gekozen hebben, maar voor wie de gekozen studierichting te hoog gegrepen is. Voor deze jongeren is dat ontzettend frustrerend omdat zij voortdurend op de toppen van hun tenen moeten lopen en telkens opnieuw geconfronteerd worden met hun falen. Hierbij is het belangrijk om in de samenwerking tussen school en ouders aan de ouders duidelijk te maken dat jongeren volstrekt gelukkig kunnen zijn in een andere studierichting. Anderzijds zijn er jongeren voor wie de ouders een studierichting kiezen die te laag is. Hiermee bedoel ik niet dat bepaalde studierichtingen minderwaardig zijn, maar een aantal jongeren komen in het beroepsonderwijs terecht omdat zij niet werden opgevangen in de andere onderwijsrichtingen; onderwijsrichtingen op scholen die niet bereid zijn om te werken aan ouderbetrokkenheid.

Eigenlijk kan je het fenomeen ouderbetrokkenheid als een driehoek bekijken. De leerling leeft in de schoolcontext, maar leeft tegelijkertijd ook in de gezinscontext en in de buurtcontext (de peergroup). Op

een bepaalde leeftijd zijn leeftijdsgenoten voor de jongeren erg belangrijk en scholen moeten daar dan ook rekening mee houden. Scholen en leerkrachten moeten zicht hebben op de leefwereld, de interesses en de dingen waarmee jongeren bezig zijn. Vanuit een beeld over hoe jongeren vanuit hun verschillende socialisatiemilieus omgaan met de school, kan de school beter inschatten hoe met een jongere om te gaan en kunnen de leerkrachten het gedrag van een jongere beter plaatsen.

Welwijs: Op welke manier kan een school de samenwerking tussen school en ouders zo goed mogelijk uitbouwen?

Sabine Peters: Het is belangrijk dat een school zicht krijgt op de cultuur en leefwereld van kansarme en migrantenouders. Hierbij kunnen de brugorganisaties een taak opnemen: brugorganisaties kunnen uitgenodigd worden op een klassenraad of op een pedagogische studiedag; leerkrachten kunnen een bezoek brengen aan een cultuurcentrum, een jeugdcentrum, een moskee,...

Daarnaast is het ook erg belangrijk dat men erbij stil staat dat heel wat kansarme en migrantenouders de school niet kennen of niet vertrouwd zijn met de school. Men dient dus te werken aan drempelverlagende activiteiten voor deze ouders én initiatieven te nemen waarbij de school de ouders duidelijk maakt bij wie zij op school terecht kunnen. De inschrijving is meestal het eerste contactmoment tussen de school en de ouders, het is dan ook belangrijk om dit moment zo goed mogelijk te verzorgen. In samenwerking met de werkgroep schoolopbouwwerk Gent werd een **inschrijvings- en informatiefiche**² ontwikkeld die gebruikt kan worden bij het *inschrijvingsgesprek*. Deze fiche bestaat uit een aantal identificatiegegevens van de leerling, gegevens in verband met de schoolloopbaan van de leerling, relevante medische informatie, informatie over de ouders en over de gezinssamenstelling, socio-economische gegevens, informatie over de contacten met welzijnsorganisaties, migrantenorganisaties, brugfiguren,... De inschrijvings- en informatiefiche wordt gehanteerd om preventief te werken en problemen (b.v. spijbelproblemen, gedragsproblemen, een verkeerde studiekeuze,...) te voorkomen.

Een school kan op basis van het werkinstrument dat wij aanbieden een eigen inschrijvings- en informatiefiche ontwikkelen. De bedoeling van dit instrument is een gesprek te voeren met de ouders, een gesprek waarop wederzijds informatie uitgewisseld wordt. Het inschrijvingsmoment is immers de eerste kennismaking van de school met de ouders, maar ook van de ouders met de school. De school kan informatie vragen over de leerling, over de motieven voor de schoolkeuze en kan de verwachtingen ten aanzien van de leerlingen en de ouders duidelijk maken. De ouders kunnen kennis maken met de school en kunnen op hun beurt hun verwachtingen ten aanzien van de school verduidelijken.

Een belangrijke voorwaarde voor het hanteren van een inschrijvings- en informatiefiche is dat de school ervan overtuigd is dat ouders gelijkwaardige en onmisbare partners zijn in het onderwijsgebeuren. Het is belangrijk dat er voldoende tijd wordt uitgetrok-

ken voor een inschrijvingsgesprek en dat het gesprek niet onpersoonlijk wordt. Daarnaast is het aangewezen dat de gesprekken gevoerd worden door één of meer personen die zicht hebben op de migranten- en kansarmoedeproblematiek of door personen die hierin getraind zijn. De inschrijvings- en informatiefiche bevat immers heel wat indringende vragen; ik ga ervan uit dat niet iedereen dit gesprek kan voeren; de persoon die met deze fiche werkt moet heel goed aanvoelen wat hij/zij kan bevragen en wat niet. Bovendien moet de bedoeling van het opvragen van dergelijke vertrouwelijke informatie duidelijk gemaakt worden aan de ouders. Met betrekking tot het opvragen van informatie inzake de brugfiguren kan bijvoorbeeld benadrukt worden dat de school de ouders als een heel belangrijke partner in het onderwijsgebeuren ziet en kan de vraag gesteld worden of ouders het goed vinden dat de contacten met de school ook via een brugfiguur verlopen, welke brugfiguur hiervoor kan ingeschakeld worden, enz...

Ouders vrezen wel eens dat de gegeven informatie een effect zal hebben op de studieresultaten van hun kind. De school moet aan de ouders duidelijk maken dat de gegeven informatie vertrouwelijk gehanteerd wordt en dat er op een correcte en deontologische manier met de gegevens omgesprongen wordt. Het kan zeker niet de bedoeling zijn om de gegevens die verkregen worden tegen de jongere te gebruiken en men moet aan de ouders duidelijk maken dat leerkrachten, op basis van de verkregen gegevens, niet bevooroordeeld naar hun kind zullen kijken en/of een lager verwachtingspatroon ten aanzien van hun kind zullen hanteren. De informatie uit de inschrijvings- en informatiefiche is bovendien niet toegankelijk voor alle leerkrachten, maar enkel voor de klastitularis. Relevante informatie kan wel op een klassenraad aan de andere leerkrachten meegedeeld worden. Eigenlijk kan een inschrijvings- en informatiefiche enkel gebruikt worden in scholen die reeds leerlinggericht werken. Scholen die op het inschrijvingsgesprek onpersoonlijk te werk gaan en zich beperken tot registreren en administratief bevragen, zullen bovendien ook veel tegenwerking krijgen van de ouders. Het is bovendien heel waardevol om tijdens het inschrijvingsmoment een **gesprek** te voeren met **de jongere zelf**, vooral als het gaat om nieuwe leerlingen of om leerlingen die in de tussenjaren (van het tweede tot het vijfde leerjaar van het secundair onderwijs) instromen.

Daarnaast is het belangrijk om bij het begin van het schooljaar een kennismakings-**ouderavond** te organiseren. Ouders hebben bij de instap in een school nood aan praktische informatie over de structuur van het onderwijs, over de structuur van de school, over de verschillende onderwijsvormen en over het reilen en zeilen in de school. Ouders kunnen ook op die manier kennismaken met de klastitularis en met een beperkt aantal leerkrachten (de leerkrachten met wie de jongere het meest in contact zal komen). Leerkrachten kunnen hun verwachtingen inzake hun leervak en de manier van studeren ervan ten aanzien van de ouders verwoorden en ouders kunnen hierover concrete vragen stellen. Het is niet eenvoudig om tijdens deze contactmomenten het niveau van het uitwisselen van informatie te overstijgen en echt in dialoog te

treden. Er dient een lange weg afgelegd te worden; belangrijk is dat de school bereid is om aan de dialoog tussen ouders en school te werken.

Het samenwerken tussen ouders en school kan ook vorm krijgen in **informele contacten**. Het contact met de ouders aan de schoolpoort is in het secundair onderwijs vrijwel onbestaand. Naast het vragen van een bijdrage in het organiseren van schoolfeesten, eetdagen,... kan men aan ouders in het secundair onderwijs ook bijvoorbeeld vragen om te helpen bij de organisatie van een bibliotheek, bij de organisatie van een sportmanifestatie, een wandeling, een fietstocht, een schoolreis, enz... Ouders en jongeren zien hun leerkracht in een andere rol; op dat moment is het schoolse presteren van het kind/de leerling niet prioritair, maar hebben ouders en leerkrachten oog voor de totale ontwikkeling van de jongere. Op die manier komen een aantal vaardigheden van jongeren naar voor die in de lescontext te weinig aan bod komen. Ik sta bijvoorbeeld altijd versteld van het feit dat migrantenjongeren zo ontzettend goed kunnen "rapen" en dansen.

Welwijs: Vindt U het organiseren van zulke activiteiten een taak voor de school, er zijn toch andere instanties die zulke activiteiten opnemen?

Sabine Peters: Uiteraard zijn er anderen die deze activiteiten organiseren. Ik vind het echter belangrijk dat precies die instanties en organisaties een voet in de school krijgen en dat de school moeite doet om de partners uit haar omgeving meer én niet enkel naar aanleiding van problemen of negatieve boodschappen bij het schoolgebeuren te betrekken. Het kan absoluut niet de bedoeling zijn dat de school alleen staat; integratiecentra, jongerenwerkers, straathoekwerkers kunnen de school ondersteunen en kunnen als brugfiguur fungeren om ouders bij het schoolgebeuren te betrekken.

Welwijs: Vindt U het aangewezen om jongeren zelf in te schakelen om hun ouders te motiveren in hun contact met de school?

Sabine Peters: Het betrekken van jongeren zelf is zeker aangewezen, maar men moet daar wel voorzich-

tig mee zijn. De school mag er niet van uitgaan dat alle jongeren alle informatie ook thuis doorgeven; er is meer nodig.

Welwijs: Het tijd maken voor een inschrijvingsgesprek met de ouders en de jongere, het trainen van mensen om een inschrijvingsgesprek te voeren, het organiseren van ouderavonden, de aandacht voor informele contacten,... vraagt wel heel veel inspanningen van de school en van de leerkrachten. Op welke manier kunnen leerkrachten gemotiveerd en ondersteund worden om deze activiteiten op te nemen?

Sabine Peters: Het is heel belangrijk dat de school en de leerkrachten inzien dat de tijdsinvestering die het werken aan ouderbetrokkenheid met zich meebrengt een meerwaarde oplevert voor alle betrokkenen, ook op langere termijn. Doordat men preventief werkt kan men in de toekomst op diverse (probleem)situaties anticiperen, geeft men de ouders het signaal dat zij als een volwaardige partner gerespecteerd worden en kan men de basis leggen voor een vertrouwensrelatie tussen de school, ouders en de jongere.

Ouders waarderen het bijvoorbeeld zeer sterk dat leerkrachten persoonlijk op huisbezoek komen. Ouders krijgen dan het signaal dat de school hen belangrijk vindt en zullen enorm veel inspanningen doen om de leerkracht goed te ontvangen. Leerkrachten krijgen op hun beurt een beeld van de gezins- en buurtcontext waarbinnen de jongere opgroeit en kunnen naar deze socialisatiemilieus refereren bij het omgaan met de betrokken jongere op school. Een huisbezoek is voor leerkrachten zeker tijdsintensief maar zal de drempel voor de ouders om naar school te komen, b.v. naar het kennismakingsoudercontact, zeker en vast verkleinen. Bij de ondersteuning van leerkrachten is het aangewezen om vorming en nascholingsactiviteiten te organiseren waarop leerkrachten informatie krijgen over de cultuurachtergronden, de gezinskenmerken, de leefwereld,... van kansarme en migrantengezinnen. Bovendien spelen brugorganisaties en -instanties een belangrijke rol bij het ondersteunen van leerkrachten in het werken aan ouderbetrokkenheid. Het kan niet de bedoeling zijn dat leerkrachten deze lange weg alleen moeten afleggen!

Geïnterviewde: Mevr. Sabine PETERS,
Documentatie kan opgevraagd worden bij: Departement Onderwijs, R.A.C.-Arcadengebouw, Lokaal 3068, 1010 Brussel, tel.: 02/210.50.69.

Interviewer: Griet VERSCHULDEN
Universiteit Gent
Vakgroep Sociale Culturele en Vrijtijdsagogiek
H. Dunantlaan, 2
9000 Gent

NOTEN

¹ Mevrouw Sabine Peters, voor het schooljaar 1996-1997 en 1997-1998 werkzaam als Gemeentelijke coördinator experiment leerplichtcontrole regio Hasselt-Genk, semafoonnummer: 049/74.46.31.

² De inschrijvings- en informatiefiche kan opgevraagd worden bij het Spijbelpreventieproject, Mevrouw Sabine Peters, Departement Onderwijs, R.A.C.-Arcadengebouw, lokaal 3068, 1010 Brussel (tel.: 02/210.50.69).

JONGE REPORTERS OP PAD!

Taksi, de Gentse kinderkrant op wielen

De kinderkrant Taksi is een initiatief van Kadanz, jeugdwelzijnswerking van De Poort-Beraber. Reeds zes jaar loopt het project in de kinderwerking, naast het recreatief en educatief aanbod.

Bij het opstarten van het project werd gezocht naar een manier om de participatie en betrokkenheid van kinderen te stimuleren. We gaan er immers van uit dat kinderen heel wat te vertellen hebben en dat ze daar ook zelf in belangrijke mate invulling kunnen aan geven. Het is belangrijk dat dit getoond wordt aan de buitenwereld.

Een kader vinden waarin de participatie van kinderen optimaal gegarandeerd wordt, was echter niet zo evident. Onze zoektocht heeft ons uiteindelijk in Nederland (Rotterdam) gebracht, waar met de kinderkrant Flater op een inspirerende wijze aan kinderpaticipatie wordt gewerkt. Met het project Taksi geven we kinderen de mogelijkheid te tonen dat ze dit kunnen. Kinderen worden hier au sérieux genomen. De begeleiders geven enkel een omkadering. Zij geven geen waardeoordeel waarover kinderen het willen hebben.

De werving van de kinderen gebeurt via heuse sollicitaties. De vrije plaatsen in de redactie worden bekendgemaakt via briefjes in de wijk en scholen in de buurt. De geïnteresseerde kinderen schrijven een sollicitatiebriefje en worden dan uitgenodigd voor een gesprek. Hieruit worden kinderen geselecteerd, vooral op basis van motivatie. Voor de nieuwe redacteurs is er elk jaar ook een vormingsdag waar ingegaan wordt op vaardigheden die belangrijk zijn bij het maken van een krant. Er wordt bijvoorbeeld een bezoek gebracht aan de drukkerij en lay-out bureau, vorming gegeven rond het oefenen van telefoongesprekken, leuke titels maken,...

De redactie bestaat uit een ploeg van minimum 8 en maximum 10 kinderen. De helft jongens, de helft meisjes tussen 9 en 12 jaar oud.

Naast een vaste redactie wordt er ook regelmatig gewerkt met freelancers.

Jaarlijks rollen er vier kranten van de pers. Er moet echter heel wat gebeuren vooraleer de krant bij de lezer terecht komt. Eens het thema bepaald en de taken verdeeld, wordt er gewerkt in kleinere groepen. Iedere groep komt dan éénmaal in de week gedurende anderhalf uur werken aan de krant.

Om een maximale participatie voor alle kinderen te waarborgen is het noodzakelijk dat iedereen precies weet wat van hem/haar verwacht wordt. Vandaar dat er voor iedere krant gewerkt wordt binnen een vaste structuur, zodanig dat de stappen duidelijk zijn voor alle kinderen. De eerste stap is *het rondetafelmoment*. Hier wordt het thema van de krant bepaald door de kinderen. Daarna wordt overgegaan tot *het verruimen van het thema*. Door de begeleider wordt zoveel

mogelijk informatie rond het gekozen thema verzameld. Vervolgens komen we bij *het flappen*. Onder het flappen verstaan we het brainstormen rond het thema. Dit gebeurt concreet op een grote flap. In *het rode stift-moment* wordt de aard van de artikels bepaald. Haalbaarheid zal bij het schrappen van voorstellen een criterium zijn. Aan de hand van het *wie-doet-wat-bord* worden de taken verdeeld. Wie gaat op interview, wie schrijft een artikel, wie verzorgt de spelletjespagina,... Dit gebeurt met kaartjes waarop de namen van de redactieleden staan, hier komen dan de taken op verschillende kaartjes onder te hangen. De volgende stap is *over tot actie*. Na heel wat individuele bijeenkomsten ter voorbereiding van interviews gaat de redactie op stap. Er worden ook artikels geschreven, tekeningen, foto's en spelletjes gemaakt. Tenslotte als de redactie alle artikels, interviews, tekeningen,... heeft is er *de eindredactie*. Dan wordt al het materiaal voorgesteld aan de redactieleden. Het is de bedoeling dat de redactieleden bemerkings kunnen geven.

Een belangrijk uitgangspunt is dat kinderen veel kunnen, heel wat mogelijkheden hebben. Daarnaast vinden wij ook dat het maken van een krant heel wat vormingsmomenten biedt, zowel op persoonlijk als op groepsvlak. Zo wordt er gewerkt aan *inspraak*. Kinderen geven zelf richting aan de krant en moeten beslissingen nemen. Zij zijn het die de inhoud van de krant bepalen. Het is een krant voor en door kinderen. Hierdoor geven zij ook een andere inhoud aan de krant. Ze hebben immers een andere kijk op zaken. Zo is er een redacteur die het leuk vond om eens een interview te doen met zichzelf. Ook bijvoorbeeld de vraag naar het aantal trappen in een school. Bij het kiezen van een thema wordt naar ieders mening geluisterd. De begeleiders vervullen enkel een ondersteunende rol.

Daarnaast wordt er duidelijk gewerkt aan *taalvaardigheid*. Kinderen zijn zowel mondeling als schriftelijk met de Nederlandse taal bezig. Samen met de begeleider(s) worden de zinnen, vragen, ... nagelezen op taal- en stijlfouten. Er wordt op een aangename en

VERTROUWENSLEERLINGEN: HULPVERLENING OP DE NULDE LIJN

Socio-emotionele begeleiding van leerlingen is een taak die de laatste jaren door steeds meer scholen opgenomen wordt. Individuele leerkrachten die zich sinds jaar en dag op vrijwillige basis opstellen als vertrouwensleerkrachten, zien zich plots gesteund door "leerlingbegeleiders", "groene" leraren, "ombudsleerkrachten". Weinig scholen denken er echter aan om nog een ander potentieel aan te boren: de leerlingen zelf. Het Koninklijk Atheneum van Brasschaat startte met een experiment.

Om de verschillende taken op het gebied van leerlingenbegeleiding duidelijker te kunnen afbakenen, wordt wel eens gebruik gemaakt van het "drie-lijnenmodel". Individuele leerkrachten bevinden zich op de "eerste lijn": zij staan het dichtst bij de leerling en kunnen eventuele problemen het snelst signaleren. De concrete invulling van de "tweede lijn" is afhankelijk van het profiel en de mogelijkheden van de school: leerkrachten worden in meerdere of mindere mate vrijgesteld door middel van uren Bijzondere Pedagogische Taken, en worden al of niet door de leerlingen gekozen. Ze grijpen onmiddellijk in als individuele leerkrachten of klassenraden problemen signaleren. Deze personen ontlasten hiermee gedeeltelijk het PMS-centrum, dat zo meer tijd krijgt voor de opvang van leerlingen die behoefte hebben aan gespecialiseerde hulp. Het PMS-centrum vormt zo de brug naar de "derde lijn": de deskundigen uit de welzijnssector die de zeer ernstige problemen aanpakken.

De leerkrachten op de "eerste lijn", die op vrijwillige basis tijd en energie steken in de eerste opvang van leerlingen met problemen, vormen de basis van de school. Zonder hen is elke gestructureerde vorm van leerlingenbegeleiding die de school opzet, gedoemd om te mislukken. Niet elke leerling met problemen stapt immers spontaan naar de officiële leerlingenbegeleider. Hoe meer leerkrachten zich door hun houding opstellen als vertrouwenspersonen, des te meer leerlingen met problemen men zal kunnen bereiken. Toch kan men nog een stapje verder 'naar beneden' gaan. Zo komt men op de 'nulde lijn' terecht.

Sommige jongeren stellen de eerste hulpvraag immers niet aan volwassenen, maar aan leeftijdgenoten. Het project "Vertrouwensleerlingen" speelt in op de nood van jongeren om problemen in eerste instantie aan elkaar toe te vertrouwen.

Achtergrond

In de zomer van '95 schreef Lieven Deprettere, toenmalig pedagogisch adviseur van het Provinciaal Onderwijs, een artikel over "leerlingenbemiddelaars".¹ Hij pleit hierin voor het oprichten van "zelfhulpgroepen voor leerlingen rond bepaalde thema's" en voor het opleiden van een aantal jongeren tot "bemiddelaars" door middel van een training in gespreksvaardigheden. "Leerlingenbemiddelaars" helpen conflicten oplossen tussen leerlingen onderling. Immers: *"Heel wat problemen bij jongeren vloeien voort uit hun relaties met leeftijdgenoten"*.

In de herfst van '95 stierf Kim Saadeldin aan een hartaanval. Hij was een jongen van 16 die in de Rijksinstelling van Mol was geplaatst wegens bezit van drugs. De emoties die dit voorval teweegbracht bij zijn klasgenoten en andere leerlingen van zijn school, zetten de directie ertoe aan om met het PMS-centrum een speciaal begeleidingsprogramma op te zetten. De leerlingen stelden zelf, samen met een leerkracht, een enquête op. De resultaten werden in de 4de, 5de en 6de jaren besproken onder leiding van een deskundige. Voor de 3de jaren werd echter voor een andere aanpak gekozen: vier leerlingen uit het 6de jaar stelden zich kandidaat om de vragen van hun jongere medeleerlingen over druggebruik te beantwoorden. Hier waren geen leerkrachten bij aanwezig. De vrijwilligers werden wel eerst 'gecoacht' door de deskundige. Uit dit experiment bleek overduidelijk de behoefte van jongeren om bij elkaar te rade te gaan als het problemen betreft die door volwassenen meestal vanuit een andere invalshoek benaderd worden. Daarom besloot het betrokken PMS-centrum om de ideeën van Lieven Deprettere uit te proberen in een project "Vertrouwensleerlingen", dat zich echter niet zou beperken tot bemiddeling bij conflicten tussen leerlingen onderling, maar waarin in principe alle vragen om hulpverlening aan bod konden komen.

Een experiment

Nadat de directie en de leerkrachten van de school bereid waren gevonden om het experiment een kans te geven, werd een trainingsprogramma voor de "vertrouwensleerlingen" opgesteld. Naast luister- en gespreksvaardigheden en strategieën voor bemiddeling bij conflicten, werd ook aandacht besteed aan deontologie (geheimhouding, onpartijdigheid,...). Vervolgens werd het project uitgelegd aan alle leerlingen en werden ze bevraagd over het nut, het doel, de functie en de vereiste vaardigheden van vertrouwensleerlingen. Daarna werd hen de mogelijkheid geboden om zich in te schrijven voor de training. 15 leerlingen waren bereid om gedurende de volgende maanden een deel van hun vrije woensdagmiddag te investeren in de opleiding.

De vrijwilligers zitten in het 3de, 4de, 5de en 6de jaar, zodat de continuïteit volgend schooljaar bewaard blijft. Ze stelden een brochure op, kregen een klaslokaal ter beschikking om tijdens de middagpauze en na de lessen hun medeleerlingen te ontvangen, en een eigen 'postbus' in het leerlingensecretariaat. Ook via email

zijn ze bereikbaar. Mogelijkheden voor een eigen telefoonlijn worden nog onderzocht. De vertrouwensleerlingen kregen de toelating om zichzelf en het project aan het lerarenteam en in de verschillende klassen voor te stellen. Nog tijdens hun opleiding werden ze door medeleerlingen over diverse problemen aangesproken.

Het spreek vanzelf dat het niet de bedoeling is om van de vertrouwensleerlingen in recordtempo mini-psychologen te maken. Als individuele leerkrachten soms reeds zeer zwaar gebukt kunnen gaan onder het gewicht van de persoonlijke problematiek van enkele leerlingen, dan is het niet verantwoord om die last over te dragen op jongeren. Dat is ook geenszins het opzet. Om te vermijden dat jongeren bedolven worden onder problemen die hun petje te boven gaan, werden een aantal afspraken gemaakt.

Aangezien de vertrouwensleerlingen hun opleiding in het PMS-centrum kregen, is dit voor hen vertrouwd terrein. Ze weten dat ze te allen tijde in het centrum deskundigen zullen vinden die hen met raad en daad bijstaan. Bovendien handelen vertrouwensleerlingen nooit op eigen houtje. Er wordt steeds met de groep overlegd. Er is een afspraak dat alle hulpvragen anoniem blijven, zowel tussen de vertrouwensleerlingen onderling als in hun relatie met de directie, de leerkrachten en het PMS-centrum. Er werd ook duidelijk gesteld dat de vertrouwensleerlingen *zich niet mogen opstellen als autoriteiten* op om het even welk gebied, noch naar de leerlingen, noch naar het schoolpersoneel toe.

Uit dit alles mag blijken dat noch leerlingenbegeleiders noch PMS-vertegenwoordigers de vertrouwensleerlingen hoeven te zien als 'concurrenten'. De problemen die met vertrouwensleerlingen besproken worden, worden aangebracht door leerlingen die zich spontaan *niet* tot vertrouwensleerkrachten of tot het PMS-centrum zouden wenden. Naarmate men meer structuren ontwikkelt om problemen op te vangen, zal de diversiteit van de problemen die tot uiting komen, groter worden. Die situatie ontlokte aan een leerkracht de uitspraak: "Sinds ze in onze school een leerlingenbegeleider hebben aangesteld, zijn er nog nooit zo veel problemen geweest!"

Oproep

In het reeds vernoemde artikel verwijst Lieven Deprettere naar bestaande onderzoeken op dit gebied in de Verenigde Staten² en in IJsland³. De concrete vormgeving van de projecten verschilt echter sterk naargelang van de context en de doelstellingen. Zo wordt "peer mediation" in een aantal Amerikaanse scholen toegespitst op het omgaan met geweld tussen jongeren onderling. In IJsland was een dramatisch hoog zelfmoordcijfer onder jongeren de aanzet om met een project "Vertrouwensleerlingen" te starten. De inhoud van de opleiding voor de vertrouwensleerlingen werd daar uiteraard sterk door beïnvloed. Het is dus zaak om een draaiboek samen te stellen dat aangepast is aan de Vlaamse context. In ieder geval zal elke school die met een dergelijk project wil starten, aanpassingen moeten doorvoeren die aansluiten bij het eigen profiel van de school en bij de noden van de specifieke leerlingenpopulatie.

Daarom richten wij een oproep tot alle scholen die belangstelling hebben voor een dergelijk project, of scholen die reeds op hun eigen manier met vertrouwensleerlingen werken. Hierdoor kunnen we een gezamenlijk draaiboek tot stand brengen dat geïnteresseerde scholen als basis kunnen gebruiken. Schrijf, fax of telefoneer naar:

Christine DE BACKER
PMS-centrum Gemeenschapsonderwijs
Van Hemelrijcklei 81
2930 BRASSCHAAT
Tel.: 03/651.79.11
Fax: 03/653.10.14

NOTEN

¹ DEPRETTERE, L. Leerlingen als leerlingenbemiddelaars? Een aanvullende dimensie van leerlingenbegeleiding, *Pedagogische Bijdragen*, 1995, nr. 118.

² BRION-MEISELS, S. *Conflict Resolution. Alternatives to Violence. Hooking Kids on School Program*, Cambridge Public Schools, 1992.

³ ADALBJARNADÓTTIR, S. *Fostering Children's Social Conflict Resolutions in Classroom: a Developmental Approach*, Kennarháskóli University of Iceland, 1992.

TO RIDE, TO SHOOT STRAIGHT AND TO SPEAK THE TRUTH

Over jongeren, subculturen en levensstijl

Baggies, piercings, tattoo's, sneakers, Airwalks, skaters, hiphoppers, Doc. Martens, grungers, Vans, Vision, zippies, ravers, Diesel, psycho cowboy, straight-edgers, metalheads, travellers, boots, houthakkershemden, Fresh Jive, Adidas Gazelle's, Viviane Westwood, petjes, cyberpunks, boxer-shorts, generation X, Y, Z, ...

Jongeren, stijlen, subculturen, commercie, mainstream en underground: alles lijkt door elkaar te lopen. De grenzen zijn vaag en nog nauwelijks te onderscheiden, tot spijt van hen voor wie een subcultuur méér is dan enkel maar het uiterlijk vertoon. Jongeren zoeken (en vinden) steeds nieuwe dingen die 'cool' zijn, 'trendy', 'in'. Het is als jongere een verplichting ervoor te zorgen dat je zeker met één van die drie voorgaande termen wordt geassocieerd. Anders ben je 'out', 'passé', 'nerd' en word je niet hoger aangeslagen dan pa en ma, die ook (en per definitie) hopeloos achterop lopen. Waarom is dat imago zo belangrijk voor ons aller jeugd? Waarop baseren jongeren zich om dat imago op te bouwen? Hoe zwaar weegt de groepsdruk? En hoe ga je er als jeugdwerker, pedagoog, ouder, leerkracht,... mee om?

'Underground' en 'mainstream'

Het lijkt ons in deze materie belangrijk om een onderscheid te maken tussen wat men pleegt te noemen de 'underground' en het commerciële circuit. De 'underground' is de bron, de kweekvijver, de kern van waaruit steeds nieuwe subculturen ontstaan. De leden van deze subculturen, in aanvang heel vaak slechts een handvol jongeren, gaan zich ook uiterlijk proberen te onderscheiden van wat als algemeen gangbaar wordt gezien. Denk in dit verband bijvoorbeeld aan de punkbeweging, waarvan de leden er zelfs niet voor schuwden om nazistische symbolen te gebruiken om hun 'look' samen te stellen. Punk had als hoofddoel de oudere generatie(s) shockeren en daarvoor waren alle middelen goed. Nu passen jongeren beter op: een links geïnterpreteerde subcultuur zorgt er wel voor om geen fascistische symbolen te gaan gebruiken.

Eens een subcultuur zich heeft gevormd kan het twee richtingen uit. Ofwel blijft die subcultuur underground, en blijft ze bestaan als marginaal fenomeen waar verder niet al te veel aandacht wordt aan besteed. Als ze al aandacht krijgen is het vaak in het kader van een gebeurtenis waar de media een vette kluit aan hebben. Denk bijvoorbeeld aan black metalfans die op een kerkhof graven onteren. Een tweede mogelijkheid is echter dat een grotere groep mensen op een bepaalde subcultuur gaat inpikken. Dit gebeurt niet altijd om een bijzonder duidelijke reden. Zeker is wel dat jongerenzenders als MTV en Studio Brussel daarin een grote rol (kunnen) spelen. Subculturen zijn heel vaak (vrijwel altijd) gelieerd aan bepaalde muziekvormen. In die muziekvormen heb je steeds een aantal grote namen, die ook underground zijn begonnen, maar plots door een aantal media worden opgemerkt. Eens die groepen dan wat playtime krijgen op de belangrijkste jongerenzenders heb je een grote kans dat nogal wat jongeren die groep als het nieuwe hippe dingetje gaan beschouwen.

Dit was bijvoorbeeld het geval met een groep als Sepultura: begonnen binnen het death metal-milieu, daar uitgroeid tot één van de belangrijkste groepen, op-

getreden in de Vooruit, opgemerkt door Studio Brussel, MTV en Humo, opgetreden in de Brielpoort, nieuwe (iets toegankelijker) CD, en pats... live op Torhout/Werchter. Meteen verliest de underground één van zijn pioniers en gaat men op zoek naar andere, eventueel meer extreme 'helden'. Hetzelfde kan gelden voor een aantal andere aspecten van subculturen. Denk aan bepaalde kledingstukken die door de grote massa worden overgenomen, na eerst een tijdje enkel tot een bepaalde subcultuur te hebben behoord (bijvoorbeeld de 'baggies', extreem wijde broeken, die een element waren van de HipHop-, Hardcore- en Skate-cultuur maar nu ook al door 'Johnnies' worden gedragen).

De overname van elementen uit subculturen door de grote massa is voor die subculturen in zekere zin problematisch. Voor hen zijn muziek, kledij, gedrag,... belangrijke aspecten van een bepaalde levensstijl. Uiterlijk vertoon is de veruitwendiging voor een dieper engagement. Achter de façade zit een filosofie, zitten eigen waarden en normen. De idealen zijn voor een subcultuur bijzonder belangrijk. Zonder absoluut engagement aan die idealen kun je er nooit volwaardig deel van uitmaken. Vandaar de afkeer die men heeft wanneer de massa elementen van de subcultuur gaat overnemen, maar niet de toewijding aan de idealen, wel de muziek maar niet de filosofie erachter, wel de kledij maar niet de regels. Het gaat voor subculturen over een strijd tussen 'echten' (zij) en 'meelopers' (de rest), het gaat om een strijd van 'us versus them'.

Om zich af te zetten gaan subculturen zich terugtrekken in een eigen wereldje, dat van de vrienden, van de plaatsen waarvan men weet dat er echte skaters, hiphoppers, metalfans,... zitten. Echte technofans gaan naar de Fuse, en niet naar de Cherry Moon of La Rocca, echte metalfans gaan naar Benediction en niet naar Metallica, echte hiphoppers gaan naar Gangstarr en niet naar House of Pain. In dat eigen wereldje is het ook gemakkelijker om op de hoogte te blijven van wat er b.v. inzake muziek aan nieuws is. Op die manier is de subcultuur al lang op de hoogte van nieuwe evoluties voor de mainstream ze heeft opgemerkt. Technofans kenden zoiets als drum & bass lang voordat ie-

mand als David Bowie ermee begon te experimenteren. Hiphoppers kenden Cypress Hill voor MTV plots ieder kwartier het clipje van 'Insane in the Brain' uitzond. Metalfans kenden Metallica voor Studio Brussel 'Enter Sandman' eigenlijk wel een leuk nummer vond.

Meteen zijn waarschijnlijk de twee belangrijkste bepalers van wat 'in' en 'trendy' is genoemd: de eigen vriendenkring en allerhande media. Vrienden spelen zowel op het niveau van de underground als van de mainstream een heel belangrijke rol. Vrienden worden voor een deel gekozen op basis van gelijklopende interesses. Als één iemand uit de vriendenkring iets nieuws leert kennen, zal hij dat ongetwijfeld met de anderen delen. Hoe komen jongeren in contact met een bepaalde subcultuur? Heel vaak omdat iemand uit de vriendenkring al op enige manier geëngageerd is. Ik herinner mij nog hoe ik als twaalfjarige van een of andere oudere neef een aantal platen van Iron Maiden en Motorhead te zien en te horen kreeg. Meteen was mijn interesse voor deze muzieksoort gewekt.

Ik ging zelf ook mijn eerste plaatjes kopen, drong er bij moeder op aan om toch maar kleren te mogen kopen die 'metal' waren: ik ging mij langzaam maar zeker een heavy metal-imago aanmeten. Zo eenvoudig gaat het vaak. Men moet daar geen ingewikkelde theorieën en beschouwingen over opzetten; op een gegeven moment krijg je via via iets te zien of te horen dat je 'wijs' (essentiële voorwaarde) lijkt en je gaat je er verder in verdiepen, totdat je als het ware vanzelf in een subcultuur terecht komt.

Ook in de mainstream speelt de vriendenkring een grote rol. Daar wordt hoofdzakelijk hetzelfde principe gevolgd. Alleen komt men daar niet in aanraking met nieuwigheden via iemand die er al voor een stuk mee bekend is, maar veeleer via verschillende media. Om de zoveel weken hebben de grote jongerenkanalen wel een nieuw dingetje dat zonnig moet worden gelanceerd als zijnde bijzonder geweldig. Heel vaak gaat het dan niet om echt nieuwe dingen, maar om zaken die al enige tijd in die underground circuleren (denk aan Nirvana, die pas met hun tweede album de grote doorbraak kenden, Metallica pas met hun vijfde!). In Vlaanderen blijken vooral Studio Brussel en Humo een enorme macht te hebben in het bepalen van wat 'in' is. Men kan zich vragen stellen over de louter passieve rol die jongeren daarin spelen. In plaats van zelf op zoek te gaan naar interessante dingen, laat de overgrote meerderheid van de jeugd zich voorzeggen wie of wat 'in' is op een bepaald moment.

Het postmoderne idee van de 'bricolage' (waarbij jongeren in staat werden geacht om uit een overvloed aan info datgene uit te pikken dat voor hen zinvol was, dat jongeren dus een zeker revolutionair potentieel gaf) lijkt afgevlakt te zijn. Jongeren hebben nog nauwelijks een eigen inbreng: ze zijn louter volgers. Niet jongeren bepalen vanuit hun interesses waaraan (jongeren-)media aandacht moeten besteden, media bepalen wat de interesses van jongeren zouden moeten zijn. Dit heeft uiteraard te maken met wat eerder al het grote verschil tussen underground en mainstream is genoemd: het al dan niet aanwezig zijn van engagement. Voor de massa is de hele wereld van jongerencultuur niets meer dan een 'supermarket of style'.¹

Dit betekent dat jongeren jeugdcultuur beschouwen als een gigantische supermarkt waarbinnen alles te koop is. Je kunt je op om het even welk moment het meest 'trendy' imago aanmeten, overeenkomstig de 'hype'

van het ogenblik. Dit betekent dat je gelijk welk element van gelijk welke subcultuur kan overnemen om je eigen 'look' samen te stellen, zonder ook maar enige aandacht te besteden aan de achterliggende ideeën, regels en filosofie. Commercieel ingestelde geesten spelen daarop in: trendwatchers houden het subculturele wereldje nauwlettend in de gaten, merken en winkels die claimen 'streetwear' te verkopen schieten de laatste jaren als paddestoelen uit de grond, grote kleding- en schoenenproducenten spelen in op de trend van het moment en brengen navenante collecties op de markt.

Zo had Adidas omstreeks 1987 een heel eenvoudige lage sportschoen op de markt, een schoen die op dat moment in het rapmilieu in de Verenigde Staten zo in was dat rapgroep RUN DMC er een nummer over maakte ('My Adidas') en die ook in de clip van hun wereldhit ('Walk this Way', met Aerosmith) veelvuldig te zien was. De jaren daarna werden sportschoenen echter steeds ingewikkelder, gesofisticeerder (onder invloed van het succes van de NBA-basketballcompetities, denk aan de hele Nike Air-collectie). Tot plots, ergens halfweg de jaren '90, blijktbaar een aantal mensen opnieuw die oude, simpele, sobere en eenvoudige Adidasschoen begon te dragen. De grote producenten sprongen op de kar en brachten opnieuw een serie dergelijke schoenen uit (met de Adidas Gazelle als trespetter), die – uiteraard, tegen niet onaanzienlijke prijzen – in de winkels werden gedropt. En door jongeren op grote schaal gekocht. Met rap heeft de schoen al lang niets meer te maken, en van het nummer 'My Adidas' heeft slechts een minderheid (mensen uit de Hip-Hop-subcultuur) al gehoord.

Eerder stelde ik dat de mainstream de mosterd hoofdzakelijk uit de underground haalt. Het lijkt mij dan ook interessant om even stil te staan bij een aantal subculturen die de laatste jaren heel duidelijk als voedingsbodem hebben gediend voor de grote 'hypes', zowel op het gebied van muziek, als van uiterlijk, imago en uiterlijk vertoon: Hardcore, HipHop en House & Techno. Van ieder muziekgenre wordt een historische schets gegeven omdat die belangrijk is om te begrijpen waar het in de bijbehorende subculturen over gaat. Ook wordt even stilgestaan bij de aanwezigheid van elke subcultuur in Vlaanderen. Ik wil wel opmerken dat het hier slechts om de grote lijnen gaat. Het zou ons te ver leiden om bij iedere substroming van een bepaalde subcultuur stil te staan.

Hardcore

Zoals eerder gesteld zijn ideeën, waarden en normen voor een subcultuur heel belangrijk. Dat deze echter niet altijd bijzonder consequent zijn, mag blijken uit het voorbeeld van de Hardcore-cultuur. De wortels van de hardcore liggen in de punk ook in de V.S. een aanzienlijk succes met groepen als The Misfits, New York Dolls en vooral Black Flag (met de nu bijna mainstreamzanger Henry Rollins), die worden gezien als de pioniers van de hardcore. Reeds binnen punk was de idee van onafhankelijkheid ten aanzien van een vercommercialiseerde muziekindustrie en maatschappij in het algemeen belangrijk. Punk probeerde de eigen muziek buiten die industrie te houden door onafhankelijke platenlabels op te richten (independents), zelf concerten te organiseren, eigen clubs te beginnen, zelf hoezen en T-shirts te ontwerpen. Punk viel echter al

gaww zelf te prooi aan de hele business (die zag dat er grof geld mee te verdienen was) en na twee jaar was de beweging commercieel volledig uitgemolken en voorbij. In Engeland evolueerden bands in de richting van gematigder, minder extreme muziekvormen (v.b. New Wave). In de V.S. daarentegen, met name in New York, gingen bands een snellere, hardere en meer extreme vorm van muziek maken. De agressie en de 'attitude' van de punk werden gecombineerd met gitaarriffs uit de heavy metal. Een nieuw muziekgenre ontstond: hardcore. Daarrond ontwikkelde zich al gauw een hele levensstijl, die sterk was gebaseerd op de punkbeweging. De algemene filosofie achter hardcore valt het gemakkelijkst te omschrijven als antirechts en antiautoritair. Autonomie is het centrale begrip, ageren tegen de belangrijke Westerse waarden (commercie & geld verdienen) het grote doel. Mensen die met hardcore bezig zijn willen volledig zelf controle houden over hun bestaan, hun denken en hun handelen. 'Do It Yourself' was het motto.

Al gauw waren er een aantal jonge mensen die die autonomie nog verder doortrokken. Ze gingen het begrip ook toepassen op hun eigen lichaam. De punkbeweging kon ook in verband worden gebracht met drank- en drugsgebruik. Jonge hardcorefans wilden, geestelijk en lichamelijk, niet afhankelijk zijn van zowel legale als illegale drugs. Ze wilden 'rein' en 'puur' zijn. Vandaar dat ze zich drie leefregels gingen opleggen: geen drugs, geen vlees en geen seks zonder duurzame relatie. Straight Edge werd al gauw heel populair en is nog steeds één van de belangrijkste strekkingen binnen hardcore. Centraal staan nog steeds de onafhankelijkheid, aversie tegen commercie en een groot respect voor mens en lichaam. Toch dringen zich een aantal bedenkingen op: straight edgers – heel vaak te vinden binnen het skatemilieu – spenderen vaak massa's geld aan kledij en sportschoenen van dure merken, aan T-shirts van de grote groepen, aan skateboards, aan petjes, noem maar op. Dat dit eigenlijk niet echt te rijmen valt met hun antikapitalistische visie, daar wordt eigenlijk niet bij stil gestaan. Ook 'respect en verdraagzaamheid' blijken hun grenzen te hebben: straight edgers (en dan vooral de extreme hardline-strekking) blijken bijzonder onverdraagzaam te zijn tegenover niet-straight edgers. Een sigaret opsteken met straight edgers in de buurt (b.v. tijdens bepaalde optredens) kan leiden tot een vechtpartij. Respect voor mensen met een afwijkende visie en levenswijze (b.v. vlees eten) wordt niet opgebracht. Binnen het straight edge-milieu heerst een heel sterk groepsgevoel, het 'us versus them'-idee is bijzonder aanwezig. Dat dit eigenlijk niet past bij een beweging die zichzelf 'links' positioneert, dat dit eigenlijk ingaat tegen het autonomie-idee, dat er eigenlijk wel wat fascistoïde trekjes aan zijn, dat dringt niet door. Straight-edgers zijn overtuigd van de nobelheid en de geldigheid van hun principes. Zijn zij als het ware de 'goeden', mensen met een andere mening de 'slechten', hun leer is de ware. Discussiëren leidt tot patstellingen, want ze zijn zo overtuigd van hun idealen dat elk ander standpunt ondenkbaar is.

Een beweging die eigenlijk tegen de straight edge ingaat, maar toch ook deel uitmaakt van hardcore, is de crustbeweging. De strikte leefregels van de straight edge gelden bij crust hoegenaamd niet. Crusts roken, drinken alcohol en zijn soms ook gebruikers van softdrugs. Het vegetarisme is wel heel sterk aanwezig. Crusts zijn uiterlijk ook vaak te onderscheiden van straight edgers. Deze laatsen hebben vaak kort tot heel kort

haar, soms afgebleekt. Ze dragen wijde broeken of shorts, sportieve truien met kappen en heel vaak sneakers van één of ander bekend merk (dus tamelijk dure kledij wat weer niet overeenkomt met hun aanklacht tegen een vercommercialiseerde maatschappij). Bij crusts vind je niets van dit alles. Ze hebben vaak lang haar, vaak in dreadlocks, hun kledij valt te vergelijken met de punklook: alles kan, gescheurde jeans, oude T-shirts, ze zien er vaak vuil en onverzorgd uit. De idealen van crusts zijn meer uitgesproken anarchistisch en men vindt nogal wat crusts terug in de krakersbeweging.

Een laatste heel belangrijke factor in hardcore is communicatie. Fans over de hele wereld staan met elkaar in contact. Men leert mensen kennen op optredens en al gauw ontwikkelt zich een band. Deze communicatie bestaat enerzijds uit een persoonlijke briefwisseling, anderzijds uit een wijdvertakt netwerk van fanzines (eenvoudige, door fans zelf gemaakte magazines). Fanzines vormen een platform voor discussies over fascisme, racisme, politiek, dierenrechten, feminisme, seksisme,... Daarnaast worden interviews met bands gepubliceerd, verslagen van optredens, besprekingen van platen, demo's,... Dankzij fanzines blijven fans op de hoogte van de hardcore-scene over de hele wereld.

Hardcore is, ook in België één van de populairste subculturen van het ogenblik. In België is de scene zowat opgesplitst per provincie. Zo situeert het Mekka van de straight edge zich in West-Vlaanderen, in plaatsen zoals Ieper (café 'De Vorten Vis' is legendarisch), Roeselare en Kortrijk. De straight edge-beweging is er zo sterk dat men zich heeft gegroepeerd in een 'crew' met een eigen naam: de H8000-crew (alle postnummers in West-Vlaanderen beginnen met een acht). Antwerpen is eerder naar gewone hardcore gericht (de nabijheid van de Nederlandse grens is vaak te merken aan de zoete geuren die tijdens optredens in de zaal hangen). De BXL-posse (Brussel) neigt dan weer heel sterk naar de New York-hardcore (Sick Of It All, Biohazard). Wanneer de pas genoemde bands in het land optreden dragen ze ook dikwijls een nummer op aan hun fans uit Brussel.

Hip Hop

Iedereen kent rapmuziek. Rap is 'in', rap is groot, rap is in alle mogelijke hitparades terug te vinden (tegenwoordig zelfs in de Vlaamse Top Tien, met K.I.A.). Wat velen niet weten is dat rapmuziek maar één component is van een subcultuur die HipHop heet. HipHop is halverwege de jaren '70 ontstaan in de arme, verpauperde wijken van New York (de South-Bronx om precies te zijn). Die situatie van kansarmoede, anonimiteit en absolute verveling waarin jongeren dienden op te groeien bleek echter een ideale voedingsbodem te zijn voor het ontstaan van een totaal nieuwe subcultuur. Jongeren gingen op zoek naar manieren om zich bezig te houden, zich te uiten ook. De South-Bronx was ook de plaats waar een aantal jonge DJ's woonden die een aantal gewoontes uit hun geboorteland in de V.S. gingen toepassen. Zo beschikten ze over een eigen geluidsinstallatie ('sound system'), waarmee ze door de wijk trokken. Als ze een geschikte plaats hadden gevonden braken ze een elektriciteitspaal open om stroom af te tappen en begonnen hun platen te draaien. Op die manier ontstond in een parkje, op een pleintje, gewoon op de hoek van de straat spontaan een feestje waar massa's jongeren op af kwamen om te dansen.

Die DJ's (Grand Master Flash, Kool Herc, Afrika Bambaata) hadden al snel door dat in de nummers die ze draaiden (oude funk, soul en discoplatten) bepaalde stukjes zaten die uiterst geschikt waren om op te dansen: de instrumentale 'breaks'. Ze gingen die breaks aan elkaar mixen zodat een totaal nieuwe muziekvorm ontstond, volledig gemaakt vanuit bestaande platen. Al gauw voegden zich bij de DJ's een aantal andere mensen die als taak hadden om wat sfeer in het publiek te brengen, de zaak wat te animeren: de MC's ('master of ceremony').

Die mensen gingen steeds meer over de muziek (de breakbeats) praten, steeds creatiever met taal omspringen en uiteindelijk ook gaan rijmen. Op dat moment ontstond de 'rapmuziek' ('rappen' is niets anders dan ritmisch vertellen over een zeker beat). Die muziek sloeg aan en jonge mensen zochten naar een manier om op die muziek te bewegen: breakdance.

Aan rapmuziek worden heel wat negatieve adjectieven gekoppeld: gewelddadig, seksistisch, vulgair,... De zogenaamde 'gangstarap' (afkomstig uit L.A., de stad van de oorlog tussen de verschillende straatbendes) is daar voor het grootste deel voor verantwoordelijk. In gangstarap gaan jonge zwarte rappers het leven weer geven dat ze zelf hebben meegemaakt in de arme wijken van L.A., een wereld van drugs, seks en geweld. Het geweld in hun teksten zou dan ook een loutere weergave zijn van het reële geweld dat in de samenleving aanwezig is. Het dient wel te worden gezegd dat eens mensen (artiesten, platenbonzen) merken dat zoiets bij jongeren aanslaat (wat bij gangsta-rap zeker het geval was), dus dat er veel geld mee te verdienen valt, dat ze dat ook gaan exploiteren. Het is dus de vraag of veel gangstarap wordt gemaakt door echte 'gangsters', en dat het nog steeds echt een afspiegeling van het leven op de straat is. Een tweede bedenking bij het fenomeen, bij alle negatieve bedenkingen die mensen zich maken bij (gangsta)rap, is dat ook daar weer media een verantwoordelijkheid dragen. Er zijn talloze andere vormen van rapmuziek (v.b.: educatieve rap, die als doel heeft jongeren op te voeden), maar daar hoor je niets over. Er verschijnt enkel iets over rap als er weer eens een rapper is vermoord (zoals onlangs Notorious B.I.G. en Tupac Shakur), of als er een rapper de gevangenis invliegt wegens verkrachting. Over de positieve dingen die rap verwezenlijkt lees, zie en hoor je weinig of niets. De reden is eenvoudig: nieuws moet spectaculair zijn, 'bad news sells'.²

Een derde factor die binnen de HipHop-cultuur te kaden is, is het fenomeen 'graffiti'. Alweer vanuit verveling en de behoefte om uit de grote anonimiteit op te stijgen, gingen bepaalde jongeren overal waar ze kwamen hun (schuil)naam op schrijven of spuiten. Die schuilnaam of 'tag' is als het ware de handtekening van een graffiti-writer. Hij wil ermee aangeven dat hij ergens is geweest en dat hij met graffiti bezig is. Hoe meer je tag zichtbaar is, hoe groter het respect van het milieu. Vandaar dat zowat iedere (middel)grote stad wordt ontsierd door voor buitenstaanders onbegrijpelijk geschreefsel op de muren. Graffitiwriters evolueren echter en gingen zich niet meer (uitsluitend) met 'taggen' bezighouden. Ze wilden laten zien dat ze iets konden, dat ze konden tekenen, dat ze met een spuitbus overweg konden, dat ze daarmee als het ware kunstwerken konden maken: de zogenaamde 'masterpieces'. Graffiti wordt vaak gekoppeld aan vandalisme. Voor de 'tags' klopt dit: dit is niets meer dan het beschadigen van gebouwen en wordt enkel gedaan voor

de kick. Graffitiërs geven dit zelf ook toe. Anders is het in het geval van de 'pieces'.

Graffitiërs zijn ervan overtuigd dat ze met hun kunstwerken wat kleur brengen in oude, grijze betonnen muren, dat ze oude, vervallen gebouwen, achterkanten van fabrieken, spoorwegbruggen, treinwagons en dergelijke opfleuren, wat minder saai maken. Voor mijn part hebben ze gelijk.

Tot zover de drie componenten van de HipHop-cultuur. Wat is daarbinnen nu belangrijk? Het belangrijkste komt voort uit het feit dat HipHop van de straat afkomstig is: je moet 'streetcredibility' hebben. Je moet geloofwaardig zijn, 'real' of echt. Dit kan je door te laten merken dat je iets kan of dat je er echt mee bezig bent. Het volstaat absoluut niet om een petje te dragen en de populaire rapnummers die je op de radio hoort te kennen (dat kan iedereen). Je moet de 'underground' kennen, je moet de pioniers kennen, de achtergronden, de belangrijkste groepen en stromingen. Je moet weten wat breakdance is, wat graffiti is, wat de zin en bedoeling ervan is. Pas dan ben je een echte HipHopper. Als rapper moet je rappen over wat je ziet, meemaakt, wat jij belangrijk vindt. Een rapper die in België teksten schrijft over 'drive-by shootings', moordpartijen en dergelijke zal op niet veel sympathie vanuit het HipHop-milieu moeten rekenen. Meer nog: hij zal door dat milieu worden gecorrigeerd, ze gaan hem 'dissen'. Wordt er in België dan niet over geweld gerapt? Toch wel: geweld maakt ook deel uit van de leefwereld van jongeren in b.v. de armere Brusselse wijken. Vooral groepen bestaande uit migrantenjongeren (b.v. De Puta Madre uit Schaarbeek) gaan het hebben over wat er allemaal in hun buurt misloopt, en dus sluipen ook daar geweld en drugshandel in teksten binnen. In dat opzicht is rapmuziek een goede barometer van wat op een bepaald moment op een bepaalde plaats aan de hand is, wat er fout of goed loopt. Rap (en HipHop) komt van de straat en gaat over de straat.

House en Techno

De elektronische dansmuziek is de dag van vandaag bij jongeren waanzinnig populair. Ouderen snappen er niets van: voor hen klinkt alles hetzelfde, is het allemaal zinloos lawaai. Toch zijn er tussen house en techno fundamentele verschillen.

House ontstond in Chicago. Een DJ (Franky Knuckles) kwam op het idee om oude discoplatten te gaan combineren met hedendaagse technologie (drumcomputers, sampler, synthesizer). Hij creëerde op die manier een nieuwe vorm van dansmuziek, die 'house' werd genoemd (naar de club waar Knuckles draaide: the Warehouse). Alle typische kenmerken waren aanwezig: zware en snelle beat (120 b/m), zware bassen, hi-hats en heel veel elektronische effectjes. House had geen enkele bedoeling, geen enkele pretentie: het was muziek om op te dansen, louter functioneel.

Met techno was dit anders. Techno ontstond in Detroit, een grote industriestad in verval. Artiesten wilden die sfeer van industrialiteit en aftakeling ook in hun muziek weergeven. Daarom combineerden ze de nieuwe technologie niet met oude disco, maar met de Europese industriële muziek van groepen als Kraftwerk, New Order en Front 242. Techno was kaal, koel, sober en abstract. Techno vermengde minimalisme met beats,

en was zo veel moeilijker te vercommercialiseren dan house.

Houseplaten werden al snel serieproducten, die als het ware aan de lopende band konden worden gemaakt. Het experiment was dan ook weg, clichés alom aanwezig. Techno-artisten wilden die ruimte voor het experiment wel openhouden, en gingen op zoek naar muziekvormen weg van de snelle beat. Dit leidde onder andere tot het fenomeen 'Ambient'. Bij ambient is de beat veel minder belangrijk. Het gaat erom bepaalde sferen te scheppen, het gaat om het maken van klanklandschappen. Artisten steken gigantisch veel tijd in het verzamelen van de juiste geluiden die ze in hun muziek kunnen inpassen. Ambientnummers duren dan ook vaak heel lang (er zijn nummers van meer dan een half uur) en kunnen van alles bevatten: kabbelende beekjes, overvliegende vliegtuigen, vogeltjes, etnische percussiegeluiden, flarden telefoongesprek, ... alles kan. Bij ambient (of ook wel 'intelligent techno' genoemd) is vooral de mens achter de machine. De drang naar experiment gaat zover dat mensen hun eigen instrumenten gaan bouwen, omdat ze vinden dat de bestaande samplers, synthesizers, computers niet voldoen.

Die experimenteringsdrang is ook iets dat in de bijhorende levenswijze vervat zit. 'Ravers' experimenteren in feite ook met een aantal zaken: het uithoudingsvermogen van het lichaam, het werken met andere tijdsindelingen, en uiteraard ook drugs. Zonder te willen dramatiseren en overdrijven kan men wel stellen dat drugs in het house- en technomilieu zijn ingeburgerd. Belangrijkste genotsmiddelen zijn uiteraard XTC, LSD en in mindere mate speed. Deze middelen helpen ofwel het uithoudingsvermogen te vergroten, of de 'trance' waarin je als danser terechtkomt intenser te maken. Door de media wordt alweer de klemtoon groten-deels gelegd op dansmuziek en drugsgebruik. Men kan zich de bedenking maken, wat de oogst zou zijn indien de politie een razzia zou houden op de weiden van Torhout/Werchter of Pukkelpop. Belangrijk is wel dat men uit de house- en technocultuur een belangrijk signaal kan afleiden: blijkbaar is onze maatschappij voor jongeren zo vervelend en saai, dat jongeren de behoefte hebben om zich in het weekend van die maatschappij volledig af te sluiten, er niets meer mee te maken willen hebben en zich eens volledig willen laten gaan. Ze gaan zich daarvoor terugtrekken in een eigen wereldje van oneindige beats, loops, spots, drugs en instantgenot, het wereldje van de megadancing of undergroundclub. We moeten ons afvragen wat er fundamenteel verkeerd loopt met onze samenleving dat ze aanleiding geeft tot dergelijke vormen van escapisme. Globaal gezien moet de techno- en housecultuur worden gezien als een wereld waarin tolerantie, liefde, gelukzaligheid en vredelievendheid kernbegrippen zijn. Op de dansvloer is iedereen aan elkaar gelijk (je hebt ook niet de kans om tegenstrijdige meningen aan elkaar kenbaar te maken in een gesprek, daarvoor staat de muziek te luid). Iedereen is er om te dansen en zich te amuseren. Uit het voorgaande kan ook even verwezen worden naar de opvallende gelijkenissen tussen de house- en technocultuur en de hippiebeweging in de jaren '60. Ook de hippies wilden een signaal geven naar de toenmalige maatschappij. Ze wilden er niet in mees-tappen en gingen zich terugtrekken in een eigen wereldje van communes, vrije liefde en drugs. De communes zijn clubs en dancings geworden, LSD is terug in, de waarden zijn overeenstemmend. Er is echter één groot verschil: de hippies geloofden in een betere we-

reld, wilden daaraan werken ('the age of Aquarius'), de house- en technofanaten zijn enkel geïnteresseerd in het nu.

Jongeren begrijpen

Dit waren, in het kort, de drie subculturen die vandaag de dag heel belangrijk zijn. Het belang ervan, ook voor de 'mainstream', heb ik eerder proberen aan te geven. Een vraag die we ons kunnen stellen is hoe we als volwassenen omgaan met die zaken die jongeren bezighouden. Ik kan eigenlijk maar twee zaken aangeven, want pasklare antwoorden zijn er niet. De leefwereld van de jongere zal altijd wel in min of meerdere mate botsen met die van de oudere generatie(s).

Een eerste belangrijk iets is dat men jongeren en hun subculturen altijd ernstig moet nemen. De idealen die jongeren aanhangen, ook al zullen ze volgens volwassenen slechts van heel tijdelijke aard zijn, zijn voor hen op dat moment heel belangrijk. Raak aan die idealen en je raakt eigenlijk aan het wezen van die bepaalde jongere, je treft hem in zijn identiteit. Ik haal hier even het voorbeeldje aan van een geweldige discussie tussen een leerkracht biologie en een jonge straightedger. In de les biologie moest een kikker worden openge-sneden, iets wat de leerling uiteraard weigerde. Dit heeft geleid tot een fikse ruzie, met dreigingen van straf tot schorsing en weet ik veel wat. Wat de leerkracht niet kon begrijpen was dat het volledig tegen de principes was van de straightedger, tegen alles waarin hij geloofde, om dat dier open te snijden.

Daarmee kom ik meteen bij mijn tweede raad: probeer jongeren zo goed en zo kwaad mogelijk te begrijpen, probeer de zaken ook van hun kant te zien en trek geen conclusies zonder enige kennis van zaken. Heel recent is het voorbeeld van het graffiti-probleem in Brussel. Het is voor iemand die in het wereldje thuis is bedroevend burgemeester De Donnée te horen vertellen dat hij in Brussel 'een plaats zal voorzien om te taggen'. Daarmee bewees hij meteen dat hij van graffiti geen snars heeft begrepen en dat hij ook niet de moeite heeft gedaan om er iets van te begrijpen. Ik kan dan nu al met relatief grote zekerheid zeggen dat zijn initiatief gedoemd is om te falen. Tags zullen in Brussel (net als in om het even welke andere grote stad) aanwezig blijven. Het is daarbij dan ook heel belangrijk om met jongeren in contact te treden, wat niet altijd gemakkelijk zal zijn. Probeer een goed gesprek aan te gaan, met zo weinig mogelijk vooroordelen, probeer voor alles open te staan, en verval niet in clichématige opvattingen. In het andere geval gaan jongeren zich in hun schulp (hun subcultuur) terugtrekken en blijft voor de oudere generatie alles even onbegrijpelijk.

Renzo VANHIE
De Verbeelding v.z.w.
Kammerstraat, 19
9000 Gent
tel. 09/225.14.40

NOTEN

¹ Zie in dit verband: Polhemus Ted, *Streetstyle, From sidewalk to catwalk*.

² Dit geldt trouwens voor de berichtgeving in de media over jongeren in het algemeen: drugsgebruik, vandalisme, verkeersdoden, ... De positieve zaken binnen jeugdcultuur komen nauwelijks aan bod, jongeren worden herleid tot een 'probleem'.

STEUNGEZINNEN

Een project met een preventief karakter binnen een aanbod van opvoedingsondersteuning voor maatschappelijk achtergestelde doelgroepen

Aanzet vanuit de basisschakelmethode

Sinds de jaren '90 kiezen we binnen het buurtwerk 't Lampeke bewust voor de doelgroep van maatschappelijk achtergestelden. Om de armoedecirkel waarin deze groep terechtgekomen is te doorbreken werken we met de basisschakelmethode. Het gaat om een specifieke werkwijze met als doelstelling het ongedaan maken van de uitsluiting van kansarmen in onze samenleving.

De basisschakelmethode is een methodiek voor kansarmoedebestrijding die in diverse voorzieningen in de welzijnssector gehanteerd wordt. Hij werd op basis van zoek- en leerprocessen sinds de zeventiger jaren expliciet uitgetekend in 1991-1992 tijdens een actie-onderzoek uitgevoerd door LUCAS. Zeven werkprincipes structureren de bedoelde aanpak van kansarmoede: (1) een lage drempel en grote toegankelijkheid, (2) actieve werving en continue activering door mensen herhaaldelijk te contacteren en te motiveren, (3) werken in rechtstreekse betrokkenheid met de deelnemers, (4) multifunctioneel en multi-aspectueel werken, (5) individueel en in groep werken, (6) begeleidend, preventief en voorwaardescheppend werken en (7) een schakelfunctie vormen t.a.v. de samenleving en het bestaande voorzieningennet.¹

Binnen de deelwerkingen is er aandacht voor verschillende aspecten van de armoedeproblematiek: huisvesting, opleiding en tewerkstelling, gezondheid, milieu en welzijn. In de Peutertuin "De Wurpskes", een deelwerking van 't Lampeke die als armoedeproject gesubsidieerd wordt door Kind en Gezin, is er extra aandacht voor het geven van opvoedingsondersteuning binnen de zogenaamde "risicogezinnen". Het geven van opvoedingsondersteuning gebeurt o.a. door het organiseren van een oudergroepwerking die maandelijks samenkomt om voornamelijk rond opvoedingsknelpunten te werken. Thema's die reeds aan bod kwamen zijn bijvoorbeeld gezonde voeding, gezondheidsopvoeding en hygiëne, het belang van het luisteren naar kinderen, enz. Men wil de ouders de boodschap meegeven dat het opvoeden van kinderen meer betekent dan het bevredigen van hun basisbehoeften. Naast het bevredigen van de basisbehoeften, wat voor sommige ouders niet vanzelfsprekend is (voor sommige

ouders kost het bijvoorbeeld (te) veel energie om een gezonde en evenwichtige maaltijd voor hun kinderen te bereiden), wil men hen stimuleren hun kinderen veiligheid, genegenheid en geborgenheid te bieden, de gevoelens van hun kinderen te erkennen en daarop in te spelen, hun kinderen au serieux te nemen. De oudergroep wordt professioneel ondersteund door de preventiewerkster van het Centrum voor Levens- en Gezinsvragen. De taak van de preventiewerkster bestaat erin een aantal dingen die in het gezin leven aan te raken, de ouders aan te zetten tot nadenken over een aantal dingen en tenslotte te zoeken naar een andere aanpak van bepaalde dingen die minder goed lopen.

Volgende punten staan centraal bij deze ouderwerking:

- het erkennen van het ouderschap van de betrokken gezinnen;
- de aanwezigheid van voldoende openheid en vertrouwen zodat de ouders zich kwetsbaar kunnen opstellen rond de opvoedingsonmacht die ze vaak voelen;
- het samen verwerven van inzichten in de behandelde problematiek of thematiek en het oplossingsgericht werken;
- het aanreiken van hulpmiddelen om knelpunten aan te pakken.

Het werken met deze groep van ouders vormt op zich een aanzet tot het aanraken van en het nadenken over een aantal opvoedingsprocessen, maar doordat de ouders slechts één keer per maand bijeenkomen, blijft de opvolging en de diepgang beperkt en is het moeilijk om een mentaliteitsverandering te realiseren. Door de oudergroep wordt vastgesteld dat er bij de ouders vaak een grotere vraag naar ondersteuning leeft die we op deze manier onmogelijk kunnen beantwoorden. Vanuit deze vaststelling zijn we verder op zoek gegaan naar andere middelen om de betrokken gezinnen in hun opvoedingstaak te ondersteunen. Op die manier is het project "Steungezinnen" ontstaan.

Hoe het verder groeide

Het idee om kinderen gedurende korte periodes in een steungezin te laten verblijven, groeide bij enkele diensten vanuit een aantal gemeenschappelijke ervaringen in het dagelijks omgaan met gezinnen. Binnen de werking van een aantal organisaties werd aanvoeld dat hun aanbod niet of onvoldoende tege-

moet kwam aan de behoeften en noden van een aantal gezinnen. Ieder ging op zoek naar oplossingen hiervoor en vond in die zoektocht gelijkgezinden. Er werden ervaringen uitgewisseld (het vaststellen van een nood aan ondersteuning bij vele gezinnen, het zoeken naar middelen om gezinnen uit de armoedecirkel te halen, het reeds bestaan van "speelgezinnen" bij het Observatie- en Behandelingscentrum Ter Wende,...), samenwerkingsverbanden gelegd en de eerste stappen naar het project werden gezet. Voor iedereen was het duidelijk dat dit project moest kaderen in het voorkomen van plaatsing van kinderen en dit door extra ondersteuning aan de gezinnen te bieden. De eerste initiatiefnemers voor Leuven waren de Peuteruin "De Wurpskes", het C.L.G. (Centrum voor Levens- en Gezinsvragen), het Observatie- en Behandelingscentrum Ter Wende en het schoolopbouwwerk Kamileon. Al snel bleek dat er ook bij andere diensten heel wat interesse was voor het project "Steungezinnen". De denkgroep groeide aan met U.T.D. (de Universitaire Thuisbegeleidingsdienst), het Vertrouwenartscentrum te Leuven, DOMO (biedt een Vrijwillige Thuisbegeleiding aan), het Oecumenisch Overleg.

Op zoek naar gelijkaardige projecten buiten de regio, hoorden we van het bestaan van steungezinnen te Kauwenberg in Antwerpen. Enkele jaren geleden startte daar de daadwerkelijke opvang van kinderen in steungezinnen vanuit dezelfde ervaringen en een gelijkaardige bekommernis en visie.

De Brusselse dienst Opvang, een dienst binnen pleegzorg, ging graag in op onze uitnodiging om mee in de denkgroep (bestaande uit U.T.D., het Schoolopbouwwerk, het C.L.G., Ter Wende, de dienst voor pleegzorg Onderweg, buurtwerking 't Lampeke en DOMO) te stappen en iets gelijkaardigs binnen de regio Leuven uit te bouwen. Door dit groeiproces begin je ook meer signalen op te vangen en merk je dat een dergelijk project noodzakelijk is. Er komen niet alleen vragen van ouders uit de doelgroep naar een dergelijk project, ook andere mensen en organisaties die vanuit een solidariteitsgevoel daadwerkelijk iets willen doen voor deze mensen stellen deze vraag.

Binnen het overleg is er duidelijk eenstemmigheid gegroeid rond twee belangrijke voorwaarden. Enerzijds moet dit project ingebed zijn in een basisvoorziening of een buurtwerking. Anderzijds is het absoluut noodzakelijk dat dit initiatief zich buiten de hulpverlening houdt.

Doelgroepen

Wie zijn de "gesteunde" gezinnen?

Mensen uit dergelijke gezinnen ervaren problemen die elkaar versterken en zich op het vitale niveau situeren. Door permanente armoede en hun strijd om te overleven wordt hun zelfwaardegevoel naar beneden gehaald. Ze voelen zich door de omgeving met argusogen bekeken, negatief beoordeeld, afgewezen en uitgestoten. Ze worden door hulpverleners vaak afgedaan als "ongemotiveerd en niet te helpen" en ervaren zichzelf als "veroordeeld" tot de hulpverlening gedurende heel hun leven. Deze mensen nemen ook

niet of zeer marginaal deel aan de samenleving en aan het publieke leven op de klassieke levensdomeinen als wonen, werken, gezondheid, gezinsleven en cultuur.

Wie zijn deze organisaties?

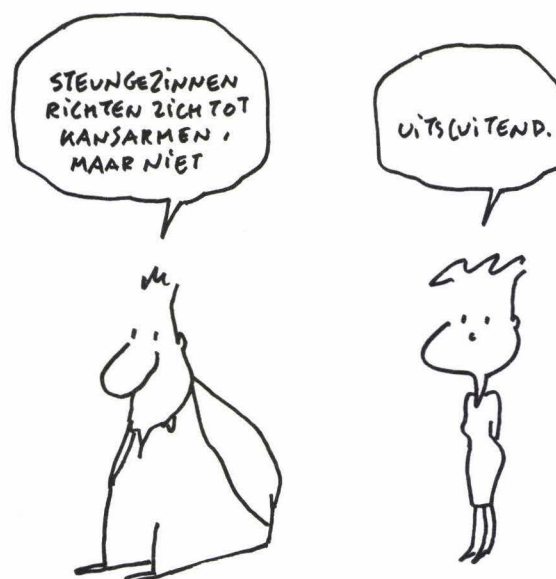
Het gaat om organisaties die dagdagelijks met deze gezinnen werken en voor deze groep opkomen. Binnen hun werking vangen zij heel wat signalen op die mensen rechtstreeks of onrechtstreeks uitzenden. Zij zien dat de pedagogische draagkracht van de ouders beperkt is waardoor het zorgen voor de kinderen hen op bepaalde momenten boven het hoofd groeit. Op die momenten hebben de ouders nood aan een tijdelijke ontlasting.

In de maandelijksse oudergroepen die bedoeld zijn om ouders praktisch en emotioneel te ondersteunen, zien wij wel kleine evoluties, maar in de beleving van de ouders zijn deze kleine stappen onvoldoende tastbaar. De ouders willen het beter voor hun kinderen. Daarom moet de reeds positief ervaren ondersteuning vanuit de oudergroepwerking verder uitgebreid worden. De ouders moeten zelf ook vooruitgang ervaren. De begeleiding in de ouderwerking situeert zich nogal op het verbale niveau en is retrospectief. De ouders willen in de eerste plaats concrete en directe hulp.

De sluiting van enkele kinderopvangcentra (K.O.C.) in de regio (b.v. het K.O.C. te Kraainem) ontnam de ouders een opvangmogelijkheid voor hun kinderen in moeilijke en/of crisissituaties. De ouders beschikken niet altijd over voldoende opvangmogelijkheden.

De organisaties binnen de hulpverlening merken dat de ouders problemen, ook in verband met het omgaan met hun kinderen, soms lang verborgen houden. Dit gebeurt uit angst voor gerechtelijk ingrijpen, uit angst dat de kinderen zullen "afgepakt" worden.

Kinderen tijdelijk toevertrouwen aan "anderen" – bijvoorbeeld een steungezin – heeft dan ook een belangrijk preventief karakter. Het project "Steungezinnen" wil o.a. kindermishandeling en kinderverwaarlozing

tegaan. Het is namelijk zo dat kinderen vaak het slachtoffer worden van problemen die binnen het gezin aanwezig zijn. Zo worden bijvoorbeeld relationele problemen tussen de ouders vaak uitgewerkt op de kinderen. Dit kan traumatische ervaringen meebrengen voor de kinderen en kan negatieve gevolgen hebben op de toekomst van het kind. Door het project "Steungezinnen" wil men dit voorkomen. Men wil crisissituaties voorkomen en ervoor zorgen dat deze gezinnen beroep kunnen doen op een positief netwerk. Dit netwerk wordt gevormd door mensen die vanuit een houding van evenwaardigheid gedurende korte perioden de kinderen van een "gesteund gezin" willen opvangen om zo de probleemsituatie te doorbreken en de ouders de kans te geven even op adem te komen.

Wie zijn deze steungezinnen?

Het zijn mensen die bewust en met effectief succes aan de samenleving deelnemen en bewogen worden door het problematisch gezinsleven van kansarme gezinnen of door de problematische hulpverleningsrelatie met de gezinnen. Deze gezinnen zijn verontwaardigd over het uitsluitingsmechanisme dat zich doorheen verschillende generaties herhaalt en ze ervaren zichzelf als sterk contrasterend daarmee.

Tot nog toe is er voor de recrutering van de steungezinnen enkel beroep gedaan op een informeel netwerk en werd er nog geen oproep in bijvoorbeeld tijdschriften gepubliceerd. Dit zal in de toekomst wel een noodzaak worden, daar de vraag naar steungezinnen groter is dan het aanbod. De selectie van de steungezinnen verloopt als volgt. Eerst en vooral is er een vergadering waarop algemene informatie gegeven wordt over het project steungezinnen. Op die vergadering kunnen geïnteresseerde gezinnen zich inschrijven voor twee vormingsavonden. Op die vormingsavonden wordt o.a. aandacht besteed aan het thema (kans)armoede, aan valkuilen waarmee steungezinnen geconfronteerd kunnen worden, aan de verwachtingen en spelregels die men heeft ten aanzien van de steungezinnen.

Tenslotte wordt er een huisbezoek afgelegd bij het kandidaat-steungezin waar o.a. de doelstellingen van het initiatief "steungezinnen" nog eens duidelijk toegelicht worden, waar nog eens dieper ingegaan wordt op de motivatie van de kandidaten,... Na dit huisbezoek wordt er beslist of het kandidaat-steungezin al dan niet in aanmerking komt om effectief een steungezin te worden.

Wat doet een steungezin nu concreet? Van een steungezin wordt in een eerste periode verwacht dat het één keer per maand afspreekt met het "gesteund" gezin dat het kind één dag in het steungezin doorbrengt. Na zes maanden wordt geëvalueerd hoe dit verlopen is. Als alles goed verloopt kan het kind vanaf dat moment gedurende een weekend of gedurende een deel van een schoolvakantie in het steungezin verblijven. Dit is een leidraad die soepel gehanteerd wordt. Zo gebeurt het soms dat het steungezin eens babysit. Dit kan voor zover er natuurlijk geen misbruik van gemaakt wordt.

Gemeenschappelijke doelstellingen

Wij willen de natuurlijke band tussen de ouders en kinderen centraal stellen en deze band zo intens mogelijk ondersteunen. Wij willen de ouders de kans bieden om, zonder hun kinderen, even op adem te komen en "bij te tanken" zodat zij nadien met vernieuwde moed en energie zelf hun opvoedingstaak in handen blijven nemen. Door op deze manier preventief te werken willen we zoveel mogelijk voorkomen dat de gezinnen echt in crisissituaties terechtkomen met alle negatieve gevolgen die daarbij horen voor de gezinsleden. Op lange termijn zijn crisissituaties een voedingsbodem voor verwaarlozing, kindermishandeling,...

Daarnaast willen wij ook voorkomen dat de ouders zichzelf als opvoedingsonbekwaam zouden ervaren. Er is namelijk een sterke wisselwerking tussen een positief zelfbeeld en het gevoel het heft in eigen handen te hebben. Het is ook de bedoeling dat de gesteunde gezinnen zien dat heel wat mensen (ook het steungezin) bij problemen kunnen terugvallen op een heel netwerk en dat ook zij het recht hebben om het eens niet aan te kunnen en beroep te doen op ondersteuning van anderen zonder dat zij daarom bestempeld worden als opvoedingsonbekwaam.

Tenslotte trachten wij een dialoog tot stand te brengen tussen de gezinnen, waar vooral de gelijkwaardigheid binnen het verschil centraal staat. Zo moet er bij het steungezin voldoende openheid zijn voor een informeel gesprek. Dit kan bijvoorbeeld door samen koffie te drinken wanneer het kind gebracht wordt. Deze band moet groeien en is bij elk gezin anders. Waar bij het ene gezin samen bijvoorbeeld eens op weekend gegaan wordt, worden bij het andere gezin een aantal praktische dingen (b.v. klusjes in huis) uitgewisseld.

Om de gelijkwaardigheid en het solidariteitsprincipe te bewaken is het noodzakelijk dat een dergelijk project een inbedding krijgt in de basiswerkingen (b.v. een buurtwerking) die voor deze doelgroepen een heel lage drempel hebben. Hier moeten ook de gemeenschappelijke momenten en activiteiten gesitueerd worden.

Bovenstaande doelstellingen worden in de verschillende regio's onderschreven en als zeer waardevol erkend. Niettemin bouwt elk project een eigen identiteit op, afhankelijk van de verschillende partners, en legt het eigen accenten. Alle betrokken partners zijn er zich terdege van bewust dat dit proces een degelijke en bekwame ondersteuning behoeft. Zoals elk nieuw initiatief heeft ook dit project nood aan constante evaluatie en bijsturing. In Leuven zijn we intussen zeer kleinschalig gestart met een vijftal steungezinnen, maar reeds nu is de vraag groter dan het aanbod. Daarom willen wij dit initiatief als project indienen en er financiële ondersteuning voor vragen.

Meerwaarde op lange termijn

Met dit project willen we zo preventief mogelijk werken. Het is onze betrachting uithuisplaatsing zoveel mogelijk te voorkomen en tussenkomsten van (thuis)-begeleidingsdiensten zoveel mogelijk te beperken.

Plaatsing van kinderen is niet alleen voor de maatschappij een zware kost, het rukt ook gezinnen uit elkaar en veroorzaakt een wonde die niet te helen valt. Door de inbedding van het project in een bestaande werking kan je gebruik maken van de know-how die er reeds aanwezig is, maar ook van de huisvesting en andere accommodaties (computer, telefoon, ...).

We zijn ervan overtuigd dat dit project heel wat winst oplevert die niet "meetbaar" is. De ouders worden weer als mensen aangesproken en gerespecteerd. Er komen ontmoetingsmomenten tussen verschillende leefwerelden die voor alle betrokkenen heel verrijkend kunnen zijn. Op termijn hopen we dat door het respectvol omgaan met deze gezinnen en door de duurzame uitbreiding van hun relatiekring bijkomende andere hulpverleningsdiensten overbodig worden.

Bij de voorstelling van het project aan andere diensten is er uitgebreid gereflecteerd over aanpak, visie, ... Dit kan op termijn ook structurele veranderingen brengen in de maatschappij.

Evaluatie na een jaar werken in regio Leuven

Na een jaar ervaring met de eerste steungezinnen, hebben we een evaluatiemoment ingebouwd, waarop zowel de steungezinnen als de gesteunde gezinnen aanwezig waren.

Volgende aspecten zijn aan bod gekomen:

- Vorming en informatiedoorstroming zijn zeer belangrijk en moeten permanent binnen het opstarten van een nieuwe rekrutering aanwezig zijn.
- Ook al loopt het contact met de beide gezinnen prima, toch blijft opvolging vanuit de doorverwijzende dienst meer dan aangewezen. Hoewel het project losstaat van echte hulpverlening, weet zowel het gesteund gezin als het steungezin dat er rond het gesteund gezin hulpverlening aanwezig is. Wanneer er zich problemen voordoen kunnen die gesignaleerd worden aan de verwijzende instantie. Een probleem kan bijvoorbeeld zijn dat het gesteund gezin misbruik maakt van de opvangmogelijkheid die het steungezin biedt. Dit wijst op de noodzaak van een kader dat een serieuze opvolging kan garanderen. Het zou dan ook aangewezen zijn dat er per regio een verantwoordelijke zou zijn die het project kan coördineren. Er zijn reeds concrete stappen ondernomen om het project door de overheid te laten erkennen om zo financiële ondersteuning te krijgen.
- De term "steungezinnen" ligt voor sommigen nogal gevoelig. Het gaat hier vaak over hoe de omgeving en/of de familie omgaat met het gegeven van steun te zoeken bij "vreemden" en dan nog wel rond de opvoeding van hun kinderen.

- De gezinnen hebben ook benadrukt hoe belangrijk het is om binnen een open sfeer van vertrouwen afspraken te maken en grenzen te kunnen bepalen. Regels zijn er vooral als hulpmiddel om deze grenzen vast te leggen. Sommige gezinnen doorbreken vrij snel de vooropgestelde regels, anderen volgen ze vrij strikt en hebben ze als leidraad nodig.
- Het proces is voor elk gezin anders en dit moet zeker gerespecteerd worden.
- De gesteunde gezinnen vinden het gevoel "erkend te worden in hun ouderschap" belangrijk.
- Een totaal andere leefwereld werkt voor beide gezinnen vaak heel verruimend. Het solidariseringsproces tussen beide werelden werkt de groei van een vriendschapsrelatie sterk in de hand. Dit proces verloopt binnen sommige gezinnen onverhoopt snel.
- Het is belangrijk dat het niet alleen tussen de ouders klikt, maar dat ook de kinderen uit de beide gezinnen het goed met elkaar kunnen vinden.
- Het steungezin biedt een opvoedingsmodel aan waarvan het gesteunde gezin wat van kan opsteken.
- Er moet een permanente kwaliteitsbewaking zijn en voldoende ruimte voor regelmatig overleg en evaluatie. Dit vraagt duidelijk een permanente opvolging door een vaste werkkraacht.
- Tot slot: het project "Steungezinnen" is een initiatief dat intussen in verschillende regio's zijn waarde heeft bewezen. Het staat los van elke hulpverlening en heeft een preventief karakter. Vooral de solidariserende en de gelijkwaardigheid binnen het verschil geeft aan het project een zeer waardevol karakter.

Praktische informatie

Enkele contactadressen:

- Buurtwerk Het Lampeke, Cité Delvaux 2, 3000 Leuven, 016/23.80.19.
- Schoolopbouwwerk Kamileon, Kaboutermansstraat 121, 3000 Leuven, 016/20.77.55.
- Centrum voor Levens- en Gezinsvragen, Dieststeenweg 33, 3010 Kessel-Lo, 016/35.00.38.

Peggie CLAES
Buurtwerk 't Lampeke
Cité Delvaux 2
3000 LEUVEN
Tel.: 016/23.80.19
M.m.v. **Anita RIMAUX**

NOOT

¹ Zie DE LATHAUWER, K., Naar een evaluatie-instrument voor de basisschakelmethodiek, ontwikkeling van een evaluatie-instrument voor organisaties in kansarmoedebestrijding die met de basisschakelmethodiek werken, licentiaatsverhandeling sociale pedagogiek, K.U. Leuven 1996.

CONTRACTEN – HANDELINGSPLANNEN

Gezinsgericht en emancipatorisch werken nemen zowel in de beleidsopties als in de dagelijkse praktijk van voorzieningen een belangrijke plaats in. De gezinnen van de opgenomen jongeren krijgen in de begeleiding, aangeboden door de voorzieningen, een positie.

Meer en meer is men ervan overtuigd dat het betrekken van de gezinnen in de begeleiding bijna noodzakelijk is voor de begeleiding van de jongeren.

Het lijkt ons evident dat we deze betrokkenheid best laten beginnen bij de start van het hulpverleningsproces. Dergelijke momenten zijn de intake, de opname en het opstellen van het handelingsplan. In verband hiermee lezen we in 'Het Zwaard van Damocles':

'De verplichting die in de nieuwe Vlaamse regelgeving is opgelegd aan de sociale diensten van de Comités voor Bijzondere Jeugdzorg, respectievelijk jeugdrechtbanken en ook aan de voorzieningen, om gezinsgericht en emancipatorisch te werken, om hulpverleningsprogramma's respectievelijk handelingsplannen op te stellen (eventueel bij te sturen in overleg 'met alle betrokken partijen') is een stap in de goede richting, omdat o.a. het gezinsgericht werken uit deze plannen moet blijken (b.v. via de voorziene duur van de maatregelen, begeleidende hulp e.d.m.). Helaas stellen we vast dat de betrokkenheid van de ouders bij de opstelling van het handelingsplan niet verplichtend is gesteld. In het Algemeen verslag over de Armoede wordt in dit verband o.a. gevraagd dat ouders niet alleen inzagerecht maar ook recht op tegenspraak hebben in de dossiers die in het kader van de bijzondere jeugdbijstand over hun minderjarige kinderen worden opgemaakt'¹.

In de hulpverlening aan multiprobleemgezinnen is deze betrokkenheid een essentieel onderdeel van de hulpverlening. 'Er moet een weg gegaan worden van strijd naar dialoog met het gezin. De basisvoorwaarde om tot dialoog te komen is dat er een wederzijds gesprek kan zijn. Deze wederkerigheid eist van de hulpverlener dat hij zijn eigen perspectief kan onderkennen als (slechts)  en mogelijk perspectief en dat hij ruimte kan maken voor het perspectief van het gezin. Zijn professionaliteit bestaat erin om begrip te ontwikkelen voor het perspectief van het gezin en dit als werkmetaal te hanteren in de begeleiding.'²

In dit artikel beschrijven we hoe men in een aantal organisaties in de Bijzondere Jeugdzorg probeert via contracten en handelingsplannen de betrokkenheid van de ouders en de jongeren op hun hulpverleningsproces te verhogen.

Gebruikte terminologie

Vooraf is het echter belangrijk een aantal veel gebruikte begrippen duidelijk te definiëren.

- **Hulpverleningsprogramma:** dit is het programma dat wordt opgesteld door de consultant van de verwijzende instantie: een comité voor bijzondere jeugdzorg of de jeugdrechtbank. In dit hulpverleningsprogramma worden de hulpvragen en het antwoord hierop van de hulpverlening weergegeven. Een toewijzing of een plaatsing van de betrokken jongere (en/of zijn gezin) kan een onderdeel vormen van dit hulpverleningsprogramma.
- **Handelingsplan:**  enmaal een jongere (of het ganse gezin) zijn opgenomen binnen een hulpverleningsorganisatie moet deze organisatie uiterlijk  en maand na de start van de hulpverlening een handelingsplan uitschrijven. In dit handelingsplan moeten zowel doelstellingen als middelen, hulpverleningsafspraken en evaluatietermijnen worden vastgelegd.
- **Contracten:** deze juridische term komt onder verschillende vlaggen voor in de hulpverlening. Hierover later meer. Toch nu al dit. Het is duidelijk dat binnen de juridische context een contract maar kan worden afgesloten tussen twee of meer gelijkwaardige partijen. Daarom moet hij duidelijk worden afgelijnd tegenover het begrip: ultimatum.
- **Ultimatum:** dit werkinstrument wordt gebruikt tegenover cliënten die het de hulpverleners moeilijk maken. Een ultimatum wordt gesteld om de cliënt een laatste kans te geven zich te schikken naar de wensen van de hulpverlening. Er is in een dergelijk ultimatum geen sprake van gelijkwaardigheid, integendeel een ultimatum wordt  enzijdig opgelegd aan de ontvanger van het

ultimatum. Een ander aspect van deze ongelijkwaardigheid is het feit dat in een ultimatum wel wordt aangegeven wat wordt verwacht van de hulpvrager maar (meestal) niet van de hulpverlener.

Ontstaansgeschiedenis

Contract

De term contract in de hulpverlening kent zijn ontstaan binnen de organisatie Oikoten die bij de start van zijn onthemende tochten een standaardcontract opstelde waarbij het goed verloop van de tocht centraal stond. Naast dit goed verloop van de tocht stond nog een ander principe aan de wieg van dit concept. Zo lezen we bij Van Garsse: 'Oikoten wilde streven naar een grotere gelijkwaardigheid in de hulpverleningsrelatie'.³

Deze gelijkwaardigheid werd nagestreefd tussen de organisatie en de jongere. De keuzevrijheid van de jongere kreeg een belangrijke plaats in de tocht. Hij kreeg meer vat op zijn leven.

Gaandeweg en als gevolg van verschillende invloeden werd deze contractformule gewijzigd naar een meer gepersonaliseerd en dus geindividualiseerd contract. De verschillende partijen die (nog) op de jongere betrokken waren werden gecontacteerd om hun visie op de ontwikkelingsgeschiedenis van de betrokken jongere weer te geven. Oikoten schrijft, voor de jongere op tocht vertrekt een vrij uitgebreid contract waarin deze verschillende visies aan bod kunnen komen. De visies op de 'ontstaansgeschiedenis' van de problemen van de jongere worden aangevuld met de verwachtingen van dezelfde

partijen ten aanzien van de prestatie van de jongere, met name de tocht.

Belangrijk bij het opstellen van dit contract is dat de verschillende visies (ordeningen) niet worden gecensureerd. De verschillende partijen worden gerespecteerd in hun visie op de problemen die zich met de jongere hebben voorgedaan. In die zin hebben ouders, vroegere hulpverleners, jeugdrechtbanken een gelijke positie in het contract.

Van meerdere ouders kregen de medewerkers van Oikoten te horen dat dit de eerste keer was dat er naar hen geluisterd werd. De ouders (en andere relevante derden) voelden zich gekend in dit contract. Deze uitspraak bevestigt dan ook de bevindingen die werden neergeschreven in het Zwaard van Damocles.

Handelingsplan

Binnen de 'georganiseerde' hulpverlening in de Bijzondere Jeugdzorg is men verplicht geworden om een handelingsplan te maken waarin het voorziene hulpverleningsproces werd weergegeven. In dit handelingsplan moet men aangeven welke de doelstellingen, de middelen, de afspraken, de voorziene begeleidingsduur en de evaluatieperiodes zijn.

Ontwikkelingen en mogelijkheden

Zowel wat betreft het contract van Oikoten als de handelingsplannen zijn er een aantal gemeenschappelijke ontwikkelingen. We overlopen hieronder deze ontwikkelingen met hun betekenis voor de verschillende betrokkenen.

Het uitgangspunt voor deze ontwikkelingen ligt zeker in het feit dat men de hulpverlening minder en minder bekijkt als een éénrichtingsverkeer. Men streeft naar meer dialoog tussen alle betrokkenen. We denken, zonder dat we dit kunnen bewijzen, dat deze dialoog een grotere inspraak geeft en dit zal resulteren in een grotere veranderingsbereidheid.

Verhogen van de betrokkenheid van de hulpvrager

Via de contracten en de handelingsplannen wil men de betrokkenheid van de hulpvrager op het eigen hulpverleningsproces verhogen. Om deze betrokkenheid te verhogen zijn een aantal aspecten belangrijk. Het belangrijkste aspect of werkmiddel hierin is de weergave van de eigen visie van de verschillende betrokkenen op het probleem zoals het is gegroeid. Tussen Oikoten en een aantal residentiële voorzieningen is hierin wel een verschil. In Oikoten geeft men de verschillende visies naast mekaar weer. Er wordt geen selectie en geen censuur gedaan. De verschillende ordeningen van de verschillende partijen zoals ze werden doorgegeven worden opgenomen in het contract. De gemeenschappelijkheid zit hierin in het feit dat men de eigen visie kan weergeven met respect voor de eigen weergave.

In de residentiële voorzieningen worden de verschillende ordeningen wel opgevraagd. In het uiteindelijke handelingsplan worden evenwel alleen maar die aspecten (visies, ordeningen, doelstellingen) weerhouden waarover gemeenschappelijkheid bestaat bij de verschillende betrokkenen. Het voordeel van deze gemeenschap-

pelijkheid is dat men werkt aan een aantal doelstellingen waarover alle betrokkenen akkoord zijn. Dit verhoogt zeker de slagkracht van de middelen die men er tegen aanzet om deze doelstellingen te bereiken. De hulpontvanger zal zich meer kunnen inzetten voor doelstellingen die hij mee kan formuleren. Een mogelijk nadeel van deze gemeenschappelijkheid is dat men de doelstellingen waarin men wil werken te zeer inperkt en dat men de verschillende visies (en zeker niet alleen tussen ouders en voorziening maar ook tussen de ouders en de jongere) wegmoffelt. Het kan zijn dat het juist deze verschillen zijn die een belangrijk element worden in het hulpverleningsproces.

Zowel bij Oikoten als in de residentiële voorzieningen worden de genoteerde gegevens ter ondertekening voorgelegd aan de verschillende partijen. Deze ondertekening geeft op symbolische wijze gestalte aan de gelijkwaardigheid die men door het contract of het handelingsplan nastreeft. De ondertekening geeft ook het belang aan dat men hecht aan het document.

Schrijfstijl en taalgebruik

De gehanteerde schrijfstijl en het taalgebruik zijn een belangrijk aandachtspunt. Men is om het experiment te doen slagen moeten afstappen van de klassieke schrijfstijl en het hulpverleningsjargon en dit omwille van verschillende redenen.

Vooreerst is er de erg duidelijke reden dat het neergeschrevene moet kunnen worden gelezen en verstaan door *alle* betrokkenen. Dit is met het normale hulpverleningsjargon zeker geen evidentie.

Een andere reden is dat in veel hulpverleningsverslagen een eerder be(ver-)oordelende stijl wordt gebruikt. Bewijzen daarvan een aantal termen. Naast het feit dat veel cliënten deze termen niet begrijpen is het ook belangrijk ze achterwege te laten omwille van het beschuldigende of stigmatiserende effect. Een laatste reden hiervoor is dat een dergelijke terminologie een statische etikettering is en als dusdanig geen ruimte laat voor het dynamische van menselijke verandering en ontwikkeling. En dit laatste is uiteindelijk de bedoeling van hulpverlening of in elk geval het geloof van de hulpverlening. De aanpassing van stijl en taal wordt door de verschillende organisaties niet als een probleem ervaren, integendeel de aanpassing wordt positief ervaren.

Positie van de verwijzer

Het mede laten ondertekenen door de verwijzers, in de persoon van de consultant, geeft ons inziens een meerwaarde aan het handelingsplan en niet alleen in termen van informatie. Aan de verschillende partijen wordt hierdoor nogmaals het belang onderstreept. Daarnaast maakt men aan iedereen duidelijk dat de geboden hulpverlening een gezamenlijke verantwoordelijkheid is en niet alleen die van de voorziening.

Enkele knelpunten

Naast deze positieve aspecten worden er ook enkele problemen ervaren die men tegenkomt in de verandering van het klassieke handelingsplan naar het document dat men momenteel ontwikkelt. We overlopen ze hieronder.

Openheid van verslaggeving en dossiers

Het is duidelijk dat een openheid naar een handelingsplan zoals dit hierboven is beschreven een aantal consequenties heeft voor de andere vormen van verslaggeving en het ganse hulpverleningsdossier zoals het wordt gebruikt in de hulpverlening. In de residentiële voorzieningen die met bovenbeschreven formule experimenteren probeert men de openheid van de start op de meeste terreinen te continueren. Dit heeft evenwel een aantal gevolgen, zoals: wat met verslagen van andere voorzieningen, wat met de eigen ('geheime') ordeningen van de hulpverleners zelf, hoe gaat men om met de informatie-uitwisseling tussen meerdere instanties, hoe doen we aan informatie-uitwisseling indien de betrokken cliënten een veto stellen op het doorgeven van deze informatie,... Kortom het is duidelijk dat er nog verschillende vragen en problemen zijn om de openheid en de betrokkenheid te optimaliseren.

De wet op de privacy

In voorzieningen heeft men naast de individuele cliënt ook dikwijls te maken met andere betrokkenen. De opgenomen jongeren verblijven immers meestal in groepen en het opnemen van de andere groepsleden in een individueel verslag kan problemen met zich meebrengen in het kader van de wet op de privacy.

Een gelijkaardig probleem stelt zich als de cliënt zijn veto stelt tegen het doorgeven van de betrokken verslaggeving aan andere hulpverleningsinstanties. Een goed mondeling overleg (eventueel in aanwezigheid van alle betrokkenen) kan hiervoor misschien een oplossing bieden.

Een laatste aspect van dit heeft te maken met verslaggeving van andere hulpverleningsorganisaties. Ook zij hebben tijdens hun hulpverleningsproces verslagen gemaakt. Als men deze gegevens doorspeelt aan de cliënt, in hoeverre schaadt men dan niet de privacy van deze vroegere hulpverlener.

Wat met gezinsgeheimen (zoals b.v. incest)

In hulpverlening naar jongeren worden we zeker niet alleen geconfronteerd met de jongeren zelf. Er is bijna altijd een familiaal netwerk dat ook zijn aandeel heeft gehad in de geschiedenis van de jongere. In deze geschiedenis zitten dikwijls een aantal elementen die tot de geheimsfeer van het gezin behoren. Eén van de meest duidelijke voorbeelden hiervan is het aspect incest. Toch denken we dat er wel meerdere van dergelijke geheimen kunnen zijn. Als men vertrekt van gemeenschappelijkheid in een handelingsplan is het erg moeilijk om dergelijke (dikwijls door de hulpverlener vermoede) geheimen op te nemen in het handelingsplan. Anderzijds bestaat er evenzeer het gevaar dat er twee verslagencircuits ontstaan. Een dergelijk tweede circuit draagt het gevaar in zich dat dit tweede circuit aan belang wint en dat het zogenaamde open circuit een doekje voor het bloeden of een schaamlapje wordt.

Een aspect dat hiermee te maken heeft is in hoeverre we te beschermend omgaan met de cliënten (een ander aspect van hiërarchie tussen de cliënt en de hulpverlener).

Wat met gezinnen die niet willen meewerken aan het opstellen van het contract/handelingsplan of niet willen ondertekenen

Net zoals er momenteel nu gezinnen en jongeren zijn die zich verzetten tegen de hulpverlening zullen er ook ouders en jongeren zijn die niet willen meewerken aan het opstellen van een handelingsplan. Deze weigering maakt dan deel uit van hun totale weerstand tegen de ganse hulpverlening. Deze weerstand zal dan een eerste element zijn waaraan de hulpverlener moet werken om tot een verdere constructieve dialoog te komen. De samenwerking rond het opstellen van het handelingsplan zal uiteindelijk maar een positief gevolg kunnen zijn van de dialoog die men met het gezin voert over de weerstand. Er zullen ook gezinnen zijn die weigeren om het, in dialoog opgestelde handelingsplan te ondertekenen. Voor het verzet om dit document te ondertekenen kunnen verschillende redenen zijn:

- in bepaalde milieus heeft men schrik van alles wat officieel op papier staat. Sommige gezinnen hebben immers veel negatieve ervaringen met 'administratieve paperassen' en weigeren daarom hun handtekening te zetten;
- in een aantal gevallen kan men geconfronteerd worden met analfabetisme. In dit geval kan een mondelinge uitleg en een overeenkomst over het geschrevene het probleem oplossen;
- in migrantenmilieus hecht men meer waarde aan een gegeven woord dan aan een schriftelijke overeenkomst. In de drie gevallen waarin men deze weigering heeft lijkt het aangewezen om zich niet te focussen op de weigering maar zal men eerder de gemeenschappelijkheid, met name datgene wat is neergeschreven, benadrukken. Een knelpunt dat met deze ondertekening te maken heeft is het mogelijk misbruik dat men als hulpverlener kan maken. Men kan deze documenten immers gebruiken als machtsmiddel indien de betrokkenen zich weinig coöperatief opstellen tegenover de hulpverlening. Een dialoog zal op dat moment meer effect ressorteren dan een machtsmisbruik. De essentie van het betrekken van de hulpontvanger bij het opstellen van het handelingsplan is juist het openhouden van deze dialoog.

Belangenverschillen tussen jongeren en gezin

De jongeren die in de Bijzondere Jeugdzorg terechtgekomen hebben meestal een problematische relatie met hun gezin, hetzij in hun eigen perceptie, hetzij in die van hun ouders of anderen (verwijzende instantie). Deze problematische relatie stopt niet op het moment dat men door de deur van de Bijzondere Jeugdzorg stapte en zal zich ook dikwijls vertalen in verschillende verwachtingen die men heeft ten aanzien van de hulpverlening. De hulpverleners zullen dan ook vlug stuiten op deze verschillende verwachtingen. De spanningen tussen beide partijen kunnen in die mate hoog opgelopen zijn dat er weinig of geen werkbare gemeenschappelijkheid kan gevonden worden. Beiden streven verschillende doelstellingen na. Een voorziening kan deze visieverschillen opnemen in het handelingsplan ofwel zoeken naar (beperkte) gemeenschappelijkheid tussen de verschillende partijen. Indien men deze gemeenschappelijkheid niet kan vinden lijkt het ons aangewezen dat de voorziening ondubbelzinnig kiest voor de eerste cliënt, met name de jon-

gere. Deze ondubbelzinnigheid geeft in elk geval duidelijk aan de verschillende partijen. Het zoeken naar gemeenschappelijkheid mag niet als gevolg hebben dat er wordt voorbijgegaan aan de hulpvraag van de jongere. Anderzijds kunnen de belangenverschillen wel onderwerp worden van de hulpverlening en als zodanig kunnen ze wel worden opgenomen in het handelingsplan en de verdere rapportage.

Eric BERX en Rudy NIJS
Steunpunt Voorzieningen
Thonissenlaan 90
3500 HASSELT
Tel.: 011/26.40.69

NOTEN

- ¹ NICAISE, I. en DE WILDE, C., *Het Zwaard van Damocles. Arme gezinnen over de bijzondere jeugdzorg*, Garant, Leuven-Apeldoorn, 1995, p. 134.
- ² BROOS, D., *Leren loslaten van het traditionele hulpverleningsmodel. Een begeleidingshouding bij multiprobleemgezinnen*, *Tijdschrift voor Orthopedagogiek, Kinderpsychiatrie en Klinische Kinderpsychologie*, 1996, p. 165.
Zie ook: BROOS, D., *Van perspectievenstrijd naar dialoog tussen hulpverleningscontext en familiale context*, in: *Perspectieven bij jongeren in de Bijzondere Jeugdbijstand?* Verslagboek studiedag Steunpunt Voorzieningen 1996, p. 38-43.
- ³ VAN GARSSE, L., *Werken met contracten in de hulpverlening: ervaringen, bedenkingen en evoluties binnen Oikoten*, *Panopticon*, 1992, p. 45.

Informatie omtrent de uitvoerders van het project 'Gelijke kansen voor meisjes'

(zie Katern: p. 24 e.v.)

***Uit de Marge* vzw.**

Uit de Marge vzw., "Vlaams Jeugdwelzijnscentrum voor Maatschappelijk Achtergestelde groepen" is een samenwerkingsverband van een tachtigtal kinder- en jeugdwerkingen met maatschappelijk achtergestelde groepen. In de aard van de werkingen onderscheiden we de jongerenwerkingen met +15-jarigen, tienerwerkingen met 12 tot 15-jarigen, kinderwerkingen met 2 tot 11-jarigen en de meisjeswerkingen met vnl. migrantenmeisjes van 11 tot 21 jaar.

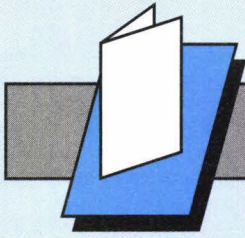
Uit de Marge, in 1984 gestart onder de naam *Project Kansarme Jeugd - Vlaanderen*, heeft van bij het begin als opdracht meegekregen ondersteunend op te treden voor bovenvermelde werkingen. Deze ondersteuning ligt op het vlak van formulering van (beleids)voorstellen en adviesverstrekking omtrent het thema 'maatschappelijk achtergestelde kinderen en jongeren'. Voorts treedt *Uit de Marge* ook op als woordvoerder van de jeugdwelzijnssector en haar doelpubliek naar de buitenwereld toe.

Het Nationaal Overleg Meisjeswerkingen

Het Nationaal Overleg Meisjeswerkingen (NOM) is één van de overleggroepen van *Uit de Marge*. Een 60-tal meisjeswerkingen zijn erin vertegenwoordigd. Meisjeswerkingen bereiken natuurlijk voornamelijk migrantenmeisjes van Marokkaanse, Turkse maar ook van Spaanse en Italiaanse afkomst. Ook Belgische maatschappelijk achtergestelde meisjes worden bereikt, maar dan in een aparte of specifieke opvang, en in mindere mate. *Het Nationaal Overleg Meisjeswerkingen* bestaat reeds 11 jaar en is ontstaan vanuit de vaststelling dat meisjeswerkingen nood hadden aan een duidelijke samenspraak rond hun eigenheid binnen het jeugdwelzijnswerk en vanuit de vaststelling dat het erkennen en subsidiëren van meisjeswerkingen niet of slechts met tijdelijke projectgelden door de overheid werd opgenomen. In al die jaren is er nog maar bitter weinig veranderd voor de meisjeswerkingen op het vlak van een erkenning van hun werkvorm.

Kansarmoede en maatschappelijke achterstelling staan sinds eind de jaren tachtig volop in de publieke en politieke belangstelling. Vreemd genoeg is deze belangstelling voor kansarmoede en achterstelling zowat voorbijgegaan aan de groep van 'meisjes'. Het waren vooral 'jongens' die het meest in beeld kwamen. Het heeft er wellicht mee te maken dat bij meisjes de problemen minder opvallend tot uiting komen dan bij hun mannelijke leeftijdgenoten. Bovendien zijn meisjes uit bepaalde (migranten)gemeenschappen ook minder in het straatbeeld aanwezig.

Als steunpunt voor de meisjeswerkingen krijgt het Nationaal Overleg Meisjeswerkingen van *Uit de Marge* nochtans geregeld signalen uit het veld dat de problematiek van maatschappelijke achterstelling bij meisjes complexer wordt en op schrijnende wijze toeneemt. Een gelijke kansenbeleid dat de vertaling is van een gecoördineerde en gecontinueerde aanpak van maatschappelijke achterstelling dringt zich meer en meer op.

KATERN:

MEISJES- EMANCIPATIE

GELIJKE KANSEN VOOR MEISJES

Een aanzet tot een gelijke kansenbeleid voor maatschappelijk achtergestelde meisjes in Vlaanderen en Brussel

In '96 diende Uit de Marge een onderzoeksproject in bij de Vlaamse minister van Brusselse Aangelegenheden en Gelijke Kansenbeleid, mevrouw Anne Van Asbroeck. In september '97 kon het project van start gaan dankzij de steun van de minister. Het onderzoeksproject kreeg de naam 'Gelijke Kansen voor meisjes' mee.

Uit de Marge (alsook het Kabinet Van Asbroeck) vonden het echter heel belangrijk dat de meisjes zélf gehoord zouden worden in de formulering van een aanzet voor een gelijke kansenbeleid voor (maatschappelijk achtergestelde) meisjes. Wil men een beleid doen slagen, was de gedachte, dan moet men inhaken op de beleving van maatschappelijke achterstelling van deze meisjes, en een antwoord op hun noden en behoeften integreren in de beleidsnota. In zover de beleidsvoorstellen betrekking hebben op hun eigen terrein, zouden verantwoordelijke politici vervolgens werk moeten maken van de beleidsaanbevelingen geformuleerd in het onderzoeksrapport.

Met de publicatie van het onderzoeksrapport 'Gelijke Kansen voor meisjes' wil Uit de Marge tevens een bredere kijk geven op maatschappelijke achterstelling bij meisjes en op de verschillende manieren waarop die zich voordoet. Maatschappelijke achterstelling is namelijk een situatie waarin men geconfronteerd wordt met – op elkaar inwerkende – problemen op verschillende levensdomeinen. De oorzaken van achterstelling liggen niet zozeer bij individuele tekortkomingen, maar wel bij structurele uitsluitingsmechanismen. Hoewel we merken dat meisjes heel sterk gemotiveerd zijn om te studeren, moeten we vaststellen dat maar heel weinig vrouwen doorstoten naar verantwoordelijke jobs. Dit geldt nog meer voor vrouwen en meisjes die in een maatschappelijk achtergestelde positie verkeren.¹

Totstandkomen van de bevraging

In dit project werd gepeild naar de beleving van maatschappelijke achterstelling bij maatschappelijk achtergestelde meisjes op het vlak van zeven verschillende levensdomeinen. Daarnaast werd ook gepeild naar de wensen en de behoeften van de meisjes, wat de meisjes zélf ondernemen om deze wensen te realiseren, en de moeilijkheden die ze hierbij ondervinden. De zeven gekozen levensdomeinen die we onderscheiden, zijn de volgende:

1. thuissituatie en sociale leefomgeving; 2. onderwijs; 3. arbeid; 4. inkomen; 5. gezondheid; 6. hulpverlening; 7. vrije tijd.

In het onderzoeksrapport maken we op basis van een literatuurstudie eerst een (korte) inventaris van de bestaande problematieken voor elk van die zeven levensdomeinen.

In een tweede deel geven we de onderzoeksresultaten weer. We bevroegen 16-17-jarige meisjes in Brussel en Vlaanderen uit 15 verschillende steden en gemeenten. De meisjes werden aangesproken via de meisjeswerkingen en drie verschillende scholen. Het uitgangspunt voor de selectie van

de werkingen en de scholen waren de SIF-plus-gemeenten (SIF = Sociaal Impulsfonds) en de gemeenten met een hoge aanwezigheid van migranten.

In deze bijdrage beperken wij ons tot de weergave van de belangrijkste conclusies en de geformuleerde actiepunten. Geïnteresseerden kunnen het volledige rapport krijgen op onderstaand adres¹.

Conclusies

Doorheen de antwoorden op verschillende vragen horen we een heel sterke betrokkenheid van deze meisjes op hun ouders. Vooral hun moeder wordt als gesprekspartner en vertrouwensfiguur genoemd.

“Ja, mijn moeder zegt dat... altijd in het begin voor uzelf opkomen en altijd uw wensen al vooraf tegen uw verloofde zeggen. Zodat hij er dan mee akkoord gaat. Dus altijd alles op voorhand zeggen voordat hij strenger en strenger wordt. Ik heb een beste vriendin en die heeft ook zo die vrees voor later.” (Fatima).

Toch kan de helft van de meisjes thuis niet praten over alle problemen of vragen waar ze mee zitten. Voor migrantenmeisjes liggen vooral relationele onderwerpen heel gevoelig. Meer dan de helft van de meisjes kan niet praten over verdriet dat ze meemaken. In verband met relaties kan maar één derde van de meisjes praten over wenselijkheden i.v.m. de latere huwelijkspartner.

"De positie van de vrouw in onze gemeenschap. Dat is toch wel het ergste. Dat is zo van... ja, we geraken daar echt niet van af. Er zijn vrouwen die echt in zo'n onderdanige positie blijven. (Fouzia)

De helft van de meisjes helpt twee of meer uur in het huishouden. De meisjes tonen heel wat verantwoordelijkheidszin binnen het gezin. Dit stemt overeen met de gegevens uit de literatuurstudie m.b.t. de zorgfunctie van meisjes.

Volgend citaat toont zelfs een vanzelfsprekendheid aan: *"Wel, het zijn toch niet mijn ouders die alles moeten doen! Ze hebben al zoveel voor ons gedaan. Dus: Ik vind dat het minste dat ik voor hen kan doen, is hen helpen."* (Halima)

Inzake 'inkomen' is er één belangrijke conclusie: niettegenstaande maatschappelijke achterstelling heel wat immateriële kanten kent (gebrek aan kansen op school en werk, bijvoorbeeld), gaat het in de thuissituatie van een aantal meisjes nog altijd om de harde realiteit dat ze met heel weinig inkomsten moeten rondkomen.

"Ik teken graag, maar dit kost veel. Ik vraag aan de school of ze wat kladbladen opzij houden of wat kleurpotloden of verf." (Marijke)

De school neemt een belangrijke plaats in in het leven van deze meisjes. Studeren vinden ze heel belangrijk, ze zien het als een instrument voor hun eigen emancipatie. Ze ontmoeten er ook hun vriendinnen. De school heeft voor de meisjes duidelijk een sociale functie. Door sommige meisjes krijgen (bepaalde) leerkrachten een vertrouwensfunctie toebedeeld.

"Je maakt veel vrienden, het is leuker dan thuis zitten. De vakanties zijn wel plezant voor een maand. Maar 3 maanden thuis zitten, ik denk niet dat ik dat aankan. Soms is de zomervakantie wel lang. (Aicha)

Anderzijds is de school voor sommige (migranten) meisjes ook één van de plaatsen waar ze geconfronteerd worden met racistisch gedrag en woordgebruik. De inspraakmogelijkheden op school blijken vaak te beperkt of weinig effectief. *"Die andere school is belangrijk voor mij, omdat we daar allemaal dezelfde zijn, ze beschouwen ons daar allemaal als gelijk. Dat is niet zo op deze school, hier zijn wij anders, verschillend. Voor hen is een migrant niet hetzelfde als een Belg, bijvoorbeeld. Voor de Belg heeft het meer zin om over te gaan zeggen ze. Om verder te gaan met studies, om te werken. Ons halen ze naar beneden omdat ze zeggen dat wij toch maar goed zijn voor de werkloosheid en dergelijke zaken meer, om thuis te blijven en zo. Er zijn veel leerkrachten die tegen mij gezegd hebben: Ach gij, het heeft toch geen zin dat ge studies doet, want gij kunt toch alleen maar huisvrouw zijn."* (Fouzia)

Contact tussen de school en de ouders van deze meisjes is niet evident. De kloof die tussen de school en de ouders in sommige gevallen nog bestaat geldt zowel voor allochtone als autochtone gezinnen. Opvallend is ook dat er voor de meerderheid van de meisjes – autochtone én allochtone – thuis geen hulp kan geboden worden bij het huiswerk. *"Omdat mijn moeder niet veel weet. Het is allemaal nieuw op school, zij heeft dat allemaal niet gezien."* (Marijke)

De studiekeuze van de bevragede meisjes blijkt heel sterk robbestendig, met een grote voorkeur voor beroepen in de

dienstverlenende en verzorgende sector. Hun ambities verschillen niet van die van hun niet-maatschappelijk achtergestelde leeftijdgenoten. Helaas corresponderen hun ambities niet met hun feitelijke kansen op de arbeidsmarkt. *"Omdat ik Marokkaanse ben. En de studies zullen ook niet gemakkelijk zijn."* (Iman)

Het is opvallend dat de helft van de meisjes aangeeft zich vaak te vervelen. Als ontmoetingsplaats voor hun vriendinnen worden de school, thuis en de meisjeswerking (of het jeugdhuis) vermeld. *De meisjeswerkingen en de jeugdhuisen in de eigen buurt* vervullen een belangrijke functie voor de meisjes, en dit op verschillende vlakken. Niet alleen is het dus vaak – naast thuis en de school – de enige plaats waar de meisjes hun vriendinnen kunnen (of mogen) ontmoeten, er wordt ook ingegaan op noden als huiswerkbegeleiding en een zinvolle vrijetijdsbesteding. Daarnaast is de aanwezige meisjeswerkster ook een belangrijke vertrouwensfiguur voor de meisjes. Continuïteit op het vlak van werking en personeel – die voor dergelijke functies nodig is – kan er echter momenteel door een gebrek aan erkenning (incl. middelen) niet worden gegarandeerd. *"Op straat lopen of naar het jeugdhuis de Jamklub en het buurthuis"*. (Karen)

Het toekomstbeeld dat de meisjes ophangen verschilt zeker niet veel van wat als 'normaal' in onze samenleving wordt gezien. Iets meer dan de helft van de meisjes wil trouwen zonder eerst samen te wonen, het gaat hier dan wel uitsluitend om allochtone meisjes. Maaar: zelfs wanneer ze zelf uit grote gezinnen komen, kiezen zij later voor kleinere gezinnen. De grote meerderheid van de meisjes verwacht hulp van de man in het huishouden en bij het verzorgen van de kinderen.

De migrantenmeisjes tonen op bepaalde vlakken *opvallend gelijklopende verwachtingen* met hun Belgische leeftijdgenoten. Het gaat om: de kinderwens (accent op 1 of 2 kinderen), het inschakelen van de man in het huishouden, geen geslachtsvoorkeur voor hun kinderen, het gebruik van voorbehoedsmiddelen.

De grote meerderheid van de meisjes wil voltijs buitenshuis gaan werken. De meeste meisjes zien een combinatie van dit buitenshuiswerk met de zorg voor kinderen mogelijk door gebruik te maken van opvangmogelijkheden (hun moeder, een kinderopvangdienst of... hun toekomstige partner), of door deeltijds te gaan werken.

De wensen van de meisjes bijvoorbeeld op het vlak van buitenshuiswerken of op het vlak van betrokkenheid van hun partner in het huishouden, zullen echter *niet zonder meer in de praktijk waargemaakt worden*. Een aantal van deze meisjes zullen waarschijnlijk ontgoocheld worden omdat hun tewerkstellingskansen minder hoog liggen dan gedacht. Of omdat hun partner veel meer rolgericht naar het meisje kijkt en niet aan haar verwachtingen op het vlak van ondersteuning en openheid tegemoet komt. De emancipatiegerichtheid die uit de antwoorden van de meisjes blijkt, kan in de volgende levensjaren sterk beknot worden. In die zin zou het dan ook interessant zijn aanvullend onderzoek te verrichten bij meisjes in (bijvoorbeeld) de leeftijdscategorie 21-22 jaar. We merkten tijdens de bevraging dat bij een aantal meisjes het besef dat het niet gemakkelijk zal zijn hun wensen waar te maken, toch wel aanwezig is.

De meerderheid van de meisjes woont graag in de buurt waar ze wonen, en zijn *sterk betrokken op de buurt*. Het is opvallend dat de meisjes heel veel oog hebben voor mogelijke verbeteringen in de buurt op het vlak van leefomgeving en vrijetijdsaanbod.

Zoals reeds aangegeven vroegen we de meisjes ook welke wensen zij koesteren, wat ze willen ondernemen om deze wensen te realiseren en welke moeilijkheden ze verwachten te ondervinden bij deze betrachting? In de eerste plaats valt op dat deze meisjes *heel sterk gericht zijn op immateriële zaken en op het geluk van anderen*. Meisjes zijn vaak emotioneel afhankelijk en voelen zich verantwoordelijk voor het welbevinden van de personen uit hun directe omgeving. We vroegen de meisjes o.a. wat zij (indien zijzelf een dochter van 16 jaar zouden hebben) hun 16-jarige dochter zouden toewensen. Opvallende antwoorden bij de Belgische meisjes waren: "dat ze op het rechte pad blijft" en "dat ze geen drugs neemt". De migrantenmeisjes hadden het meer over: "dat ze meer mogelijkheden zal hebben dan ik nu heb", "dat ze te vertrouwen is", "dat ze op zichzelf let", maar ook: "dat ze goed studeert".

Actiepunten

Uit de resultaten van deze bevraging distilleerden we vijftien concrete actiepunten: opbouwende voorstellen naar de overheid én naar de toekomst toe.

Actiepunt 1:

Een gelijke kansenbeleid voor maatschappelijk achtergestelde meisjes is erop gericht meisjes de kansen te geven om hun identiteit en toekomst optimaal uit te bouwen, met respect voor hun eigenheid. Wij pleiten ervoor een actief gelijke kansenbeleid voor meisjes te voeren, en in het bijzonder aandacht te hebben voor maatschappelijk achtergestelde meisjes (aangezien zij het nog moeilijker hebben om hun identiteit en toekomst waar te maken). Indien wij het hebben over het voeren van een actief gelijke kansenbeleid bedoelen wij dat er binnen de reeds bestaande adviesorganen concrete voorstellen dienen uitgewerkt te worden met betrekking tot het terugdringen van maatschappelijke achterstelling bij meisjes. Deze adviesorganen kunnen bvb. de Nationale Vrouwenraad zijn, of de themagroep 'jeugd' van de Vlaamse Intersectoriële commissie Armoedebestrijding (VICA). Wij denken ook aan de Federale Raad voor Gelijke Kansen en de Vlaamse Interdepartementale Commissie Gelijke Kansen.

Wij zijn ervan overtuigd dat een gecoördineerd en een gecontinueerd gelijke kansenbeleid voor maatschappelijk achtergestelde meisjes preventieve effecten heeft op het vlak van vrouwelijke (kans)armoede.

Actiepunt 2:

Tot nu toe is er relatief weinig onderzoek verricht naar de situatie van maatschappelijk achtergestelde meisjes in Vlaanderen en Brussel of de problematieken waarmee zij geconfronteerd worden. We denken dat het nodig is om:

1. méér wetenschappelijk onderzoek te doen naar de specifieke problemen van maatschappelijk achtergestelde meisjes;
2. een inventarisatie van relevante statistische gegevens te maken.

Indien we over méér gegevens beschikken, zullen we ook méér in staat zijn om conclusies te trekken en om voorstellen te formuleren die de situatie van deze meisjes kan verbeteren.

Actiepunt 3:

Uit het onderzoek is gebleken hoe belangrijk de school voor de meisjes wel is. Meisjes zijn over het algemeen zeer sterk

gemotiveerd om te studeren. Zij weten en zijn ervan overtuigd dat het halen van een diploma hen meer kansen geeft op een volwaardige participatie aan de samenleving. Onbewust gedrag van leraars versterkt echter vaak de verschillen tussen jongens en meisjes. Als zo'n onbewust gedrag zich voordoet, is dit steeds in het nadeel van de meisjes met betrekking tot het soort samenleving waarin wij leven en de participatie aan deze samenleving. Het is belangrijk meisjes te ondersteunen in het aangrijpen van deze emancipatiekansen.

Actiepunt 4:

De school is voor vele meisjes ook dé ontmoetingsplaats bij uitstek: zij maken er vriendinnen en ontmoeten elkaar in de school. Anderzijds brengen de meisjes hun problemen ook mee naar de school en worden sommige leerkrachten een vertrouwensfiguur voor hen. Wij denken dat de sociale rol van de school door het onderwijsbeleid nodig erkend en ondersteund moet worden. Indien er zo'n vertrouwensfiguur wordt aangeduid binnen de school, en deze persoon op de hoogte is van de leefwereld van maatschappelijk achtergestelde meisjes of deze persoon zich kan scholen in migratiemechanismen als het migrantenmeisjes betreft, dan zullen deze meisjes ook veel beter geholpen kunnen worden.

Actiepunt 5:

Via de bevragingen hebben we ook moeten vaststellen hoe betrokken de meisjes zijn bij hun school. Zij hebben heel wat ideeën over verbeteringen en veranderingen binnen de schoolmuren. Hen betrekken bij het inspraakproces kan een methodiek zijn die positieve effecten kan hebben op hun persoonlijkheidsontwikkeling. Deze methodiek kan er bijvoorbeeld in bestaan dat zij:

- hun ideeën leren verwoorden;
- leren overleggen in groep;
- realiteitszin leren ontwikkelen;
- of dat zij leren dat hun mening wél kan meetellen...

Vanuit deze gedachte pleiten we voor extra aandacht voor inspraakmogelijkheden voor meisjes binnen de scholen.

Actiepunt 6:

Wanneer er in de bevraging werd doorgevraagd over de contacten tussen de school en het thuismilieu, moesten we vaststellen dat er een kloof bestaat tussen de school en de thuisituatie van maatschappelijk achtergestelde meisjes.

Voor het succesvol afwerken van een opleiding is het nochtans zeer belangrijk dat deze kloof overbrugd wordt. Wij denken dat indien ouders beter op de hoogte zijn van de waarden van waaruit onderwezen wordt, zij zich meer betrokken zullen voelen bij de school en zij hun dochters ook beter zullen kunnen ondersteunen in het succesvol beëindigen van hun studies. Wij denken echter dat het doorgeven van deze waarden slechts onder de vorm van een dialoog vruchten kan afwerpen, omdat de school pas dan kan inhaken op de leefwereld van deze gezinnen en deze gezinnen op hun beurt zich gehoord zullen voelen en gerespecteerd. Het schoolopbouwwerk (uitgevoerd door schoolexterne jeugdwelzijnsorganisaties) kan hier een ondersteunende rol vervullen in het tot stand brengen van zo'n dialogen.

Actiepunt 7:

Verschillende meisjes die bevraagd zijn waren bekommerd om racisme: racisme op de straat, in de school maar ook racistische opmerkingen en vooroordelen van leraars. Wij denken dat de school actief moet participeren aan bestaan-

de campagnes rond gelijkwaardigheid van mensen en deze ook implementeren.

Actiepunt 8:

Wij denken dat er reeds in de opleiding en de navorming van onderwijzende beroepen aandacht moet zijn voor de emanciperende en de sociale rol van de school.

Toegepast op de vorige vier punten, wil dit zeggen dat leerkrachten moeten weten hoe:

1. meisjes te ondersteunen in hun motivaties en aspiraties;
2. om te gaan met gesignaleerde problemen waar de meisjes in de school mee afkomen;
3. meisjes kunnen betrekken en uitdagen om deel te nemen aan inspraakprocedures, (zodanig dat de meisjes er wat uit kunnen halen dat persoonlijkheidsvormend is);
4. deel te nemen aan campagnes die racisme en vooroordelen bestrijden en hoe zij met racisme dagdagelijks in de school moeten omgaan.

Actiepunt 9:

Sommige meisjes die bevestigd zijn, hadden het thuis financieel bijzonder moeilijk. Wij denken dat het bijzonder belangrijk is dat hier niet aan wordt voorbijgegaan en we vinden dat kwaliteitsvol onderwijs ook volledig kosteloos moet zijn en blijven.

Actiepunt 10:

Meisjes moeten het recht krijgen op een ontmoetingsplaats. Meisjeswerkingen en jeugdhuizen spelen op dit vlak een heel belangrijke rol voor de meisjes.

Deze belangrijkheid neemt nog toe voor migrantenmeisjes omwille van het feit dat zij om culturele en sociale redenen niet naar een gemengde werking waar ook jongens aanwezig zijn, mogen komen.

Voor vele maatschappelijk achtergestelde én migrantenmeisjes zijn meisjeswerkingen de enige plek waar ze elkaar kunnen ontmoeten buiten de schooluren. In meisjeswerkingen mogen de meisjes zichzelf zijn. Het opzetten van laagdrempelige activiteiten in de vrije-tijdssfeer of het opzetten van vormende activiteiten zijn een ingangspoort om te werken aan persoonlijkheidsvormende kwaliteiten. Zelfvertrouwen, zelfbeeld, capaciteiten, creativiteit, assertiviteit en weerbaarheid worden geoefend.

Deze jeugdwerkwijzingen met maatschappelijk achtergestelde groepen staan momenteel echter heel zwak op het vlak van erkenning. In het bijzonder de meisjeswerkingen beschikken over zéér weinig middelen en vaak tijdelijk personeel. Dit maakt dat er weinig continuïteit kan gegarandeerd worden – de continuïteit die net zo nodig is als je werkt op een vertrouwensbasis en met thema's als zelfbeeld, zelfvertrouwen, assertiviteit,...

Meisjeswerkingen vervullen een cruciale rol in het terugdringen van maatschappelijke achterstelling bij meisjes, omdat zij zich specifiek richten naar deze doelgroep en dit ook als opdracht op zich hebben genomen. Wij pleiten met aandrang voor voldoende middelen en continuïteit voor de meisjeswerkingen.

Actiepunt 11:

Een meisjesbeleid mag haar pijlen niet enkel richten op de meisjes zelf. Het is belangrijk dat – in het kader van een gelijke kansenbeleid – ook acties ondernomen worden naar de sociale omgeving van het meisje. Met betrekking tot een meer arbeidsmarktgerichte studiekeuze bijvoorbeeld zijn de ouders eveneens een belangrijke gesprekspartner. Vaak beeft men te weinig dat deze meisjes heel wat meer hindernissen hebben om later te gaan werken: hét levensproject

van de vrouw is in deze gezinnen nog altijd om kinderen te krijgen en op te voeden en niet zozeer om te werken – Het gaat er vaak om, in eerste instantie, te mogen gaan werken. Er moet dus aandacht zijn voor de sociale omgeving van het meisje en de verwachtingen die daar gekoesterd worden t.a.v. haar persoon. Dit kan alleen in een perspectief van samenwerking en vertrouwen en in het kader van een gecontinueerde aanpak.

Actiepunt 12:

In het kader van het vorige actiepunt denken we dat het nodig is dat er ook een échte en gelijkwaardige dialoog komt tussen meisjes en jongens aangaande vanzelfsprekendheden met betrekking tot rolpatronen. De combinatiemogelijkheden voor de meisjes van (betaald) werk met zorgarbeid hangen bijvoorbeeld voor een groot deel af van de inbreng van de toekomstige partner in het huishouden.

We denken dat op het snijvlak van onderwijs en jeugdwerkwijzingen een aanzet voor zulk een dialoog kan groeien en geconcretiseerd worden.

Actiepunt 13:

Wij beseffen maar al te goed dat – opdat de emancipatiemogelijkheden voor meisjes zouden verhogen – het ook belangrijk is dat de jongens meer kansen krijgen op vlak van scholing, tewerkstelling, vrije tijd. Zonder toekomstperspectieven voor de jongens zal er voor de meisjes weinig of niets veranderen.

Actiepunt 14:

Heel wat meisjes hebben in de bevraging de wens uitgedrukt later voltijds te gaan werken. Ook na dat ze kinderen zullen hebben gekregen, wensen ze verder te blijven werken – ofwel deeltijds, ofwel willen ze opnieuw inpikken op de arbeidsmarkt als de kinderen naar school gaan.

Wij denken dat betaalbare kinderopvang (ook voor schoolgaande kinderen na de schooluren, tijdens de vakanties en bij ziekte) een absolute noodzaak is voor moeders die buitenshuiswerken. Daarnaast pleiten we voor degelijke (soepele) herintredemogelijkheden voor deze vrouwen.

Actiepunt 15:

Meisjes hebben heel wat ideeën voor verbeteringen en veranderingen binnen de buurt. We pleiten ervoor voldoende aandacht te besteden aan een mogelijke input van meisjes. De opmaak van wijkontwikkelingsplannen in het kader van het Sociaal Impulsfonds kan een concrete aanleiding zijn voor het betrekken van jongeren – met inbegrip van meisjes – bij hun buurt. Zo kunnen meisjes ook meedenken over het vrijetijdsaanbod in hun buurt en hopelijk het tekort eraan mee invullen en vormgeven.

(Deze studie kwam tot stand met steun van mevrouw Anne Van Asbroeck, Vlaams minister van Brusselse Aangelegenheden en Gelijke Kansenbeleid.)

Aline MEERBERGEN

Uit de Marge vzw.

Nationaal Overleg Meisjeswerkingen

contact: Hof ter Lo, 6b

2140 BORGERHOUT

Tel.: 03/235.18.81

NOOT

¹ Het onderzoeksrapport telt 60 blz. en kost 250 fr. (inclusief verzendingskosten).

ONDERZOEKER VOOR DE KLAS, ONDERZOEKER VOOR DE LEEUWEN

Over onvoorziene omstandigheden en de praktijk van de methodiek

De methodiek van het wetenschappelijk onderzoek is noch bij studenten, noch bij veel onderzoekers het meest favoriete thema. Dat de methodiek van het onderzoek uiterst belangrijk is, staat vrijwel voor iedereen buiten kijf, doch meestal wordt het uitzetten van de methode van het onderzoek als een soort noodzakelijk kwaad beschouwd, een saai en droog stuk.

Mijn ervaring als onderzoeker¹ leert echter dat de praktijk van de methodiek absoluut niet saai en droog is. Telkens weer zorgt deze praktijk voor 'onvoorziene omstandigheden' die van de onderzoeker de nodige creativiteit vragen. Opvallend is dat de methodische handboeken hierbij niet langer een leidraad bieden. Om dit te illustreren heb ik in dit artikel een aantal ervaringen verwerkt die ik opdeed bij het afnemen van vragenlijsten in Brusselse scholen. Ik denk dat deze ervaringen ook bijzonder interessant zijn voor mensen die in het onderwijs staan, daar zij wellicht met dezelfde problemen en hindernissen geconfronteerd worden.

Korte schets van de context van het onderzoek

Het onderzoek 'verstedelijking, sociale uitsluiting van jongeren en straatcriminaliteit' is een vier jaar durend onderzoek in opdracht van het Ministerie van Wetenschapsbeleid². Het onderzoek gebeurt in Brussel (de 19 gemeenten) en is opgevat in vier fasen.

In een eerste fase worden 4000 Brusselse scholieren van het secundair onderwijs bevestigd aan de hand van een schriftelijke vragenlijst. Centrale thema's van de vragenlijst zijn de woon- en leefsituatie, de vrijetijdsinvulling en 'kleine' criminaliteit. Deze bevestiging moet voorzien in de nodige basisgegevens voor het verder onderzoek.

In een tweede fase wordt overgeschakeld naar het wijk-niveau. Drie Brusselse 'probleem' wijken worden geselecteerd met de bedoeling deze in de diepte te bestuderen. Dit betekent dat niet louter meer wordt gekeken welke problemen zich stellen in deze wijken (zeg maar de symptomen), maar ook welke processen daartoe leiden.

In een derde fase zal worden gepoogd in contact te komen met groepjes jongeren die voor problemen zorgen in bepaalde wijken en/of waarvan de aanwezigheid als bedreigend of problematisch wordt ervaren door de bewoners of 'passanten' in de wijk. Bedoeling hiervan is zicht te krijgen op het feitelijk gedrag van deze jongeren en hun beleving van hun werkelijkheid. Aansluitend bij de vorige fase willen we tenslotte het levensverhaal van een aantal van deze jongeren neerschrijven.

Momenteel bevindt het onderzoek zich in de eerste fase. De afname van de schriftelijke vragenlijst is dus volop aan de gang. De resultaten van deze bevestiging zullen pas later beschikbaar zijn, doch het afnemen van de vragenlijst was een bijzonder interessante ervaring op zich en staat centraal in de rest van het artikel. In het onderzoek worden zowel het Franstalig als het Nederlandstalig onderwijs bevestigd, wat op

zich vrij uniek is daar meestal slechts één van beide wordt bevestigd³. In dit artikel berichten we over onze ervaringen in het Nederlandstalig onderwijs. Dit detail is belangrijk daar een aantal van de onvoorziene omstandigheden hiermee samenhangen.

De praktijk van de methodiek

Een goede vragenlijst

Een goede vragenlijst opstellen is een werk van lange adem. De vragenlijst mag niet te lang zijn, de vragen en instructies moeten duidelijk zijn, de vormgeving moet overzichtelijk zijn, enz. Deze opgave was ook in ons onderzoek niet eenvoudig. Onze doelgroep was nl. zeer divers: jongeren van 12 tot en met 18 jaar (en nog oudere zittenblijvers) uit zowel beroepsonderwijs, technisch onderwijs als algemeen vormend onderwijs. De vragenlijst moest voor elk van deze jongeren 'op hun niveau' zijn en aansluiten bij hun leefwereld. Het meest praktisch zou zijn als je voor elk van deze groepen een variant van de vragenlijst maakt, doch methodologisch kan dit niet omdat dan de vergelijkbaarheid van de antwoorden nihil is. Methodologen hebben reeds uitvoerig geïllustreerd⁴ dat antwoorden afhankelijk zijn van factoren als de formulering van de vraag, de volgorde van de vragen, enz. Met andere woorden willen we de antwoorden van de 4000 scholieren kunnen vergelijken, dan moeten we werken met één versie van de vragenlijst.

Het opstellen van een goede vragenlijst betekent in dit geval dus meer dan duidelijk en verstaanbaar zijn. Eén en dezelfde vragenlijst moet immers kunnen aansluiten bij zeer verschillende leefwerelden. Zo is een eerste jaar absoluut nog niet vertrouwd met wat een vragenlijst is en de mate van zelfstandigheid die bij het invullen wordt verwacht, is bijzonder groot. De vragen moeten dus eenvoudig zijn en de instructies voldoende uitgebreid. Tegelijk mag de vragenlijst voor een jongere van 18 jaar of meer dan weer niet kinder-

achtig lijken. Daarenboven zit je met de verschillende richtingen. Een vragenlijst doet beroep op vaardigheden zoals lezen en schrijven. Deze vaardigheden sluiten nauw aan bij het algemeen vormend onderwijs, doch veel minder bij het beroeps- en technisch onderwijs. Ook hiermee moet een goede vragenlijst rekening houden. Waar kan zal worden gewerkt met gesloten vragen⁵ in plaats van met open vragen⁶ die veel schrijfwerk van de beantwoorder vergen. Er kan ook worden gezorgd voor afwisseling in de vragenlijst, b.v. door eens te werken met een tabel, door de jongeren iets te laten tekenen, enz.

Bovenstaande laat zien dat 'een goede vragenlijst' opstellen meer is dan alleen maar de theoretische richtlijnen volgen. Wat precies moet worden verstaan onder 'een goede vragenlijst' is immers sterk afhankelijk van je doelgroep. Bovendien leerde onze Brusselse ervaring dat ook een aantal sterk contextgebonden factoren een andere invulling kunnen geven aan het begrip 'een goede vragenlijst'.

Bij onze proefafnames⁷ van de vragenlijsten stelden we vast dat in het Nederlandstalig onderwijs in Brussel een groot aantal Franstalige leerlingen zat. Uit de vragen die ze ons stelden, bleek dat hun kennis van het Nederlands vaak zeer beperkt was. Dit zorgde voor een apart soort problemen die ook te maken hadden met duidelijkheid van de vragen doch op een ander niveau. Zo konden heel wat leerlingen hun antwoorden niet aankruisen omdat ze niet wisten wat de Nederlandse term was. Er werd ons dan b.v. gevraagd: wat moet ik aanduiden als mijn vader 'chômage' is. De antwoordcategorie 'werkloos' was voorzien, doch de jongere wist niet dat 'chômage' in het Nederlands 'werkloos' was. Dit kwam bij heel wat 'basis'vragen terug: b.v. mijn ouders zijn 'gedivorceerd', mijn moeder is 'femme de ménage', hij is 'réfugié', mijn ouders zijn 'propriétaires'.

Het hoeft weinig betoog dat aangezien een aantal 'basiswoorden' niet aanwezig waren, vragen waarbij je een taal ook moet aanvoelen nog meer problemen opleverden. Zo was er in de vragenlijst een vraag opgenomen 'wat vind je dat er ontbreekt in je buurt?'. Een jongen vroeg 'mag ik hier ook vuilnis antwoorden'. Ik dacht eerst dat hij de plezante wou uithangen. Toen ik hem vroeg of hij dat dan wilde in de buurt waar hij woonde, zei hij 'nee, maar dat is er niet'. Als Franstalige wist hij dat ontbreken inhield 'dat iets er niet is', doch de nuance dat je zou willen dat het er wel is, kende hij niet.

De eenvoudigste oplossing vanuit puur onderzoeksmatig oogpunt was om deze Franstaligen een Franse versie van de vragenlijst te geven, doch gezien de gevoeligheid van de taalproblematiek in Brussel was dit in de praktijk niet mogelijk. Er werd dus getracht om de gehanteerde woordenschat zo eenvoudig mogelijk te houden, zonder belachelijk te klinken, en wanneer nog zaken onduidelijk waren, vertaalden de begeleiders de vraag naar de jongere.

Het hoeft weinig betoog dat de problemen die wijervaarden met de vragenlijst, hoogst waarschijnlijk ook voorkomen binnen de gewone schoolsituatie. Vragen, begrippen, woorden die voor de leerkrachten duidelijk zijn, zijn dit niet altijd voor de leerlingen. Daarenboven gaan bepaalde evidenties van onze Belgische 'middenklassecultuur' vaak niet op voor kin-

deren en jongeren uit een andere cultuurcontext (b.v. Belgische jongeren uit een andere 'sociale klasse' en jongeren van niet-Belgische afkomst). Onze evidenties zullen we met andere woorden steeds moeten toetsen, willen wij tot echte communicatie en uitwisseling komen.

De begeleiding van de afname van de vragenlijst

De manier waarop de afname van de vragenlijst gebeurt, is van zeer groot belang. Een afname kan ermee vallen of staan. Vooreerst is er de introductie van de vragenlijst. Hierin moet je niet alleen uitleggen hoe de vragenlijst moet worden ingevuld, maar tevens moet je de leerlingen motiveren om mee te werken. Als onderzoeker ben je immers de vragende partij en het is aan jou om de leerlingen uit te leggen welk belang zij erbij hebben om mee te werken aan het onderzoek. Dat je ook hierbij kunt stuiten op 'onvoorziene omstandigheden', mag blijken uit volgend voorbeeld. Bij de afname van de vragenlijsten gaven wij er als onderzoekers de voorkeur aan dat de leerkracht niet aanwezig was in de klas. We vermoedden vooral dat de aanwezigheid van de leerkracht bij het invullen van het 'dark-number gedeelte'⁸ een invloed kon hebben. In één school verplichtte de directie echter dat de leerkracht aanwezig bleef in de klas omdat deze uiteindelijk verantwoordelijk is voor de klas. De meeste leerkrachten zaten achteraan in de klas of studiezaal te werken en mengden zich niet in de afname van de vragenlijst. Eén leerkracht echter stond na onze introductie op en vatte deze (ongevraagd) nog eens samen. Op vrij militaristische toon beklemtoonde hij dat ze goed elke vraag moesten lezen, duidelijk moesten schrijven en 'zo correct mogelijk moesten antwoorden'. Na zijn 'samenvatting' knipoogde hij compromitterend naar ons. De stijl van de leerkracht op zich deed me als onderzoeker al rood kleuren van schaamte, maar daarenboven was zijn laatste instructie vanuit strikt methodisch oogpunt bijna een aanzet tot sociaal wenselijke antwoorden. Als onderzoeker beklemtoon je immers in de inleiding dat er geen 'juiste' of 'foute' antwoorden zijn; dat het de bedoeling is dat ze eerlijk antwoorden. Als onderzoeker moet je in een dergelijke situatie een voldoende diplomatische oplossing bedenken: het is belangrijk om de instructie van de leerkracht te corrigeren, doch zonder dat deze voor schut komt te staan.

Na de introductie komt het verder begeleiden van het invullen van de vragenlijst wat voornamelijk het beantwoorden van vragen van leerlingen inhoudt. Wanneer verschillende personen de afname begeleiden, is het van het allergrootste belang dat zij dezelfde antwoorden geven op de gestelde vragen (b.v. verduidelijking van een vraag of woord). Afspraken tussen de begeleiders vooraf zijn hierrond noodzakelijk (een aantal vragen kunnen voorzien worden; een aantal vragen duiken op in de proefafnames) alsook het maken van nieuwe tussentijdse afspraken voortvloeiend uit nieuwe vragen die opduiken. De praktijk leerde ons echter dat er nog een andere factor een belangrijke rol speelt in het verloop van de afname. Op een bepaald moment waren we in een school die uitsluitend werd bevolkt met meisjes. Voor de afname waren we steeds met twee per klas, toevallig een ge-

mengd team. In die school waren verschillende richtingen aanwezig, wat maakte dat we op een bepaald moment met een overlapping van de uren zaten. Ik ging dus alleen naar de volgende klas de introductie doen; de andere begeleider zou dan later binnenkomen. Achteraf vertelde deze mij dat onmiddellijk nadat ik buiten was, al de meisjes plots een vraag voor hem hadden. In het half uur daarvoor waar ikzelf de meeste vragen beantwoordde, was er slechts af en toe een vraag. Het was duidelijk dat deze meisjes eerder de mannelijke aanwezigheid even in hun buurt wilden hebben, dan dat ze echt een vraag hadden. Trouwens, sommigen hadden niet eens een vraag en vroegen alleen maar heb ik dat goed gedaan bij een bepaalde vraag. Dat de aanwezigheid van een mannelijke begeleider in een klas vol meisjes duidelijk de aandacht trekt, bleek ook in de klas waar ik intussen bezicht was. Mijn mannelijke compagnon was binnengekomen en was achteraan in de klas gaan staan. Toen hij zich naar het einde van het lesuur toe naar voor begaf, volgden vijftien paar meisjesogen iedere stap nauwlettend.

Of dit alles een invloed heeft op de validiteit van de antwoorden, betwijfel ik. Wel is het de vraag of deze meisjes iets van de introductie zouden gehoord hebben, indien de mannelijke begeleider deze had gedaan. Misschien zouden ze meer gefascineerd zijn geweest door de mannelijke verschijning dan door de inhoud van de introductie. Met twee mannelijke begeleiders zou er mogelijk een spelletje zijn ontstaan om zo vaak mogelijk één van de begeleiders in de buurt te krijgen, wat misschien weinig invloed heeft op de antwoorden op zich, doch zeker heel wat tijd in beslag zou nemen.

Merkwaardig was ook dat deze situatie zich enkel voorded in een 'meisjesschool' met een mannelijke begeleider. Het omgekeerde, een vrouwelijke begeleider die de introductie doet en die de vragen beantwoordt in een 'jongensschool', stelde geen gelijkaardige problemen.

Een aantal aspecten uit bovenstaande zijn opnieuw overplaatsbaar naar de schoolcontext. Onmiskenbaar is de invloed van de aanwezige 'volwassene(n)' bij het laten invullen van b.v. een vragenlijst of een PMS-proef door leerlingen. Dit kan veroorzaakt worden door het gedrag van de volwassene, doch ook door andere factoren zoals b.v. geslacht.

Nog een andere parallel kan getrokken worden naar het afnemen van b.v. PMS-proeven. Een vaak gehoorde klacht is het niet au sérieux nemen van deze testen. Hetzelfde kan zich voordoen bij het invullen van een vragenlijst. Té gemakkelijk is echter om de schuld daarvoor alleen te leggen bij de leerlingen. Het is immers de taak van de begeleider om de leerlingen te motiveren en te laten zien dat zij er belang bij hebben om de vragenlijst of de test ernstig te nemen.

Ongenode gasten

Tenslotte wil ik nog een anekdote vertellen die duidelijk maakt dat hoe goed je alles (methodologisch en praktisch) ook voorbereidt, je toch nog steeds voor onverwachte omstandigheden kunt komen te staan. Voor de afname van de vragenlijst was in een bepaalde school de studiezaal gereserveerd. Deze bleek ech-

ter bezet op het moment dat wij er aankwamen. De prefect bracht ons naar de refter die vrij was.

Er stonden rijen tafels met aan twee kanten stoelen en de leerlingen gingen mooi verspreid zitten, allemaal met het gezicht naar voor en één per tafel. Een ideale setting dus. Een kwartier voor het einde van de bevraging kwamen twee jongetjes binnen met een bak frisdrank tussen hen in. Het middaguur diende zich immers weldra aan, zo dacht ik... Nauwelijks twee minuten later stormde er echter een massa kleuters (zo'n zestig schat ik) de refter binnen, boterhammen en frisdrank in aanslag. In minder dan een minuut tijd hadden de kleuters zich geïnstalleerd aan de andere kant van de tafels en tussen de respondenten in. De meesters hadden hun eerste hap al genomen toen de lerares even later binnenkwam, vaststelde dat hier 'iets te doen was' en de kleuters terug liet verzamelen en naar buiten gaan.

Wat de invloed van bovenstaand voorval is op de antwoorden van de respondenten, weet ik niet. Ik vermoed dat het nihil is, daar de leerlingen slechts enkele minuten verrast waren door de invasie, maar daarna gewoon weer konden verder werken. Toch zou je strikt methodologisch misschien die klas niet mogen opnemen in het verwerken van de gegevens omdat je niet weet of zoiets al dan niet invloed heeft. Je zou bijv. kunnen veronderstellen dat ze door het voorval eraan werden herinnerd dat het ook voor hen bijna middagpauze was, zodat ze vlug de resterende vragen beantwoordden om gedaan te hebben.

Besluit

Bovenstaande laat zien dat de praktijk van de methodiek veel meer inhoudt dan wat vaak kan worden teruggevonden in handboeken of wat aan bod komt in methodische vakken. De aandacht gaat hierbij immers voornamelijk naar het optimaliseren van het instrument an sich. Dat deze optimalisering sterk afhankelijk is van de doelgroep die je wilt bereiken, komt veel minder aan bod en dat zeer specifieke situatiegebonden omstandigheden een aparte creativiteit van de onderzoeker vergen al helemaal niet.

Niet alleen vinden we hierover in methodische handboeken en vakken weinig of niets terug, ook in onderzoeksrapporten vinden we zelden iets terug over 'de levende praktijk van de methodiek'. Veel rapporten gaan wel in op de gebruikte methode en de totstandkoming van het onderzoeksinstrument, doch vertellen weinig over hoe het werken met dat onderzoeksinstrument is verlopen. Nochtans kan dit laatste van groot belang zijn voor de resultaten van een onderzoek. Misschien vergt dit echter een te grote kwetsbaarheid van de onderzoeker. Het betekent immers dat alle hindernissen worden beschreven die aanleiding kunnen geven tot het in vraag stellen van bepaalde resultaten, alsook de manier waarop de onderzoeker daarmee is omgegaan. Daar dit laatste vaak 'pedaleren in het ijle' is, werp je jezelf hiermee in feite een beetje voor de leeuwen. Bovendien is de vraag of er nog wel vragenlijsten zouden overblijven om te verwerken, als alles strikt volgens het methodologisch boekje zou moeten verlopen. De praktijk laat zich immers niet zo makkelijk dwingen en wellicht gebeurt

bijna bij elke klassikale afname wel iets dat strikt methodologisch niet kan. Al beklemtoon je nog zo goed en zo vaak, dat het de bedoeling is dat er individueel wordt gewerkt, toch wordt er altijd wel eens iets gezegd. Al benadruk je dat het de bedoeling is dat men even de vinger opsteekt als er een vraag is, toch gebeurt het dat sommigen hun vraag luidop stellen, wat vaak aanleiding geeft tot hilariteit en sowieso de aandacht even afleidt. Deze en de reeds hogergenoemde voorbeelden maken hopelijk duidelijk dat dit niet steeds nefaste gevolgen hoeft te hebben. Het systematisch rapporteren over de 'praktijk van de methodiek' zou als voordeel hebben dat andere onderzoekers hieruit kunnen leren en mogelijk valkuilen en hindernissen kunnen vermijden. Het omgaan met de praktijk van de methodiek vergt immers een eigen creativiteit, of moeten we zeggen, een eigen aanpak of methodiek.

Hetzelfde verhaal gaat op voor personen in het onderwijs. Uit boeken en cursussen zul je wellicht nooit leren hoe je moet lesgeven. Ze kunnen een noodzakelijke kapstok bieden, doch het 'voor een klas staan' leer je pas door het te doen, met vallen en opstaan. Ook dit laatste is een leerproces en vergt creativiteit. Het zou volgens mij dan ook hier bijzonder boeiend zijn, mocht het proces van vallen en opstaan openlijker bespreekbaar zijn. Een dergelijke openheid en kwetsbaarheid kan echter alleen wanneer dit niet wordt beschouwd als incompetentie van de betrokkene. Mogelijk zou het (meer systematisch) uitwisselen van dergelijke ervaringen tevens helpen om 'burn out' te voorkomen.

Conny VERCAIGNE
Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie
Hooverplein 10
3000 LEUVEN

NOTEN

- ¹ Conny Vercaigne is verbonden aan de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie van de K.U.-Leuven die geleid wordt door Prof. Dr. L. Walgrave. Zij verrichtte onderzoek naar jongerenprostitutie in Brussel en megadancings en de housecultuur in België. Momenteel werkt ze rond de thematiek van 'verstedelijking, sociale uitsluiting van jongeren en straatcriminaliteit'.
- ² Het onderzoek is een samenwerking tussen de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie (o.l.v. Prof. Walgrave) en het Instituut voor Sociale en Economische Geografie (o.l.v. Prof. Kesteloot).
- ³ Cfr. ondermeer het onderzoek van P. Lambrecht (1996), *Middelengebruik in de hoofdstad. De hoofdstad van middelengebruik?*, Brussel, V.U.B.
- ⁴ O.a. Billiet J. (1986), *Het survey-interview onderzocht. Effecten van het ontwerp en gebruik van vragenlijsten op de kwaliteit van de antwoorden*, Leuven, K.U.-Leuven.
- ⁵ Dit zijn vragen waarbij een aantal antwoordmogelijkheden worden voorzien en waar de jongere enkel een antwoord moet aankruisen.
- ⁶ Bij open vragen worden geen antwoordcategorieën voorzien, maar moet de jongere zelf zijn antwoord neerschrijven.
- ⁷ Eenmaal er een vragenlijst is ontworpen, wordt deze afgenomen in een aantal klassen en scholen, met het oog op het verbeteren van de vragenlijst. Bij deze proefafnames zijn m.a.w. de antwoorden van de leerlingen niet belangrijk, doch wel de problemen die ze hebben bij het invullen van de vragenlijst (o.a. het niet begrijpen van vragen en/of instructies, hun antwoord niet kwijt kunnen in de voorziene antwoordcategorieën).
- ⁸ Dit is het gedeelte van de vragenlijst waarin 'kleine' criminaliteit wordt bevraagd.

RUIMTE CREEREN VOOR LEERLINGENBEGELEIDING EN SAMENWERKING MET WELZIJNSWERK

De hervorming van het secundair onderwijs: een (gemiste) kans?

Deze Vlaamse Regering heeft zich voorgenomen het secundair onderwijs ten gronde te hervormen op vier vlakken: de schaalgrootte, het onderwijsaanbod (de studierichtingen), de financiering en het personeelsstatuut. Het opzet is velerlei: transparanter en rationeler studieaanbod, correcter studiekeuze, meer bestuurskracht en management, soepeler personeelsbeleid maar bovenal besparing, in vakjargon beheersing van de uitgaven. Het publieke debat is ingezet naar aanleiding van de tijdelijke programmatie- en benoemingsstop. Aan het eerste onderdeel, de reorganisatie van het onderwijsaanbod, werd aan de hand van een discussienota nog open kaart gespeeld met het hele onderwijsveld.

Sindsdien, september 1996, is evenwel de stilte ingetreden. Op het advies dat de Vlaamse Onderwijsraad formuleerde over de discussienota aangaande het onderwijsaanbod in het secundair onderwijs kwam geen enkele reactie van beleidswege.

De derde grote hervorming van het secundair onderwijs sedert de jaren '70 wordt enkel en alleen in politieke cenakels voorbereid. Daardoor dreigt deze hervorming die van de gemiste kansen te worden. Kansen om het grote aantal mislukkingen te doen afnemen en het watervalstelsel te doorbreken, om leerlingbegeleiding te bevorderen in de scholen, om het aantal schoolverlaters uit het beroepsonderwijs met een onvoldoende beroepskwalificatie te doen dalen, enz.

De doelstellingen van de hervorming

Een analyse van de concrete beleidsdoelstellingen is op dit ogenblik koffiedik kijken dus. Dit neemt niet weg dat het zinvol is te reflecteren over de wenselijke doelstellingen. Logischerwijze vormen de pedagogische en sociale doelen het uitgangspunt en zijn de organisatorische en financiële objectieven er de afgeleide van. Een optimaal pedagogisch beleid in elke school is het streefdoel. Concreet zou dit b.v. moeten betekenen dat de (bedoelde) vrijgekomen beleids-tijd door schaalvergroting (in casu de samenwerkingsverbanden) prioritair wordt aangewend voor pedagogische en sociale doelstellingen. Zelfs de economische objectieven zijn niet terug te brengen tot louter budgettaire overwegingen. Ook vanuit economisch oogpunt moet men rekening houden met de verhouding prijs-kwaliteit. Met andere woorden aan een degelijk secundair onderwijs hangt een prijskaartje vast. Heel bondig samengevat kunnen volgende pedagogische en sociale doelen naar voren worden geschoven voor een beter secundair onderwijs:

- bevorderen van een tijdige en objectieve, dit wil zeggen aan de mogelijkheden en interesses aangepaste, studiekeuze¹;
- een basis- of startkwalificatie waarborgen voor elke schoolverlater²;
- afname van mislukkingen, watervalstelsel wegwerken;
- ruimte creëren voor leerlingbegeleiding en zorgverbreiding, meer teamwerking onder leraren, meer samenwerking met PMS en welzijnswerk;

- bevorderen van gelijke kansen voor jongens en meisjes;
 - bevorderen van samenwerking tussen gewoon en buitengewoon onderwijs.
- Een aantal organisatorische en financiële doelen kunnen hieruit volgen, alhoewel hierover veel minder eensgezindheid bestaat:
- bevorderen van de autonomie van de scholen maar ook vergroten van het draagvlak van de scholen;
 - bevorderen van samenwerking tussen de scholen en van schaalvergroting;
 - vergroten van de efficiëntie en deskundigheid in het bestuur;
 - bevorderen van de samenwerking met socio-economische en socioculturele wereld;
 - rationeler spreiding van het aanbod;
 - doelmatiger inzet van de beperkte middelen, ruimte creëren voor betere uitrusting en meer werkingsmiddelen.

Aanpassing en beperking van het studieaanbod

Over dit uitzicht van de hervormingsplannen beschikken we wel over de concrete intenties van de minister. De discussienota terzake bevat een aantal interessante voorstellen met betrekking tot:

- een volgehouden en actieve studiekeuzebegeleiding vanuit de school (b.v. verplicht advies inzake studiekeuze aan het einde van de eerste graad);
- een nieuwe visie op leerplanontwikkeling (nadruk op globaliteit, samenhang);

- een nieuwe impuls voor vakkenintegratie, evenwichtige basisvorming, aandacht voor vaardigheden en attitudes;
- het streven naar duidelijke en eerlijke benamingen van studierichtingen;
- het vermijden van te enge of te vroege specialisatie;
- het schrappen van studierichtingen zonder reële tewerkstellingsperspectieven;
- de plannen voor een modulair stelsel in BSO.

Wat echter zeer tot nadenken stemt zijn de voorstellen om het watervalstelsel aan te pakken. Hiervoor grijpt men naar een oplossing die vooral het ASO profiel wil uitzuiveren en de schotten tussen de onderwijsvormen wil versterken in plaats van afbouwen. Over de gevolgen én de bedoeling van de herprofilering van de ASO-studierichtingen en de visie die hier achter schuilgaat is er reden tot ongerustheid, temeer daar zinvolle alternatieven niet in overweging worden genomen.

Concreet wordt in de nota voorgesteld de ASO-studierichtingen zwaarder te maken door een groter pakket wiskunde. Finaliteit voor ASO is doorstroming of voorbereiding op het hoger onderwijs, in casu universitair onderwijs en 2-cycli-opleidingen aan de hogescholen. Studierichtingen die enkel afgestudeerden afleveren voor het vroeger korte type HOBU (nu 1 cyclus genoemd) hebben een te enge finaliteit. De zogenaamde "zwakkere" richtingen worden afgebouwd (menswetenschappen en sport-wetenschappen). Be-doeling is bij de aanvang van de tweede graad de zwakkere leerlingen te ontmoedigen om te kiezen voor het ASO. Hiermee wil men mislukkingen voorkomen.

In die redenering schuilt veel logica. Bovendien is er met bepaalde studierichtingen, in bepaalde scholen althans, inderdaad een 'niveau probleem'. Toch lijkt in dit geval de oplossing erger dan het probleem.

Alhoewel de schrijvers van de nota intussen op een aantal voorstellen zijn teruggekomen en hun intenties hebben 'uitgelegd' onder druk van de vele reacties, is het toch zinvol even stil te staan bij de visie op secundair onderwijs die hier achter steekt, en bij de mogelijke gevolgen van dergelijke voorstellen b.v. inzake sociale selectiviteit.

Herstel van de selectiefunctie van het secundair onderwijs

Een constante in de voorbije jaren in het denken over secundair onderwijs is het pleidooi voor een brede algemene vorming waarin denken en creatief handelen geïntegreerd zijn, gericht op persoonlijkheidsvorming en een harmonische integratie in de cultuur en de samenleving. In de nota ontbreekt het eigen vormingsproject van het secundair onderwijs. Er wordt een functionele, utilitaire benadering van het secundair onderwijs vooropgesteld. De opdracht van het secundair onderwijs wordt geformuleerd in termen van zijn rechtstreekse finaliteit met name voorbereiding op hoger onderwijs en de arbeidsmarkt. Slagen in deze opdracht betekent voor secundaire scholen dat ze er vooral moeten in slagen zo efficiënt mogelijk te selecteren. Het accent verschuift naar selectie welke dan best – zeker voor de meestbegaafden – zo vroeg mogelijk dient te gebeuren.

Dit staat haaks op de beleidslijn die in de voorbije jaren is gevolgd: het secundair onderwijs moet optima-

le vormings- en ontwikkelingskansen bieden via een brede basisvorming, geleidelijke studiekeuze, gelijkwaardigheid van de onderwijsvormen, werken aan leerlingbegeleiding.

De schrijvers hebben zoals gezegd zich gehaast te ontkennen dat dit het geval zou zijn. Toch zijn velen er niet gerust in gezien de maatschappelijke druk in deze utilitaire richting.³ De wijze waarop de overgangsproblematiek secundair-hoger onderwijs wordt aangepakt (zie recente beslissingen over toelatingsproef en numerus clausus) zijn meer dan tekens aan de wand. Als het opzet minder verregaand is, moet toch ernstig rekening gehouden worden met de sociale en onderwijskundige consequenties van deze voorstellen.

De ongelijke waardering van de onderwijsvormen

De voorgestelde nieuwe profilering van ASO en het vergroten van de verschillen tussen de onderwijsvormen versterkt de hiërarchisering van de onderwijsvormen en de verschillende maatschappelijke waardering voor de onderwijsvormen. Onrechtstreeks wordt TSO nog minder gewenst en meer tweede keus. Daarenboven is het plaatsen van nieuwe schotten tussen de onderwijsvormen een kunstmatige poging om oude ideeën over verschillen tussen leerlingcapaciteiten en tussen vormingsconcepten te herstellen. In de praktijk vervagen de grenzen, worden de overlappingen steeds groter. Een toekomstgerichte oplossing moet hiervan vertrekken en creatieve oplossingen zoeken die beter beantwoorden aan de maatschappelijke realiteit. Ook de andere sectoren in de samenleving zien zich voor deze realiteit geplaatst (b.v. ook het bedrijfsleven). In feite beantwoordt het onderscheid tussen de traditionele vormingscomponenten niet meer aan de actuele vereisten inzake cultuur, vorming en kwalificatie.

Gevolgen voor het technisch onderwijs

Het voorstel houdt in dat heel wat meer leerlingen terecht komen in het TSO. Het is niet zo evident dat zij in het bestaande studieaanbod in TSO hun gading vinden, in het bijzonder geldt dit voor meisjes. Een noodgedwongen oriëntering naar TSO is geen garantie voor een (her)waardering van het TSO. Bovendien valt op dat het (veel grotere) profileringsprobleem van TSO (de eigenheid verschilt per richting) in tegenstelling tot dat van ASO niet wordt aangepakt. Globaal besteedt de discussienota weinig aandacht aan de problemen waarmee TSO en BSO, en zeker ook KSO, te maken hebben. Reeds meermaals kon vastgesteld worden dat het van beleidswege ontbreekt aan visie op deze voor de meeste verantwoordelijken onbekende onderwijssegmenten.

Sociaal-selectieve effecten

Overgangen zijn zoals we weten uit wetenschappelijk onderzoek scharniermomenten van sociale selectie. De ontmoedigingsstrategie zal goed werken naar sociaal-zwakkere groepen. De stap naar ASO met in hun ogen zoveel kansen op mislukkig zullen zij niet zetten. Op de beter gesitueerden zal de boodschap van verzwaring echter minder druk maken. De studiekeuze is immers zeer bepalend op het vlak van de professionele carrière en de maatschappelijke positie. De voorstellen versterken alleen maar het reeds

bestaande signaal: ASO is de weg naar succes. Het verplichte maar niet bindend advies van de klassenraad zal daar weinig aan veranderen.

Wat zijn alternatieven hiervoor?

Het is duidelijk dat bij een hervorming van het secundair onderwijs men best vertrekt van een duidelijk eigen vormingsproject voor het secundair onderwijs. Doel en opdracht van het secundair onderwijs zouden kunnen als volgt geformuleerd worden: algemene ontwikkeling en brede persoonsvorming voor elke jongere, de jongere brengen tot inzicht in zichzelf en zijn/haar omgeving, hem/haar vormen om op een actieve wijze zijn/haar leven in handen te nemen, keuzes te maken en een plaats te verwerven in de samenleving. Het secundair onderwijs is niet te reduceren tot de functie van voorbereiding op de arbeidsmarkt of op het hoger onderwijs (functie waarin selectie centraal staat). Vanuit sociaal of emancipatorisch oogpunt is er het belang van optimale vormings- en ontwikkelingskansen ongeacht sociale achtergrond en ongeacht sekse. Uitgangsprincipes terzake zijn de brede, gemeenschappelijke basisvorming, de geleidelijke studiekeuze en de gelijkwaardigheid van de onderwijsvormen. Dit neemt niet weg dat het onderwijs een kwalificatieplicht heeft ten aanzien van elke jongere, met name zorgen dat hij/zij de school niet verlaat zonder een start- of basiskwalificatie.

Het aanpakken van het 'waterval fenomeen' moet in de eerste plaats gebeuren door het herstel van de geleidelijke studiekeuze en met name de oriënterende functie van de eerste graad, die in de huidige praktijk volledig uitgehold is. Dit kan slechts indien een aantal inhoudelijke en structurele voorwaarden vervuld zijn. Wat dit laatste betreft, gaat het om de wijze waarop de toekomstige samenwerkingsverbanden geconcipieerd worden.

Zonder volledig te zijn kunnen we hier een aantal inhoudelijke voorwaarden opsommen:

- een objectieve en actieve studiekeuzebegeleiding vanuit de school;
- een beperkt aantal brede basisopties in de eerste graad;
- herstel van de gemeenschappelijkheid;
- betere benutting van de B-klas en herstel van de brugfunctie naar de A-stroom vanuit 1B;
- zorgverbreding en leerlingbegeleiding in elke school in samenwerking met P.M.S. en met de welzijnssector;
- een autonome eerste graad (verder uitgewerkt onder samenwerkingsverbanden).

In plaats van een poging om de verschillen tussen de onderwijsvormen te versterken moet men ze doorbreken. Een mogelijke oplossing hiervoor ligt niet zozeer in nieuwe opdelingen, maar wel in duidelijke, transparante profielen van studierichtingen. Hierbij moet men proberen te komen tot een meer actuele en geïntegreerde invulling van basisvorming en basiskwalificaties (traditioneel onderscheid algemene vorming-technische vorming voorbijgestreefd), en tot uitklaren van de finaliteit van studierichtingen (doorstroming, kwalificatie, of beide (indien haalbaar). Zo horen in de doorstroomrichtingen ook technologie-

richtingen thuis waar meer technisch geïnteresseerde leerlingen terecht kunnen.

Opdat elke schoolverlater zou toegerust zijn met minstens een start- of basiskwalificatie, moet men werken aan andere organisatievormen die de leerweg voor de jongere overzichtelijk maken en hem/haar een haalbaar perspectief bieden. Bedoeld wordt het modulair stelsel. Hierbij moet het mogelijk gemaakt worden elk onderdeel (module) van de afgelegde leerweg maximaal te benutten, door bekrachtiging met een certificaat. Het modulair stelsel biedt meer mogelijkheden voor een traject op maat van de leerling, waarbij het voltijds secundair onderwijs en het onderwijs sociale promotie op elkaar afgestemd moeten worden.

Reductie van studierichtingen

De discussienota over de organisatie van het onderwijsaanbod bevatte ook diverse voorstellen tot reductie van het aantal studierichtingen. Wat er van de oorspronkelijke plannen overblijft, is nog onduidelijk. In elk geval zijn er voor elke geschrapte of gewijzigde benaming, ettelijke verdedigers opgestaan om het voortbestaan te bepleiten. Blijkbaar is in Vlaanderen geen objectiverende discussie mogelijk hierover (zie ook in het hoger onderwijs). De jongeren, hun ouders en de samenleving hebben nood aan meer transparantie en een beter aangepaste spreiding van het onderwijsaanbod. Dit betekent bijvoorbeeld:

- eerlijke en duidelijke benamingen van studierichtingen;
- vermijden van (grote) overlappingsen tussen studierichtingen;
- gelijk niveau van studierichtingen met zelfde benaming (ongeacht de school);
- beperken van het aantal studierichtingen tot een overzichtelijk aanbod;
- vermijden van te enge of te vroege specialisatie;
- schrappen van kwalificatierichtingen zonder reëel tewerkstellingsperspectief;
- diversificatie van 'traditionele' studierichtingen voor meisjes;
- een logische kwalificatiestructuur (= soort organigram van opleidingen gebaseerd op niveau, graad van complexiteit, onderlinge samenhang), gebaseerd op onderzoek en bepaling van beroepsprofielen en opleidingsprofielen.

Een logische en rationele spreiding van het aanbod veronderstelt in de eerste plaats dat het aanbod tussen scholen afneemt. Daarmee komen we volop in het verhaal van de schaalvergroting en de samenwerkingsverbanden.

Samenwerkingsverbanden

Uiteraard streeft de minister vooral financiële en bestuursmatige doelstellingen na met de plannen tot schaalvergroting. Dat neemt niet weg dat de overheid systematisch ook de studiekeuzeproblematiek in verband brengt hiermee. De huidige concurrentie tussen de scholen, de daaruit voortvloeiende 'niet-objectieve' oriëntering, en de huidige schikking van het aanbod (invulling eerste graad, gescheiden aanbod,

lees in aparte scholen, van de verschillende onderwijsvormen) werken verkeerde studiekeuzes, zitten-blijven, en sociale selectiviteit in de hand. Zonder alle heil te verwachten van structurele oplossingen, kan schaalvergroting onder welbepaalde pedagogische voorwaarden bijdragen tot een verbetering van de studieloopbanen van jongeren.

Bedoeling is enerzijds om meer objectieve en tijdige studiekeuze in de hand te werken, studieverlaging en uitval te beperken, de meer gelijke maatschappelijke waardering van de verschillende onderwijsvormen te bevorderen en anderzijds om meer ruimte te creëren voor leerlingenbegeleiding, voor themawerking onder de leraren, meer samenwerking met PMS en welzijnswerk.

Concrete voorstellen:

- een samenwerkingsverband moet de drie onderwijsvormen ASO, TSO en BSO (plus eventueel KSO) omvatten (dus een brede, rationele 2de en 3de graad) met een voldoende evenwichtige aanwezigheid van elke vorm;
- een herstel van de oriënterende functie van de 1ste graad: autonoom functionerende (t.o.v. de bovenbouw), 'polyvalente' 1ste graad, best op een of meerdere aparte vestigingsplaatsen⁴;
- of als (realistischer?) alternatief: de 1ste graad in elke samenwerkende school moet dezelfde beroepenvelden aanbieden (eenzelfde 'complementair gedeelte') en moet polyvalent zijn (onder meer ook daarom is het aangewezen dat het aantal basisop-ties beperkt is, zie hoger);
- de lesuren omkadering moeten toegekend worden aan het samenwerkingsverband:
 - om niet-objectief oriënteren ten gevolge van de vrees voor leerlingenverlies tegen te gaan;
 - om de concurrentie tussen de scholen af te zwakken (de uren toekennen aan de scholen en niet aan het samenwerkingsverband zal leiden tot een strijd voor de sterkste positie binnen het samenwerkingsverband);
 - om een geïntegreerde visie op leerlingbegeleiding en studiekeuzebegeleiding te bewerkstelligen in het samenwerkingsverband (idee van een cel leerlingbegeleiding in elk samenwerkingsverband).
- aan elk samenwerkingsverband mag slechts één P.M.S. verbonden zijn;
- het samenwerkingsverband moet een gemeenschappelijk beleid voeren inzake studieaanbod én inzake studiekeuzebegeleiding;
- tenslotte is het ook aangewezen dat men samenwerking mogelijk maakt met buitengewoon onderwijs en met volwassenenonderwijs.

Samenwerkingsverbanden zouden vanuit organisatorisch oogpunt de lokale autonomie kunnen versterken: scholen in staat stellen meer aandacht te besteden aan het pedagogisch beleid, het administratief en materieel beheer efficiënter te organiseren, een breed sociocultureel en -economisch netwerk op te zetten. Daarom heeft de hele operatie geen zin als het gaat om een papieren constructie (cfr. schoolgemeenschap) die niet beschikt over reële bevoegdheden. Het mag echter ook niet gelijkstaan met het creëren van mastodontscholen. Het samenwerkingsverband tussen scholen maakt misschien de zo gewenste combinatie van de voordelen van de kleinschaligheid met die van de grootschaligheid mogelijk.

Dit vereist tevens aangepaste participatiestructuren op het niveau van het samenwerkingsverband en de scholen die er deel van uitmaken.

Tot hier enkele inhoudelijke beschouwingen en voorstellen bij de hervorming van het secundair onderwijs vanuit een voornamelijk pedagogische en sociale bekommernis, een invalshoek die onvoldoende centraal staat in het debat. Over de wijzigingen van het personeelsstatuut en de invoering van enveloppefinanciering kan in dit artikel niet uitgewijd worden.

Maar het is duidelijk dat de mogelijke neveneffecten van deze voorstellen pedagogisch en sociaal niet neutraal zijn. Denken we maar aan de mogelijke toename van de ongelijkheid tussen scholen, het verhaal van financiële lasten op ouders, de verdringing van pedagogische prioriteiten door economische overwegingen, contractonderwijs, sponsoring, banenverlies, e.a.

Ann DEMEULEMEESTER
Studiedienst ACW
Wetstraat, 121
1040 BRUSSEL

NOTEN

¹ Bewust wordt hier het woord studie-oriëntering niet gehanteerd, intussen zijn we er in het kader van de vernieuwde studiekeuzebegeleiding van overtuigd dat het gaat om een keuze die door de leerling zelf (en zijn ouders) dient gemaakt, liefst op zo objectief mogelijke gronden.

² Bedoeld wordt dat het secundair onderwijs als het ware een plicht heeft ten aanzien van elke jongere (of deze een recht op) een minimale beroepskwalificatie bij te brengen zodat hij/zij een start kan maken in het beroepsleven; dit gaat uiteraard vooral om de leerlingen uit het beroeps- en technisch onderwijs, wat niet wegneemt dat er zich ook een probleem voordoet bij de (definitieve) schoolverlaters uit het ASO.

³ In De Standaard van 19 april verscheen nog een interessante vrije tribune over het vormingsproject van het secundair onderwijs van de h. D. Vanhoutte, directeur, "School moet meer zijn dan leerfabriek".

⁴ Is niet gelijk aan een middenschool die een afzonderlijke school was/is.

CLUSTERWERKING ALS ONDERSTEUNING VAN DE LEERLINGENBEGELEIDING

Gekozen voor de verkeerde job of de leerling als vriend

Welke onbezonnen idealist heeft het in 1980 in zijn hoofd gehaald om van ons zo rustige en gerenommeerde college en van onze gedegen vakschool een eerstegraadschool (1ste en 2de secundair) af te splitsen? In het project middenschool werd daarenboven de leerlingenbegeleiding centraal gesteld. De leraar die er weleer van droomde om een docent te mogen zijn voor gemotiveerde, gemakkelijke leerlingen, zonder houdings- of leerproblemen werd nu vrij bruusk ontuchtend. Bepaalde collega's uitten hun frustratie luidruchtig wanneer ze voor de vierde maal tijdens de koffiepauze in de gang werden geroepen, weg uit de veilige lerarenstudio om nog maar eens een leerling te woord te staan die zojuist ruzie had met een pester of die een familiaal probleem kwijt wilde aan iemand als verantwoording voor zijn vergeten huistaak. "Wij zijn toch geen psycho-therapeuten, a.u.b. Wij werden weleer niet gevormd om conflictsituaties te determineren, om rouwbegeleidingen te organiseren voor Filip die zijn konijn vanmorgen dood gevonden heeft. De echtscheidingsverwerking van Saskia is voer voor ervaren professionals. Wij zijn vakleraren." Maar meerdere leerkrachten en vooral de grote groep leerlingen hadden een frisse nieuwe wind voelen overwaaien. De grote kloof of de hoge muur tussen leerlingen en meerdere leerkrachten werd steen per steen gesloopt. Natuurlijk stonden wij aanvankelijk achter het nieuwe opvoedingsproject waarin leerlinggericht onderwijs werd gepromoot. Zolang alles netjes op papier stond dreigde er geen gevaar. Het nieuwe werd, zoals zo vaak, pas bedreigend op het moment dat leerlingen echt om begeleiding vroegen, wanneer leerkrachten hun veilige docerende leraarsstijl doorbroken werd door hulpgeroep van leerlingen met leer- en gedragsstoornissen. Die laatsten werden vroeger samen met hun jas aan de kapstok opgehangen, buiten het leslokaal. De koppigaards die hun ongewone persoonlijkheidsstructuur toch binnenbrachten werden meestal repressief terecht gewezen. Zij moesten wachten tot ze de kans kregen om bij de zeldzame "groene leraar avant la lettre" een luisterend oor te vinden. Deze mensen werden dan vaak overstelpt met problemen, treurige verhalen van dictatoriale leersituaties, problemen thuis, eenzaamheid, pestgedrag,... Velen snakten naar hulp en ondersteuning.

Een oerwoud van groene leraren die de weg kwijt zijn

Aanvankelijk draaide onze nieuwe stijl van leerlingenbegeleiding op ongestructureerd pionierswerk van een aantal idealistische vertrouwens- of groene leraren. Meerdere leraren besteedden aandacht aan de hele persoon van de leerling. De aandacht die zich voorheen beperkte tot de vijftien centimeter boven de neus breidde zich langzaam uit tot het ganse lichaam. Deze evolutie drong snel door bij het ouderpubliek uit onze nabije omgeving. De schoolbevolking steeg, maar ook het aantal leerlingen met specifieke leer- en houdingsmoeilijkheden groeide gevaarlijk snel. Er dreigde een pedagogische zelfmoord. De onsamenvangende opvang en het curatieve optreden à la carte schoot schromelijk tekort. De preventieve aanpak werd helemaal over het hoofd gezien. We holden voortdurend achter de problemen aan. Zowel leerlingen als leerkrachten zagen in het bos van egotrippende groene leraren allang het hoofdpad niet meer. Dat uitte zich aanvankelijk bij de leer- en houdingsproblemen. We werden voor het eerst in ons leven om de oren geslagen met termen als dyslexie, hyperkinetisch, ADHD-syndroom. Medische encyclopedieën boden com-

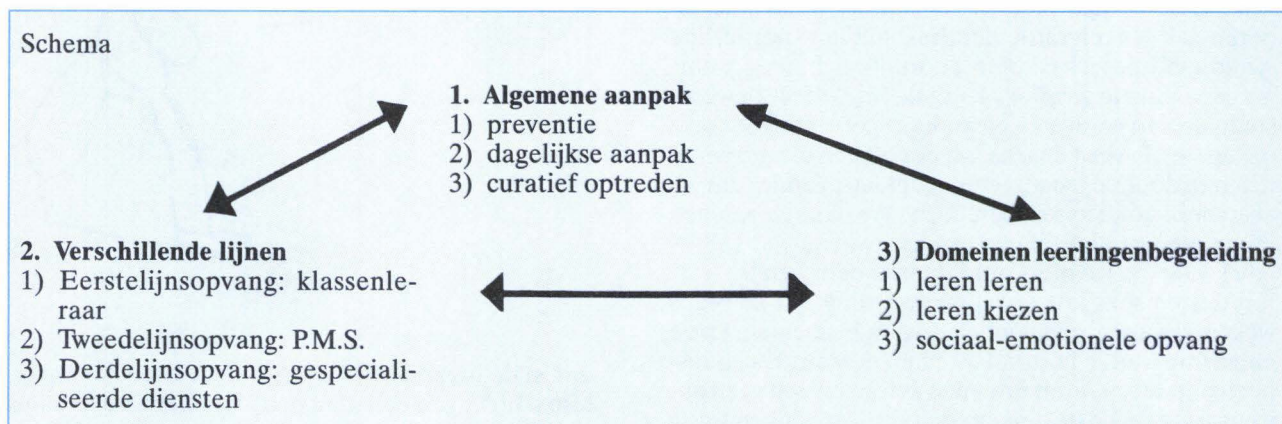
plexe verklaringen maar niemand kon ons in lerarentaal vertellen hoe wij die verstandige leerling een toets Nederlands konden voorleggen zonder dat die door zijn dyslexie tot een rode vlek zou worden herschepen. Collega's kregen grijze haren of kale plekken van die overbeweeglijke gast waarvan we nu toch een ruwe diagnose konden stellen. De therapie bestond er aanvankelijk in om hun drie toeren rond de speelplaats te laten spurten voor het begin van de moeilijke lessen. Bij bepaalde leraren volstond een volledige marathon nog niet om hen voor één keer vijftig minuten rustig de les te laten volgen. De weg naar het P.M.S., honderd meter verwijderd van onze school, bleek aanvankelijk steil bergop te lopen. Zij deden nuttig werk bij de studiekeuzeprocedure. Maar er bestond toen nog geen systematisch overleg. Wij zouden het als privé-therapeuten wel alleen klaren. De leerlingen van de aanpassingsklas en het beroepsvoorbereidend leerjaar (allebei groepen van jongeren met motivatieproblemen, leerachterstanden en een grote sociale beladenheid) slaakten de luidste noodkreet. We kozen daar voor kleine groepen en een selecte ervaren lerarengroep. We gingen op ouderbezoek, we organiseerden driedaagsen in de Ardennen en aan zee. Deze zorgzame houding resulteerde meteen ook in een plotse stijging van deze groep en noodzaakte ons om een

numerus clausus te hanteren voor deze groepen. Deze jongeren openden voor de ganse lerarengroep de ogen. De kansarmen brachten op een ongewone maar vooral authentieke manier hun gevoelens, hun hele zijn mee de klas binnen. Alles waarmee ze geconfronteerd werden in hun vaak ongewone gezinsstructuur, op straat, de overvloedige info van de media werd niet geparkeerd aan de schoolpoort. Binnen de vakken dwongen de jongeren ons om de inhoud meer in de lijn te brengen van wat zij in hun leefwereld ervaarden. Er groeide langzaam een mentaliteitsverandering. Daarom ook probeerden wij onze chaotische werking te structureren. Het uittekenen van het schema acht jaar geleden duurde anderhalf uur. Met de toepassing ervan zijn we nu al acht jaar bezig. Elk jaar weer duiken er nieuwe vragen en problemen op.

Het schema van de heilige drievuldigheid

De leerlingenbegeleiding situeerde zich op drie niveaus, namelijk:

- 1) de algemene aanpak met een fase van preventie, curatief optreden en het aandachtig aanwezig zijn elke dag;
- 2) de verschillende lijnen waarop mensen werkzaam zijn of de eerstelijnsopvang met de klassenleraar als hoofdrolspeler, de tweedelijnsopvang met de centrale rol van het P.M.S. en de derde lijn met de gespecialiseerde hulpverleningsdiensten;
- 3) de domeinen waarin wij in de leerlingenbegeleiding aandacht willen besteden namelijk het leren leren, het kunnen kiezen en de sociaal-emotionele begeleiding.

De klassenleraar als alomtegenwoordige duizendpoot

De concrete invulling van dit geraamte startte in de kleine entiteit van de klasgroep. Die bestond uit maximaal 24 leerlingen die heteroog en samengesteld werden zodat er in elke groep zowel cognitief sterke als cognitief zwakke jongeren zouden zitten. De lerengesprekken handelden over deze leefgroep. Elk jaar zorgden zij ervoor dat er favoriete klassen gekozen werden. Na een paar maanden creëerden de leraren al een verdoemklas of een zwak broertje. Zodra de leerlingen die vooroordelen detecteerden gingen ze er ook naar handelen zodat het "wishfullthinking-model" waarheid werd. In deze klasgroep opereerden de klassenleraren als eerstelijns hulpverleners. Zij zouden best de coaches worden van de verschillende klassen. Ze waren geen leiders of medespelers. Zij probeerden hun ploeg te motiveren, op voorhand afspraken te maken. Maar de match werd door de leerlingen gespeeld. De klassenleraar was ook de preventiewerker bij uitstek. Hij volgde de dagelijkse gang van zaken op de voet en hij zorgde voor de eerste curatieve begeleiding op het vlak van leren leren, kiezen en sociaal-emotionele problemen. De klassenleraren vormden het knooppunt van alle zichtbare en onzichtbare communicatiekanalen betreffende al hun leerlingen, die eerder toevallig waren samengezet in wat stilaan een leefgroep werd. Zij dienden een grote bezorgdheid aan de dag te leggen voor elke leerling.

Soms gaven ze zelfs oneerlijk veel aandacht aan de zwaksten van de klas, aan diegenen die van bij de geboorte reeds door pech achtervolgd werden. Zij probeerden voeling te krijgen met de mini-wereld van hun jongeren, met hun nabootsing van de volwassenwereld, met hun eigen hiërarchie, hun rituelen, hun vriendengroepen, hun subculturen zoals muziek, kleding, hobby's. Nieuwe klassenleraren werden voor deze taak speciaal uitgekozen door de directeur. Zij werden gevraagd om in onze school steeds minder "onder"wijzer te zijn en steeds meer "op"voeder te worden. Dit uitte zich in zeer concrete situaties, raadplegingen, door iemand te zeggen bijvoorbeeld, discreet na de les, dat hij best éénmaal in de week een bad zou nemen zodat de leerlingen geen ruzie meer hoeven te maken om niet naast die jongen te moeten zitten. De klassenleraar bewaakte ook de kleurlozen, de stillen, door zijn voorzichtige aanwezigheid. Hij anticipeerde op de duidelijke of vage signalen die leerlingen uitzonden. Hij diende zich daarin te trainen. De klassenleraren speelden ook vaak voor buffer tussen leerlingen en vakleraren. Daar dansten zij op een slappe koord; een gedurfde evenwichtsoefening om enerzijds de leerlingen niet in de kou te laten staan maar tegelijk ook zijn collega's niet af te vallen. Zij waren de contactpersonen voor de ouders, de spilfiguur bij onze veelvuldige buitenschoolse activiteiten. Maar het succes van de klascoaches veroorzaakte de voorbijgane jaren een nieuwe, nog moeilijkere uitdaging. Vele leerlingen voelden zich bij hun klassenleraar ernstig genomen. Daardoor bloeide hun gevoelswereld

ook in de school open. Zij durfden al hun grote en kleine verdriet vertellen, hun angsten en onuitgesproken verlangens kwamen uitvoerig ter sprake. Wij beseften toen nog maar gedeeltelijk dat wij door deze evolutie een erg gevaarlijk pad betraden, dat wij als leerkrachten vaak vraagstukken voor professionele therapeuten op ons bord kregen.

Help, de schoolse begeleidingsmogelijkheden koken over

Wij denken met enig schuldgevoel terug aan een oudleerling met een nauwelijks opvallend suïcidaal gedrag waarvan wij dachten dat het alleen ging om een slecht verwerkt echtscheidingsprobleem. Wij doorzagen té weinig zijn grote eenzaamheid. Op het einde van het derde jaar pleegde hij zelfmoord. Wij herinneren ons een migrantenleerling met het "borderline syndroom" die zich compleet normloos gedroeg, waarbij geen enkele straf of afspraak enig effect bewerkstelligde. Hij verdween plotseling spoorloos voor drie dagen en hij werd daarna, na het plegen van criminele feiten door de jeugdrechter geplaatst zonder dat wij als school nog iets konden doen. We denken aan een groep gewezen leerlingen van het tweede jaar (13-14 jaar) waarvan we plots ontdekten tijdens een les over relaties en seksuele volwassenwording dat ze reeds weken, tesamen, een publieke vrouw bezochten. Onze enige interventie bestond erin hun de waarde van respectvolle seksualiteit uiteen te zetten en een vertrouwensarts een aidstest te laten doen. We denken terug aan een erg verstandige leerlinge van 14 jaar die vorig jaar onverwachts compleet uit de bol ging, die zich aan geen enkele afspraak meer kon houden, die overal onhandelbaar werd en waar wij alleen maar een contractje konden klaarmaken met daarin afspraken waaraan ze zich diende te houden. We krijgen nog koude rillingen bij de herinnering aan een leerling die tijdens de maand juni in de klas een dikke pull met rolkraag droeg. Na een gesprek, na de les, toonde hij ons zijn hals die duidelijk tekenen vertoonde van wurging. Hij smeekte ons om toch a.u.b. zijn vader niet aan te geven bij de politie ook al had die hem de avond tevoren, niet voor het eerst, proberen van het leven te beroven. We denken terug aan moeilijke klasgroepen die soms, voor de leerkrachten onhandelbaar werden. Klas 2I was er zo één. Geen enkele leerkracht slaagde er nog in om deze bende rustig te krijgen, laat staan om er op een ordelijke manier les te geven. We overleefden door zware straffen in het vooruitzicht te stellen, door gesprekken met de ganse groep, met alle leerkrachten erbij. Wij gingen al deze feiten nooit uit de weg. Sommige klassenleraren maakten de fout om privé therapeut te gaan spelen. Hun grote bezorgdheid weerhield hun er zelfs van nog langer overleg te plegen. De inschakeling van tweede- en derdelijns-hulp bleef te vaak achterwege of gebeurde ongecoördineerd zodat niemand nog wist wie met wat bezig was. Wij meenden dat het tijd werd om vanuit het beleid deze misgroei gericht bij te sturen. Onze school was langzaam aan het overkoken wat betreft zijn begeleidingsmogelijkheden. Het aantal leer-, gedrags- en persoonlijkheidsstoornissen rees de pan uit. Tegelijkertijd wees het departement onderwijs erop dat we

LEERLINGGERICHTE
AANPAK IS NATUUR-
LIJK

PROBLEEMGERICHTE
AANPAK

ons in de toekomst dienden voor te bereiden op grotere scholengemeenschappen, de zogenaamde samenwerkingsverbanden. Onze middenschool van 350 leerlingen zou binnen afzienbare tijd misschien gedwongen worden om samen te werken met een andere eerste-gradschool uit dezelfde stad. We zouden dan aan leerlingenbegeleiding moeten doen in een mastodontschool van 800 leerlingen. De kleine leefgemeenschap waar iedereen iedereen kende, waar de directeur erin slaagde om bijna iedereen met zijn voornaam aan te spreken dreigde zijn moeizaam opgebouwde leerlinggerichte aanpak te verliezen binnen deze grote anonieme schoolgemeenschap.

Een clusterschool, twee vliegen in één klap

Wij gingen met een aantal leerkrachten op zoek naar een structureel antwoord op twee uitdagingen, namelijk de onhoudbare situatie van de overvraagde klassenleerlingbegeleider op de eerste lijn en tegelijk de externe druk om in de toekomst in veel grotere schoolgehelen te gaan samenwerken met als grote risico het verloren gaan van de besloten, toch open, leerlingvriendelijke cultuur van onze middenschool indien deze zou moeten een compromis zoeken met een totaal andere schoolcultuur. Bij een bezoek aan een grote methodeschool in Amsterdam in '89 ontdekten wij geen pedagogische vernieuwingen, maar wel een nieuwe schoolstructuur die misschien een antwoord bood op onze dubbele organisatorische en pedagogische moeilijkheid. Deze grote school van 1500 leerlingen werd opgedeeld in een zestal kleinere gehelen, clusters genoemd, van 250 jongeren. Aan het hoofd van deze clusters stonden telkens een paar coördinerende leraren. Die overlegden regelmatig met

een vaste groep docenten die alleen binnen deze groep van klassen lesgeven. Tegelijk vergaderden zij af en toe met de andere clusterhoofden zodat er geen te grote cultuurverschillen zouden ontstaan tussen de kleine schooltjes binnen het grotere geheel. Maar precies daar liep het hele systeem mank. Elke cluster dreigde een aparte school te worden. Hij vervreemde stilaan van de totaalvisie van de school, indien deze althans nog bestond. Wij wilden in onze school dit clustersysteem uitproberen maar dan in eerste instantie om onze leerlingenbegeleiding te ondersteunen. Tijdens het schooljaar 92-93 verdeelden wij het geheel in vier groepen van vijf klassen met binnen elke cluster een clusterverantwoordelijke of C.V. Een eerste denkoefening maakte van hem een specialist(e) leerlingenbegeleiding, de vrijgestelde die de problemen zou oplossen waarop anderen zich de tanden stuk beten. Daar kwamen we direct van terug omdat niemand die professionaliteit in zich had en omdat daardoor de spilfiguur van de begeleiding, de klassenleraar, in de verdrukking dreigde te geraken. In tweede instantie profileerden we de C.V. vier jaar geleden als de ondersteuner en coördinator van de leerlingenbegeleiding binnen zijn cluster. Zij bevonden zich net achter de eerstelijnsverzorger met een fijnmazig vangnet om de overkooksituaties samen met de titularis door te praten en om dan naar oplossingen te zoeken. De C.V. zou ook het doorgeefluik naar de tweede lijn, het P.M.S. worden. Die werden vanaf dat moment veel sterker bij het schoolleven betrokken. Zij werkten niet binnen de school. Zij wensten hun neutraliteit, zeker wat betreft de studiekeuzeprocedure, te bewaren. Maar zij kregen in de leraarsstudio en vooral bij de leerlingen wel een duidelijk gezicht. Zij komen nu twee halve dagen in de week op school. Om de twee weken overleggen zij twee uur met de C.V.-en. De C.V. zou proberen ook, van bij de inschrijving in de school, alle relevante informatie te verzamelen. Die werd, indien nodig, op een discrete manier verspreid, met groot respect voor de privacy van elke jongere. De C.V. zou de motor van elk overleg tussen klassenleraar en P.M.S., tussen vakleraren en P.M.S., tussen klassenleraar en derdelijns hulpverleners worden. Hun bewakende, ondersteunende en coördinerende werk bezorgde de leerlingenbegeleiding een duidelijke structuur. Zij zouden ervoor zorgen dat de klassenleraar zich niet meer alleen voelde op een eiland vol onoverkomelijke leerlingenproblemen. Hij kreeg eindelijk hulp in zijn overvloed van curatieve begeleiding. De C.V. zou dan ook de contactpersoon zijn bij de directie wat betreft het functioneren van de leerlingenbegeleiding.

Namen noemen en het aankleden van onze clusterkapstok

Na deze profielbeschrijving startte de gevaarlijke zoektocht naar de pioniers die deze taak zouden invullen. De coördinatoren groep die samen met de directeur het beleid uitdacht en uitvoerde was al zo druk bezig. Maar er waren wel een aantal jonge leraren op zoek naar nieuwe uitdagingen in onze school. Zij wensten de ideeën over horizontalisering van beleid mee gestalte te geven. Voor hun nieuwe taak zouden er de eerste jaren geen lessen zijn uit het grote pakket

maar desondanks werden er vier leraren (twee vrouwen en twee mannen) gevonden die in september '93 verantwoordelijk werden voor één van de vier clusters van vijf klassen met daarbinnen een vaste groep van leraren voor de hoofdvakken en daarnaast een aantal leerkrachten die clusterdoorbrekend werkten om het ontstaan van kleine schooltjes met een eigen cultuur en werkwijze te verduidelijken. Het is hen bijna gelukt. De concrete invulling van het takenpakket van de C.V. ziet er na vier jaar als volgt uit: zij overleggen eenmaal in de week gedurende twee uur met elkaar. Deze vergadering is gepland voor de middagpauze zodat ze meestal een stuk kan uitlopen. De specifieke probleemsituaties van individuele leerlingen vragen hier het meeste tijd. We wisselen informatie uit en we zoeken samen naar ofwel handelingsplannen ofwel doorverwijzingen naar de tweede of derde lijn. We hoeden ons ervoor probleemsituaties zeker niet uit handen te nemen van de klassenleraar. Om de veertien dagen zitten we samen met de sociale werker en de psychologisch assistente van het P.M.S. voor een aantal gevalsbesprekingen. Er worden afspraken gemaakt voor leerlingen die dienen uitgenodigd te worden voor een gesprek met het P.M.S. Zij geven bijkomende info, zij adviseren bij het opstellen van handelingsplannen. Zij leggen contacten met derdelijnsdiensten. Deze gesprekken verlopen momenteel erg goed. Zij zijn van fundamenteel belang als bindmiddel voor de eerste en tweede lijn. Het betekent niet dat elke titularis nu niet meer naar het P.M.S. mag. Maar het gebeurt de voorbije jaren steeds minder. Viermaal per jaar zit de C.V. samen met de vijf klassenleraren van zijn cluster. Dit zijn de meest delicate gesprekken. De C.V. dient hier erg behoedzaam te manoeuvreren om niet in de dubbele valkuil te trappen. Enerzijds kunnen de titularissen de indruk krijgen dat hun zorgkinderen worden afgepakt, dat de specialist hun onkunde komt compenseren. Andere klassenleraren geven met graagte hun verantwoordelijkheid door zodat ze van hun lastposten verlost zijn. De titularis blijft de eindverantwoordelijke en de C.V. staat ten dienste van zijn opvangwerk. Daarnaast betreed je ook het terrein van de hiërarchie tussen collega's. Staat de C.V. nu ineens een trapje hoger dan de leraar, mag hij zijn collega op zijn verantwoordelijkheid wijzen? De leerlingenbespreking met de klassenleraar wordt aangevuld door ontelbare informele gesprekken tussen de soep en de patatten, ook met andere leraren, en door de klassenraden viermaal per jaar. Daar heeft men het vooral over resultaten, leerproblemen en het studiekeuzeprocess. De C.V.-en zorgen eind augustus voor de samenstelling van de klassen. Zij houden daar reeds rekening met de speciale situaties of met leerlingen met specifieke gedrags- en persoonlijkheidsstoornissen. Daarnaast organiseren zij de begeleidings- en remediëringlessen, viermaal in de week tijdens een achtste lesuur. Hier poogt men achterstanden opgelopen in de basisschool of moeilijkheden met lesthema's voor de hoofdvakken in het eerste en tweede jaar weg te werken in heel kleine groepen met gespecialiseerde programma's. De C.V. bezoekt ook de tweedegraadscholen (3de en 4de jaar secundair) om zakelijke info door te geven. Op het einde van het jaar bereiden zij mee de deliberatie voor. De voorbije vier jaar poogden zij zicht te krijgen op

de wereld van de welzijnssector of onze derde lijn. Tot op heden zijn zij daarin nog niet veel wijzer geworden. Zij volgen jaarlijks meerdere bijscholingen over leerlingenbegeleiding zowel wat de preventieve als de curatieve aanpak betreft. Er waren ook een aantal losse initiatieven zoals de organisatie en bespreking van een uitgebreide leerlingenuquête waar we peilden naar de leefwereld van onze leerlingen. We ontmaskerden daar heel wat stereotiepe omschrijvingen. Er werden tientallen handelingsplannen en leerlingcontracten opgesteld voor individuen of voor ganse klasgroepen, tesamen met de klassenleraar en andere leraren. Meerdere daarvan brachten een positieve evolutie. Een aantal andere gingen compleet de mist in. Buiten deze gestructureerde activiteiten gaat de meeste aandacht van de C.V. nog steeds naar de individuele leerlingbegeleiding zelf. Alhoewel ze daar aanvankelijk hun handen wilden vanaf houden, worden ze door de titularis of door de vakleraar nog dagelijks ter hulp geroepen om "het toch ook eens te proberen door een gesprek met Jan of An, om een keer te kijken of dat ook geen effect meer heeft". Ze maken dan duidelijk aan de klassenleraar dat ze zich daarmee op hun domein begeven, dat ze de leerling na een gesprek of na eventuele hulp onmiddellijk willen teruggeven aan de eigenlijke verantwoordelijke en eerstelijnswerker.

Clusterverantwoordelijke, een patentaanvraag of een nare droom

Onze clusterwerking evolueert nu reeds vier jaar. De bedoeling van de werking is door bijna iedereen verworven. Vele klassenleraren zijn lovend over het ondersteunend werk. Maar we zijn nog niet toe aan een patentaanvraag voor deze nieuwe structuur. De C.V. ligt beslist nog wakker van een aantal probleemgebieden bij de invulling van zijn taak. De vakleraren staan nog steeds te ver af van de dagelijkse werking van de C.V. Een enkeling blijft het zelfs moeilijk hebben met deze bemoeial die het doorgeven van vakinhouden nog steeds ondergeschikt maakt aan wat zij noemen opgeklopte kinderverdrietjes. Deze absolute minderheid wordt steeds meer een onbeweegbaar fossiel, een paria in de leraarsgroep. De grootste moeilijkheid voor de C.V. blijkt wel het uitzuiveren van zijn correcte opdracht. Zij zijn ondersteuners en geen eerstelijnswerkers. Het formele en informele overleg tussen de verschillende partners blijft essentieel. Ze mogen het conflict niet uit de weg gaan. De gevaarlijkste ruzie is deze waar mensen naast elkaar blijven werken zonder de vinger op de zere plek te leggen. De C.V. zou in zijn enthousiasme een buffer kunnen vormen tussen directie en leerkrachten, tussen leerkrachten en P.M.S., tussen leerkrachten onderling. Ze moeten deze relaties precies mogelijk maken en ondersteunen. Sinds vorig jaar krijgen zij ook wekelijks een of twee uren, uit het lesurenpakket. Het staat helemaal niet in verhouding met het gepresteerde werk. Het vormt wel een signaal naar het corps. Er wacht nog veel werk op het vlak van registratie van relevante info en de C.V.-en vragen zich af of in deze structuur van veelvuldig overleg de privacy wel altijd gewaarborgd wordt. C.V.-en hebben altijd tijd tekort

tijdens speeltijden, onder de middagpauze en naschools om al diegenen te contacteren die in het overleg dienen geïnformeerd te worden. Het blijft ook jammer dat onze werking niet kan vergeleken worden met andere scholen. We horen wel dat onze structuur al wordt rondgedragen op studiedagen door begeleiders die nooit van nabij met leerlingenbegeleiding binnen een school te maken hadden en die nu menen dat ze door het plagiaat van onze werking het ei van Columbus gevonden hebben. Voor onze lerarengroep blijft de vraag leven, ook naar de C.V. toe, waar de grens ligt van onze begeleidingsopdracht. Door onze leerlinggerichte aanpak komen er elke dag weer nieuwe problemen aan het licht. Soms zeggen we in stilte "Dit hadden we beter nooit te weten gekomen, of had zij dat nu toch maar niet verteld.". Tegelijkertijd vermoeden wij dat nog veel onontgonnen terreinen, heel wat onuitgesproken problemen onaangeroerd blijven. Maar de tijd en vooral de professionaliteit ontbreekt ons voorlopig nog. Onze samenwerking met het P.M.S. opent heel wat nieuwe perspectieven. Zij vertolken meermaals de rol van professionele hulpverlener, bijvoorbeeld bij begeleiding van studieorganisatie, hulp bij faalangst, opvang van verwaarlozing of kindermishandeling, al of niet in samenspraak met gespecialiseerde centra. Wij werken ook al een tijdje samen met derdelijnsorganisaties, zoals het centrum geestelijke gezondheidszorg, het vertrouwensartscentrum, bepaalde specialisten en psychologen voor specifieke deelgebieden zoals dyslexie, rouwbegeleiding, opvolging hyperkinetische jongeren,... Deze samenwerking staat nog in zijn kinderschoenen. Hier dient nog veel overleg te gebeuren. Tenslotte voelen wij een sterke nood om onze structuur en leerlinggerichte cultuur ook door te trekken naar de volgende jaren. Er wordt reeds druk overleg gepleegd met deze leraren. Maar de mentaliteitsverandering in deze scholen vraagt nog heel wat tijd. Net zoals in onze school zullen ook deze mensen aan den lijve moeten ondervinden welke de meerwaarde is van dit systeem vooraleer zij ook deze werkelijke inspanning zullen incorporeren.

Clusterverantwoordelijken, het embryo van een volwaardig middenkader

Wij dromen er in stilte van dat de clusterverantwoordelijken het embryo zullen uitmaken van een toekomstig, volwaardig middenkader in een grote midschool. Hun verantwoordelijkheid kan dan geleidelijk uitgebreid worden zodat de C.V.-en de pedagogische eindverantwoordelijkheid krijgen van een grotere groep van klassen binnen de zogenaamde mastodontschool. Zij bewaken daar de leerlinggerichtheid. Hun dagelijks overleg binnen een directiegroep beschermt de gezamenlijke visie van de ganse scholengroep. Binnen deze scholengemeenschap zou het P.M.S. nog dichter, ja zelfs in de school kunnen werkzaam zijn met een deel van zijn personeel. Een andere groep zou zijn neutraliteit bewaren en vooral de studiekeuze begeleiden. Door het bundelen van de energie en de lesurenpakketten zou men zelfs één of meerdere professionals kunnen aanwerven om de derde lijn nog dichter bij de school te brengen. Eén psy-

choloog en/of pedagoog per scholengemeenschap zou dan geen verre droom meer zijn.

Hete hangijzers van vandaag

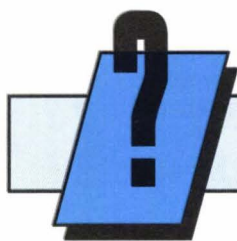
Vooraleer we deze verre dromen zien zoeken we oplossingen voor de urgente problemen van het voorbije schooljaar. De C.V.-en beginnen intuïtief een aantal wetmatigheden te detecteren in het jongerengedrag. Maar tegelijk botsen zij op een muur van onkunde, van onzekerheid wanneer ze de titularis met raad en daad willen bijstaan. Wij zitten meermaals met de vraag "Hoe kunnen wij deze gasten in godsnaam nog helpen, zeker wanneer er bij hen zelf nauwelijks medewerking te bespeuren valt". Het is daar precies dat momenteel het schoentje wringt. We hebben als school onlangs, na uitvoerige bespreking binnen het corps, beslist dat we niet alleen alle basisschoolverlaters willen opvangen, maar dat we die ook in de school willen houden tot ze hun cyclus van twee jaar afgewerkt hebben. Wij willen dus geen jongeren meer uitsluiten tenzij ze zware strafbare feiten hebben gepleegd, vooraleer we al het menselijk mogelijke hebben geprobeerd. De facto gebeurt dit al 10 jaar, alhoewel we in het verleden gevaarlijk dicht tegen de grens aanzaten van wat de leerkrachten en vooral de klasgroep aankon. Het was vooral deze klasgroep die deze grens steeds verlegde. Deze pedagogische stellingname veroorzaakt heel wat geroezemoes bij een aantal leraren en bij sommige ouders. Wij menen nochtans dat het niet kan dat een school die zich engageert om met een leerling een contract te sluiten, die halfweg dumpt om god weet welke reden. Hoe kan een school die zich christelijk noemt er prat op gaan dat diegene die zich niet onvoorwaardelijk aan de regels houdt er bij hen onverbiddelijk uitgaat... Wij willen elke leerling aan de eindstreep brengen. Maar wij merken nu reeds dat vijf leerlingen uit ons eerste jaar die dit jaar reeds heel wat problemen stelden, volgend jaar waarschijnlijk helemaal zullen ontsporen wanneer ze geen gespecialiseerde hulp willen toelaten. Zij hebben de door ons voorgestelde doorverwijzing naar de tweede en derde lijn van de hand gewezen. Er zijn nog geen erge dingen gebeurd, zeggen zij. Maar wij willen dat erge nu juist voor zijn. We willen nog preventief tewerk gaan maar we botsen ook bij de ouders op een muur van onbegrip. Deze "restjongeren" mogen in geen geval op de straat terecht komen. Maar ze mogen ook niet meegenomen worden in de school zonder enige professionele begeleiding maar tegelijk als een zware belasting voor het geheel

omdat het nu eenmaal niet past dat de school haar zwart schaap de woestijn of de stad instuurt. Maar wat dan wel... Daarover breken we momenteel ons hoofd en vragen we advies aan specialisten.

We zullen ons in de nabije toekomst niet vlug vervelen

Tegelijk denken we na over de preventieve leerlingenbegeleiding. Hoe kunnen we pestproblemen voor zijn? Wat doen we met onze nieuwe situatie van gemengd onderwijs? De houding van onze pubers tegenover seksualiteit, tederheid en lichamelijkeheid is niet grondig veranderd maar ze uiten hun gevoelens en angsten wel zeer nadrukkelijk. Daarnaast groeit er bij meerdere van hen een gevoel van leegheid en eenzaamheid. De zelfmoord van een leerling van onze school vorig jaar drukte ons met de neus op de feiten. De groep C.V.-en menen dat hier een aantal uitdagingen liggen voor de nabije toekomst. We willen nog meer luisteren naar onuitgesproken signalen. Allerhande buitenschoolse activiteiten maken jongeren duidelijk dat ons vakonderwijs slechts een middel is om hen te leren leven, nu en later. Daarom blijft het noodzakelijk om de vaardigheden, de basiscompetenties die de leerlingen daarvoor nodig hebben, duidelijk uit te schrijven. De vakoverstijgende eindtermen of ontwikkelingsdoelen vormen een goed begin. Maar ze worden voortdurend afgeknaagd totdat er waarschijnlijk nog een flauw neutraal pulpje overblijft. Basiscompetenties mogen daarom geen rigide, onbeweeglijke opsomming vormen van vaardigheden die nu voor eens en voor altijd vastliggen. We zoeken in een dynamisch proces naar datgene waardoor een jongere zich in de maatschappij van vandaag en morgen gelukkig kan voelen en anderen gelukkig kan maken. Ook deze denkoefening vormt een uitdaging voor de C.V. volgend jaar. Zij zullen zich niet vervelen, zeker wanneer er dan nog schot komt in het samenwerkingsverband met de andere school uit de stad. Maar hun grootste zorg blijft vandaag Jan met zijn dyslexie, An die vorige week van huis wegliep, de bescherming van de klassenleraar die vorige week, moegetergd door de moeilijke klas, huilend de klas uitliep,... Daar, bij de leerlingen en hun begeleiders ligt de eerste en belangrijkste bezorgdheid. Daaruit halen zij ook de motivatie om deze moeilijke job waar te maken, ondanks alles.

Dré VERSTRAETEN
Heuvel 32
3390 TIELT
Tel.: 016/63.48.57

Het ouderlijk gezag in onderwijsaangelegenheden (*)

Wie met de begeleiding van jongeren te maken heeft wordt regelmatig geconfronteerd met zeer uiteenlopende samenlevingsvormen en opvoedingssituaties. Het is niet steeds duidelijk wie de hoofdverantwoordelijkheid draagt voor een minderjarige en welke de rechten en de plichten zijn van eventueel andere betrokkenen. Aan de basis hiervan liggen niet alleen de zeer gevarieerde samenlevingsvormen, maar ook de minder vaste partnerrelaties. Vooral dit laatste ligt soms zeer gevoelig en wordt door de betrokkenen vlugger beschouwd als behorend tot de persoonlijke levenssfeer.

Dit zorgt dan weer voor bijkomende problemen rond informatieverwerving tijdens het inschrijven van nieuwe leerlingen. Een inschrijving is een administratieve aangelegenheid en geen erg ideale situatie voor het houden van vertrouwelijke gesprekken. De personen van dienst zijn trouwens ook niet opgeleid om zulke gesprekken te voeren. Ze voelen zich dan ook terecht niet geroepen om op deze gevoelige materie in te gaan. Bovendien is er het probleem van de verwerking van deze gegevens. Gezien de wetgeving ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer of de wet op de privacy (Wet van 8.12.92) mag men niet eender wat aan persoonsgegevens registreren en zeker geen gevoelige en juridische materie. Terecht stellen dan ook heel wat onderwijsmensen en hulpverleners vragen rond wat kan of niet kan en wat moet of niet mag.

Wet op de gezamenlijke uitoefening van het ouderlijk gezag

Reeds enkele jaren terug werd de wet betreffende de uitoefening van het ouderlijk gezag gewijzigd (Wet van 13 april 1995, B.S. 24.05.1995). Het betreft aanpassingen van artikelen van het Burgerlijk Wetboek, die betrekking hebben op de persoon van het kind. Het zijn vooral de gewijzigde artikelen 371 t.e.m. 375 die van belang zijn voor de hulpverlening.

Na een algemeen artikel, dat stelt dat een kind en zijn ouders op elke leeftijd aan elkaar respect verschuldigd zijn (art 371) wordt er ook duidelijk aangegeven tot wanneer een kind onder het gezag van zijn ouders of zijn voogd blijft (art 372) nl. tot aan zijn meerderjarigheid. Heel wat schoolreglementen zien dit artikel van het burgerlijk wetboek nog over het hoofd en laten ouders nog daden stellen die burgerrechtelijk geen betekenis hebben. Ze richten zich tot de ouders in plaats van tot de meerderjarige leerling inzake:

- inschrijving van leerlingen;
- het kiezen van een studierichting;
- het kiezen van een levensbeschouwelijk vak of vrijstelling daarvan;
- het nemen van tucht- en ordemaatregelen;
- ...

In de wet wordt er verder onderscheid gemaakt tussen ouders die samenleven (art 373) en ouders die niet samenleven (art 374). Onder niet-samenlevende ouders wordt verstaan:

- feitelijk gescheiden echtparen;
- uit de echt gescheiden ouders;
- ouders die vroeger samenleefden;
- ouders die nooit hebben samengeleefd.

Beslissingen met instemming van één van de ouders

In beide gevallen, samenlevend en niet-samenlevend, vertrekt de wetgever van het principe dat de beide ouders gezamenlijk het gezag over het kind uitoefenen. De regelgever gaat er dus van uit dat, bij het nemen van een beslissing over de opvoeding van het kind door één van de ouders, de ouder vooroverleg heeft gepleegd met de andere partij en dat er eensgezindheid is. Derden worden ook geacht te goeder trouw te handelen wanneer ze een mededeling van één van de beide ouders beschouwen als een beslissing genomen in onderling overleg. Men mag dus ook bij niet-samenlevenden veronderstellen of vermoeden dat de afwezige ouder akkoord is met

de genomen beslissing. Alleen wanneer er een vermoeden bestaat of de zekerheid dat de stilzwijgende toestemming ontbreekt, moet men zijn medewerking weigeren en dient men ook de toelating van de andere partij te vragen tenzij de rechter anders heeft beslist.

Het probleem ligt in "het vermoeden van overeenstemming". Voor lokale scholen zal dit wel geen problemen stellen om op een discrete wijze signalen te krijgen over mogelijke niet-overeenstemming. Voor grote regionale scholen is er wel een probleem. Het navragen naar de respectievelijke woonplaatsen van beide ouders, zonder verder in te gaan op de burgerlijke stand van beide ouders, kan een discreet middel zijn. Deze werkwijze is betrouwbaarder dan het noteren van de burgerlijke stand. De burgerlijke stand geeft enkel de juridische maar niet de feitelijke situatie aan. Het zijn nu net de ouders in scheiding - een speciale categorie van "de vroeger samenlevenden" - die de meeste problemen geven en die de goede trouw van derden het gemakkelijkst in vraag stellen. Het navraag doen naar het gemeenschappelijke adres of de aparte adressen van beide ouders is gemakkelijk te verantwoorden op basis van het informatierecht.

Het informatierecht

De ouder die niet het ouderlijk gezag uitoefent of bij wie het kind niet inwoont blijft, tenzij in zeer uitzonderlijke omstandigheden, het recht behouden om persoonlijk contact te onderhouden met het kind en om toezicht uit te oefenen. Om dit recht te kunnen uitoefenen dient de ouder dan ook normaal geïnformeerd te worden over de vorderingen van de leerling. Problemen kunnen voorkomen worden door een goede mailing van belangrijke schoolaangelegenheden op de beide adressen. Indien er dan speciale regelingen gelden is het aan de zich benadeelde partij om tijdig te reageren.

Door de courante informatie naar beide adressen te zenden geeft men een signaal van neutraliteit en good-will aan beide partijen en krijgt men gemakkelijk feedback van beide ouders op momenten dat er beslissingen dienen genomen te worden. Zo bewijst de school meteen ook haar goede trouw wanneer die zou in vraag gesteld worden.

Beslissingsrecht bij onenigheid van de ouders

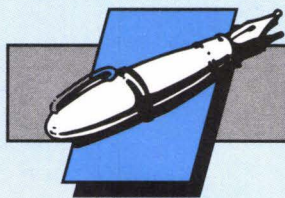
Het al dan niet samenleven heeft wel gevolgen bij onenigheid van de ouders. Voor niet-samenlevende ouders zal de rechter in regel beslissen wie het ouderlijk gezag zal uitoefenen inzake de volgende materie:

- de organisatie van de huisvesting;
 - de belangrijke beslissingen betreffende de gezondheid, de opvoeding, de opleiding en de ontspanning;
 - de godsdienstige of levensbeschouwelijke keuzes;
 - bij overeenstemming die strijdig lijkt met het belang van het kind.
- Bovendien kan de rechter bepalen welke beslissingen met betrekking tot de opvoeding alleen met instemming van beide ouders kunnen worden genomen. Vooral in de co-ouderschapregeling kan de rechter heel genuanceerde tussenoplossingen uitwerken. De jeugdrechter kan ook - al zal dit zeer uitzonderlijk gebeuren - bij samenlevenden één van de ouders toestemming verlenen om op te treden of te handelen in een concrete toestand van ontbreken van overeenstemming.

Jan TALLON
Molenstraat 145
3010 Leuven

NOTEN

- ¹ Ministerie van Onderwijs, *Coördinatie van de omzendbrieven*, Gemeenschappelijk deel, Rubriek: Algemene zaken, 28-36.
- ² De wet is in werking getreden op 3 juni 1995. Eerdere vonnissen, ook zo deze niet in overeenstemming zijn met deze wet, blijven onverkort van kracht.

AGENDA EN DOCUMENTATIE

Inspraak en participatie op school

Het juni-nummer van het tijdschrift *V!rus* gaat integraal over participatie op school. Aan de hand van verhalen, interviews en experimenten wordt beschreven hoe het gesteld is met de inspraak van de jongeren op school.

Studenten, leerlingenraden en geïnteresseerden kunnen losse nummers bestellen op het nummer 02/219.52.62. Een nummer kost 60 Bfr. (+ verzendingskosten). Vanaf 11 exemplaren bedraagt de prijs 55 Bfr. (+ verzendingskosten). Schrijven kan ook naar *V!rus*, Postbus 212, 1210 Brussel.

Protocol Jongerenrechten in de Jeugdbijstand

In een extra uitgave van het *VVJG*-journaal wordt aandacht besteed aan het Protocol Jongeren in de Jeugdbijstand. Dit protocol kadert in het *Minorius*-project dat begin 1994 in de schoot van het Verbond van Voorzieningen voor Jeugd- en Gehandicaptenzorg werd opgestart ter verbetering van de rechtspositie van jongeren en gezinnen in de Bijzondere Jeugdbijstand. Men wil deze verbetering tot stand brengen door het ontwikkelen van vier instrumenten: een hulpverleningsovereenkomst, een permanente opvolgingsstructuur voor het project, een code voor de hulpverlener en een code voor de jongere.

In het Protocol Jongerenrechten in de Jeugdbijstand werden de code voor de hulpverlener en die voor de jongere opgenomen en verwoord overeenkomstig de meningen van de stuurgroep van het *Minorius*-project. Voorzieningen die dit protocol ondertekenen dienen de teksten uit het protocol aan te passen en te vertalen naar de situatie van de eigen organisatie.

Voor meer informatie: V.V.J.G., Guimardstraat 1, 1040 Brussel, tel.: 02/511.44.70, fax: 02/513.85.14.

Als je ouder in de gevangenis zit...

Verleden jaar werd door de Koning Boudewijnstichting een oproep tot solidariteit met kinderen van gedetineerden gelanceerd waarbij de strafinrichtingen projecten konden indienen om de contacten tussen kinderen en hun gedetineerde ouders te bevorderen. In totaal werden twaalf projecten gerealiseerd.

De brochure 'Als je ouder in de gevangenis zit... hoe dichtbij blijven.' bevat naast de theoretische achtergrond van deze projecten, getuigenissen van kinderen en ouders alsook wat meer kwalitatieve aspecten en cijfers.

In het eerste deel worden de psychische en affectieve gevolgen van een detentie geanalyseerd. Daarna volgt een samenvatting van een tweevoudige enquête waarin een aantal elementen werd gekwantificeerd: het aantal en de leeftijd van de betrokken kinderen, hun gezinssituatie, de band die zij met de gedetineerde ouder hebben en de factoren die het contact bemoeilijken. De brochure sluit af met een beschrijving van de twaalf projecten.

De brochure kost 200 Bfr. (exclusief verzendingskosten) en kan besteld worden bij de Koning Boudewijnstichting, Brederodestraat 21, 1000 Brussel, tel.: 02/511.18.40, fax: 02/511.52.21.

Intercultureel onderwijs

Aflevering 3 van het tijdschrift 'cultuurstudies' is een themanummer over intercultureel onderwijs (ICO) dat integraal werd samengesteld door het Steunpunt Intercultureel Onderwijs.

Na een aantal inleidende opmerkingen komen bijdragen aan bod

over de ICO-praktijk in Vlaanderen en over een intercultureel project in Gentse scholen. Daarna worden vier ICO-projecten in Vlaamse scholen beschreven en volgt een bijdrage over het vormen tot intercultureel onderwijs. Vooral af te sluiten met een pragmatische beschouwing van het ICO komt het dagelijks leven in de school aan bod alsook het onderwijs in eigen taal en cultuur: van minimale voorwaarden naar optimale condities.

Het nummer kost 350 Bfr. (+ 100 Bfr. administratie- en verzendingskosten) en is telefonisch te bestellen op het nummer 09/264.67.13 of per fax op het nummer 09/264.69.74 van het Steunpunt Intercultureel Onderwijs, Korte Meer 5, 9000 Gent.

Geen voorrang van rechts

Het gaat hier niet om een publicatie rond verkeer doch wel om het verslagboek van de SF kadervormingsmomenten rond extreem-rechts waarbij specialisten aan het woord gelaten werden rond dit thema. Het verslagboek bevat bijdragen over jongeren en extreem-rechts, over de vraag waarom mensen actief zijn in een extreemrechtse organisatie, over het Vlaams Blok, over het panorama van hedendaags extreem-rechts in België en over strategieën ter bestrijding van racisme en rechts-extremisme die in de literatuur terug te vinden zijn.

Het verslagboek kost 500 Bfr. en kan besteld worden door overschrijving op het rekeningnummer 877-5816501-06 van SF, Sint-Jansstraat 32-38, 1000 Brussel met vermelding "geen voorrang van rechts".

Welzijnsonderzoek in Vlaanderen 1995

De Vlaamse Gemeenschap heeft een rapport samengesteld waarin de onderzoeksresultaten van het wetenschappelijk onderzoek in het welzijnslandschap worden samengebracht. Het rapport kreeg de titel 'Stimulans' mee omdat het een stimulans wil zijn voor onderzoekers, professoren en andere personen die met de welzijnssector begaan zijn. Het bestaat uit 6 delen waarbij een eerste deel over de ouderen in de samenleving gaat. Deel 2 heeft het over het gezin en deel 3 over de hulpvraag en het hulpaanbod in 'welzijnsland'. Werken aan kwaliteit is de titel van deel 4 en daaropvolgend komt onderzoek over kansarmoede en sociale werkplaatsen aan bod. In het zesde en laatste deel werden abstracts gepubliceerd van de onderzoeken die door de Vlaamse Gemeenschap werden ondersteund en werden afgewerkt in 1993 en 1994.

Voor meer informatie: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, Afdeling Algemeen Welzijnsbeleid, Markiesstraat 1, 1000 Brussel, tel.: 02/507.73.36, fax: 02/507.34.19.

Zelfevaluatie voor basisinitiatieven

Het eerste Samenlevingsopbouw-Cahier dat VIBOSO in 1997 publiceert is opgebouwd rond een evaluatie-instrument voor basisinitiatieven. Dit cahier wil een aanzet geven om kritisch te kijken naar het eigen werk en richt zich tot iedereen die zich in de basisschakelmethode interesseert. In een inleidende bijdrage wordt uitgelegd hoe men het evaluatie-instrument voor de basisschakelmethode kan gebruiken. In een volgende onderdeel komen de onderdelen van het instrument aan bod. Tenslotte evalueert de auteur het evaluatie-instrument op basis van ervaringen na een exemplarische toepassing. Het cahier telt 36 pagina's en kost 220 Bfr. Bestellen kan telefonisch, schriftelijk of per fax op het secretariaat van VIBOSO, Chantal Van Broeckhoven, Vooruitgangsstraat 323, 1030 Brussel, tel.: 02/201.05.65, fax: 02/201.05.14.

Een nieuw profiel voor het tijdschrift Alert

Alert, het tijdschrift voor welzijnswerk en sociale politiek zet zich op de brug tussen de kansarme burger en de politiek. Vanuit dit cliëntperspectief zal aandacht worden besteed aan het stoffen van waardediscussies door opiniërende bijdragen. Daarnaast werden inhoud en vorm van het tijdschrift beter op mekaar afgestemd.

Wie graag wil kennismaken met de nieuwe Alert kan contact opnemen met het Pluralistisch Overleg Welzijnswerk, Diksmuidelaan 50, 2600 Berchem, tel.: 03/366.13.80, fax: 03/366.11.58. Een abonnement kost 1200 Bfr. voor zes nummers.

Markante Vrouwen

Het documentatiecentrum RoSa is gestart met een nieuwe reeks publicaties onder de titel 'Markante Vrouwen'. Elk nummer bevat drie interviews met vrouwen die op uiteenlopende maatschappelijke gebieden een belangrijke bijdrage leveren aan onze maatschappij, over de maatschappelijke invloeden die speelden bij hun individuele keuzes, hun positie als rolmodel, hun houding t.o.v. het feminisme, de weerstanden die ze ondervonden...

In het eerste nummer worden Miet Smet (Minister van Tewerkstelling belast met het beleid van gelijke kansen voor mannen en vrouwen), Tilly Stuckens (journaliste) en Rita Mulier (opdrachthouder voor emancipatiezaken in de Vlaamse Gemeenschap) aan het woord gelaten.

Het nummer kost 200 Bfr. en kan besteld worden door overschrijving op het rekeningnummer 001-0572191-64 met vermelding 'Markante Vrouwen/1'.

Voor meer informatie: RoSa, Gallaitstraat 78-86, 1030 Brussel, tel.: 02/216.23.23, fax: 02/216.54.50.

Gelijke Kansen voor Meisjes

Dit is de titel van een onderzoeksrapport dat een aanzet wil zijn tot een gelijke kansenbeleid voor maatschappelijk achtergestelde meisjes in Vlaanderen en Brussel. Dit rapport is de weerslag van een project waarbij werd gepeild naar de eigen beleving van factoren van maatschappelijke achterstelling bij maatschappelijk achtergestelde meisjes en naar wat deze meisjes ondernemen om deze wensen waar te maken. Een zevental leefgebieden werden onderzocht: onderwijs, arbeidsmarkt, thuissituatie, inkomen, gezondheid, hulpverlening en vrije tijd. De onderzoeksresultaten vormden de basis voor 15 verschillende actiepunten die een aanzet moeten geven tot meer gelijke kansen voor maatschappelijk achtergestelde meisjes in Vlaanderen en Brussel.

Voor meer informatie: Uit de Marge, Hof ter Lo 6b, 2140 Borgerhout, tel.: 03/235.18.81, fax: 03/235.35.54.

Levens lijnen

Het samenwerkingsverband K.U.-Leuven - CSBO (Centrale voor Studie- en Beroepsoriëntering) organiseert drie colloquia over schoolloopbaanbegeleiding in het secundair onderwijs, naar het hoger onderwijs en naar de arbeidsmarkt.

De colloquia willen een discussie tot stand brengen rond de studiekeuzen van jongeren en over de manier waarop zij daarbij kunnen geholpen worden. Bovenal willen de colloquia een venster openen op begeleidingsmethodieken en -middelen die doelgericht kunnen worden aangewend in de begeleidingspraktijk.

Het eerste colloquium 'secundair onderwijs in het perspectief van loopbaan en levensloop' vindt plaats op woensdag 24 september. Op zaterdag 15 november is het onderwerp 'studiekeuzebegeleiding naar hoger onderwijs - een taak voor onderwijs en PMS-centrum' en het derde colloquium op zaterdag 13 december handelt over de transitie van secundaire school naar arbeidsmarkt.

De deelnemingskosten bedragen respectievelijk 1330 Bfr. (1 dag), 2300 Bfr. (2 dagen) of 3200 (voor de drie colloquia). In de prijzen zijn lunch en het boek 'Levens lijnen' inbegrepen.

Een congressfolder kan worden opgevraagd op het congressecretariaat 'Levens lijnen', p/a VPMS Limburg, Stadsomvaart 9, 3500 Hasselt, tel.: 011/122.11.91, fax: 011/23.49.93. Inschrijven dient te gebeuren voor 1 juli.

KASA-bijtscholing

Wie geïnteresseerd is in de cursussen in het kader van het onderwijs sociale promotie of de posthogeschoolvorming van KASA kan een brochure aanvragen bij Griet Van den Broucke, KASA-bijtscholing, Brusselstraat 17, 2018 Antwerpen, tel.: 03/238.48.86, fax: 03/248.49.10.

Vigeb kadervormingsaanbod najaar 1997

Het Vormingsinstituut voor de Begeleiding van Gehandicapten organiseert een reeks studiedagen, lezingen en workshops ten behoeve van professionelen in de handicapsector. Wie hierover meer informatie wenst kan het programma aanvragen bij Vibeg, Vera Ceulemans, M. Theresiastraat 114, 3000 Leuven, tel./fax: 016/23.51.21.

Gewenst of ongewenst. Filosoferen over handicap

In het najaar van 1997 organiseert de vormingsdienst Stichting Integratie Gehandicapten (SIG) een cyclus van drie gespreks- en discussieavonden in het auditorium 'De Schelde' van het Administratief Centrum Het Zuid in Gent.

Op 16 oktober wordt de betrokken omgeving van de personen met een handicap vóór en rond de geboorte van het kind in kaart gebracht. Op 6 november wordt de persoon met een handicap belicht. Tijdens de afsluitende avond op 27 november gaat het over het doorbreken van taboes en over de vooroordelen en de onwetendheid over personen met een handicap in de maatschappij. Tijdens elke lezing brengt een panel van professionele deskundigen kort een mening naar voor. Daarna krijgt het publiek de kans om te reageren.

Voor meer informatie: SIG, Kerkham 1 bus 2, 9070 Destelbergen, tel.: 09/238.31.25, fax: 09/238.31.40.

Een open workshop over veranderingen

De v.z.w. Perspectief organiseert open workshops die moeten toelaten de verschillende spanningsvelden die men tegenkomt in de eigen schoolorganisatie anno 1997 inzichtelijk en toegankelijk te maken. De begeleiders inventariseren samen met de deelnemers wat de school heeft gedaan of zou willen doen om bepaalde veranderingen door te voeren in het schoolbeleid. Daarbij wordt in kaart gebracht met welke moeilijkheden of mogelijkheden men daarbij geconfronteerd werd. De workshop wordt op een zeer interactieve manier opgevat waarbij rollenspelen, presentaties en een forumdebat enkele van de werkvormen zijn.

Voor meer informatie: Perspectief, Gelbergenstraat 52, 3471 Kortenaeken, tel.: 016/77.92.03, fax: 016/77.00.60.

Werken met kansarme gezinnen

Het sociaal-cultureel werk van de Bond van Grote en van Jonge Gezinnen organiseert in het najaar een opleiding in het kader van het opvoedingsondersteunend groepswerk met kansarme gezinnen. Het programma omvat een reeks opvoedingsthema's die binnen een groep kansarme ouders kunnen besproken worden. Het is de bedoeling dat de deelnemers het programma in de eigen werking overbrengen of eventueel ook in andere kansarme groepen.

De opleiding bestaat uit 3 modules: een eerste over het inzicht in kansarmoede (13 september), een tweede module gaat over de principes van begeleidershandelen (27 september) en de derde module heeft het over het draaiboek 'opvoedingsondersteunend groepswerk met kansarme gezinnen'.

Voor meer informatie: Tiny Van Gils, B.G.J.G., dienst sociaal-cultureel werk, tel.: 02/507.89.44, fax: 02/507.89.49. Inschrijven kan tot 15 augustus.

Intercultureel onderwijs in de basisschool

De Katholieke Hogeschool Brussel organiseert voor de tweede maal in samenwerking met de Katholieke Hogescholen van Mechelen en

Leuven, de tweejarige voortgezette opleiding over intercultureel onderwijs. De opleiding bestaat uit acht modules die apart of in hun geheel kunnen gevolgd worden.

Wie hierover meer informatie wenst kan terecht bij K.H.B., Nieuwland 198, 1000 Brussel, tel.: 02/512.32.59, fax: 02/512.29.06.

Opleiding tot kinder- of jeugdboekenwerker

Eind 1997 en begin 1998 organiseert de Stichting-Lodewijk de Raet samen met de Gentse Bibliotheekschool twee opleidingen over boek-informatie, leesbevordering en werken met boeken. Deze opleidingen richten zich tot leerkrachten, bibliotheekmedewerkers, navormers en taaldocenten, vormings- en culturele werkers met opdrachten naar onderwijs, ouderverenigingen en jeugdwerk. Geïnteresseerden kunnen een folder aanvragen bij de Vormingsleergang-Bibliotheekopleiding, Antwerpsesteenweg 573, 9040 Gent, tel.: 09/228.89.72, fax: 02/229.22.53 of bij de Stichting-Lodewijk de Raet, Liedtsstraat 27-29, 1030 Brussel, tel.: 02/240.95.01, fax: 02/242.26.10.

Forum Onderzoek Samenlevingsopbouw

Het Forum Onderzoek Samenlevingsopbouw van Viboso, wat een ontmoetingsplaats is voor onderzoekers, docenten en opbouwwerkers werd in een nieuw kleedje gestoken. Dit nieuwe forum wil de informatiedoorstroming in de opbouwsector verbeteren door jaarlijks een inventaris op te stellen van lopend en recent onderzoek m.b.t. de samenlevingsopbouw. Daarnaast wil men met dit forum de discussie en beoordeling van onderzoeks- en studieresultaten bevorderen op hun theoretische en praktische waarde voor de samenlevingsopbouw door jaarlijks 1 à 2 studiesessies te organiseren over actuele en relevante thema's binnen de samenlevingsopbouw waarrond onderzoeks- en studiewerk is verricht.

Wie hierover meer informatie wenst of wil toetreden tot dit forum kan terecht bij Luc Verbeke, Viboso, Vooruitgangstraat 323, 1030 Brussel, tel.: 02/201.05.65, fax: 02/201.05.14.

Een veilige school

In het kader van het project Preventie Seksuele Intimidatie in het Onderwijs werd het pakket 'Een veilige school voor onze kinderen; informatieve ouderavond over machtsmisbruik en de rol van de school' samengesteld. De opzet van de ouderavond bestaat uit een inleiding over de veilige school, een toelichting op de afspraken die binnen de school gelden, de vertoning van de video 'Je gelooft het niet' en een discussie in groepen rond stellingen met een plenaire nabespreking.

De publicatie 'Moet iedereen het weten? Draaiboek bij crisissituaties seksuele intimidatie in het primair onderwijs.' kadert in dit zelfde project en is bedoeld voor besturen en directies die met het probleem geconfronteerd worden en een houvast zoeken.

Voor meer informatie en bestellingen kan men terecht bij APS, VODA, Postbus 85475, 3508 AL Utrecht.

Een voorlichtingsproject over multicultureel samenleven in Vlaanderen

Het Vlaams Centrum Integratie Migranten stelde een voorlichtingsproject samen dat de titel 'Even Waardig' meekreeg en bedoeld is voor leerkrachten en jeugdwerkers die met lessen en projecten over de multi-etnische en multiculturele samenleving van start willen gaan. Het project bestaat uit een brochure over vooroordelen, met bondige, heldere teksten die uitnodigen tot lezen en nadenken en bedoeld is als werkinstrument. Daarnaast is er spel 'Test je kennis over de multiculturele en multi-etnische samenleving' met 40 vragen over onderwijs, arbeid, demografie, migratiegeschiedenis, muziek, eten,... Tenslotte is er een handleiding voor de leerkracht of de jeugdwerker waarin ingegaan wordt op het specifieke karakter van vooroordelen en de didactische gevolgen ervan. Deze handleiding bevat ook een selectieve literatuurlijst en een lijst van nuttige adressen.

Voor meer informatie: Vlaams Centrum Integratie Migranten, Gaucheretstraat 164, 1030 Brussel, tel.: 02/201.03.00, fax: 02/201.03.39.

Avonturenweken in de Ardennen

Jaarlijks richt de v.z.w. Lejo, een vormingsdienst voor leerjongeren, twee avonturenweken in voor jongeren van 15 tot 20 jaar. Deze zomer gaan de tentenkampen door van 14 t.e.m. 20 juli en van 11 t.e.m. 17 augustus in Mozet. Naast avontuurlijke sporten zoals bergbeklimmen, tweedaagse overlevingstocht, speleologie, mountainbiken, kayakken,... staan animatie en groepssfeer centraal. Het programma wordt begeleid door gekwalificeerde begeleiders. Deelname kost 8500 Bfr.

Wie meer informatie wenst kan een folder aanvragen bij Lejo, Lange Kruisstraat 7, 9000 Gent, tel.: 09/235.49.81, fax: 09/225.94.13.

Kaffee-Stormdag

Op 25 oktober 1997 organiseert de provinciale jeugddienst van Limburg de derde editie van de Kaffee-Stormdag. Het gaat hier om een groot cultuurevenement waarbij jongeren kunnen kiezen uit een groot gamma van creatieve activiteiten: kunstig koken, creatief schilderen, oerdansen, poëtische ontboezemingen, uw lief beschilderen, hiphop,... Op verschillende locaties in Hasselt staat er cultuur op het programma.

Wie ideeën heeft om op te nemen in het programma kan dat laten weten aan de jeugddienst. De beste voorstellen zullen worden geprogrammeerd en daarenboven wordt het beste idee beloond met een exclusieve prijs.

Voor meer informatie: Provinciale Jeugddienst, Universiteitslaan 1, 3500 Hasselt, tel.: 011/23.72.70, fax: 011/23.72.10.

De Limburgse kampkriebel

Dit vakantieproject is aan zijn vijfde editie toe en wordt georganiseerd voor jongeren ouder dan 12 jaar die in Limburg kunnen kamperen van 3 juli t.e.m. 22 augustus. Het aanbod van dit sportproject is dubbel. Enerzijds krijgen groepen sport à la carte op de kampplaats besteld onder de begeleiding van twee sportmonitoren. Men kan kiezen tussen: rugby, recreatiespelen, boksinitiatie, hockey, ladderspel met klein sportmateriaal, baseball en initiatie in diverse andere sporten. Anderzijds kunnen de jeugdgroepen zich op het militair domein van Leopoldsburg met elkaar meten op de hindernissenbaan en in een avontuurlijke tocht.

Groepen die geïnteresseerd zijn kunnen zich melden en krijgen een inschrijvingsformulier toegestuurd.

Voor meer informatie: Provinciale Jeugddienst, Universiteitslaan 1, 3500 Hasselt, tel.: 011/23.72.72, fax: 011/23.81.11.

Een televisieprogramma voor leerlingen

De Nederlandse educatieve omroep Teleac zendt vanaf september het 'Mentor Magazine' uit dat speciaal werd samengesteld voor leerlingen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Er zijn zeven afleveringen gepland: de eerste schooldag (5 september), ziek zijn (19 september), nieuwe beroepen (3 oktober), eetverslaving (31 oktober), huiswerk (14 november), ons gezin (28 november) en spijbelen (12 december).

Voor meer informatie: Stichting Teleac/NOT, Postbus 1070, 1200 BB Hilversum, Nederland, tel.: 0031/35/672.36.23.

Het Vlaams Overleg Woonwagenwerk verandert van naam

Het Vlaams Overleg Woonwagenwerk heet vanaf 1 juni het Vlaams Centrum Woonwagenwerk. Naar aanleiding van het 20-jarig bestaan zal er dit jaar ook feest gevierd worden met 'voyageurs' en zigeuners. Een plechtige zitting zal plaatshebben op 26 september om 15 uur in het provinciehuis van Antwerpen. Tijdens deze zitting zal ondermeer het beleidsplan 1997-2002 van het Vlaams Centrum Woonwagenwerk voorgesteld worden.

Voor meer informatie: VCW, Ravenstraat 112, 3000 Leuven, tel.: 016/23.23.63, fax: 016/23.31.40.

BOEKEN

Speciaal onderwijs voor kinderen met leerstoornissen. Onderzoek naar de kwaliteit van het functioneren.
DE FEVER, F., COPPENS, M.
Leuven, Acco, 1997, 183 p.

Dit boek is de weerslag van een onderzoek naar de kwaliteit van het functioneren van het type 8 (het onderwijs voor kinderen met leerstoornissen). Meer in het bijzonder toetsten de auteurs of het geboden onderwijs beantwoordt aan wat volgens de vakliteratuur, de regelgeving en deskundigen gewenst is. Zij deden dit via enquêtes, interviews, dossieronderzoek en klasobservaties. Uit de resultaten van het onderzoek die in dit boek werden neergeschreven, kan geconcludeerd worden dat het type 8 behoorlijk functioneert maar dat verbetering zeker mogelijk is. De auteurs reiken daartoe dan ook een aantal suggesties aan.

Omgaan met anderen, een communicatiekunst.
VAN CRAEN, W.
Leuven, Acco, 1997, 143 p.

De auteur werkt in dit boek het denk- en werkmodel van de communicatie- en systeemtheorie op een concrete manier uit met de bedoeling dat het bruikbaar is zowel binnen het privé- als het beroepsleven. Door een beschrijving van de beïnvloedingsprocessen die onbewust tussen mensen spelen legt de auteur uit hoe communicatiestoornissen, irritaties, spanningen of zelfs conflicten in relaties ontstaan en vermeden kunnen worden. De theoretische beschouwingen worden geïllustreerd met voorbeelden, tenslotte worden ook concrete technieken aangereikt om de relatieverstoorders in de praktijk te doorbreken.

De basis van de communicatie. Een programma voor de persoonlijkheidsontwikkeling van sociale vaardigheden in de omgang met volwassenen en leeftijdsgenoten.
SHIPITSINA, L.M., ZASHCHIRINSKAYA, O.V., VORONOVA, A.P., NILOVA, T.A.
Leuven, Acco, 1997, 204 p.

Dit boek bevat de integrale vertaling van een Russisch pedagogisch programma voor de sociale ontwikkeling van het jonge kind dat aan de Wallenberg Universiteit in Sint-Petersburg werd opgesteld en grote weerklank vindt in Rusland. Na een overzicht van de uitgangspunten, de doelstellingen en de structuur van "de basis van communicatie" en de theoretische uiteenzetting ervan, volgt een leerplan voor de uitvoering van het programma. Het boek is dan ook samengesteld uit een groot aantal handleidingen voor de leerkracht. De Russische tekst besluit met een beschrijving van een aantal instrumenten, gebruikt bij de diagnostiek van de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind en bij de evaluatie van het programma. Ten behoeve van de Nederlandse lezer volgt een uitvoerige toelichting, opdat men het programma in de juiste context zou kunnen plaatsen en begrijpen.

Participatieraden en lokale schoolraden in Vlaanderen. De eerste jaren.
VERHOEVEN, J.C., JEGERS, M., VAN HEDDEGEM, I.
Leuven, Garant, 1997, 131 p.

Dit boek beschrijft de eerste systematische studie over het functioneren van de LORGO's en participatieraden die sinds 1991 en 1992 in het Vlaamse basis- en secundair onderwijs opgestart werden. Via deze raden is het de bedoeling dat de verschillende geledingen van de schoolgemeenschap kunnen deelnemen aan het schoolbeleid. Daarbij werden met behulp van een schriftelijke vragenlijst, 1400 leden uit 201 LORGO's, 960 leden uit participatieraden van 227 gemeentelijke en provinciale scholen en 2200 leden uit 524 participatieraden van het katholiek onderwijs bevroegd. De auteurs geven per net een beschrijving van de samenstelling van de raden en van de wijze waarop deze raden werken. Bovendien besteedt het boek aandacht aan de tevredenheid van de leden van deze raden, de manier waarop deze leden de kwaliteit van de wer-

king inschatten en de mate waarin deze raden een invloed hebben op het schoolbeleid. De auteurs sluiten af met een reeks van beleidsvoorstellen.

Kindertijd. Kinderen en ouders over de leefsituatie op lagereschoolleeftijd in Vlaanderen.
VAN DEN BERGH, B.
Leuven, Garant, 1997, 95 p.

In dit boek wordt verslag gedaan van een grootschalig representatief onderzoek van het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie naar de leefsituatie van kinderen op lagereschoolleeftijd in Vlaanderen, waarin de kinderen zelf ook aan het woord komen. Dit onderzoek sluit aan bij een recent uitgevoerd leefsituatieonderzoek bij kinderen in andere Europese landen. Het VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind vormde de achtergrond van het onderzoek.

Door middel van vragenlijsten werden bij 1798 kinderen uit 68 Vlaamse scholen en bij hun leerkrachten en ouders onderzocht hoe kinderen hun leefsituatie thuis en op school en in de ruimere omgeving beleven en hoe ze er mee omgaan.

Bij het boek hoort ook een afzonderlijke bijlage. Die is vooral bedoeld om kinderen met het onderzoek kennis te laten maken en geeft een aantal belangrijke resultaten beknopt en eenvoudig weer. Het boek kost 120 Bfr. en kan rechtstreeks besteld worden bij het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie, Markiesstraat 1 (kamer 474) te 1000 Brussel, tel.: 02/507.35.59, fax: 02/507.35.57.

Straffen? Een boek voor ouders en andere opvoeders.
DRIESEN, L.
Leuven, Garant, 1996, 175 p.

Dit boek gaat over straffen, niet straffen en belonen. De auteur geeft tal van tips en voorbeelden uit de praktijk omtrent niet of wel, en hoe, straffen. Via een vragenlijst kan de ouder of opvoeder de eigen manier van eisen, straffen en belonen controleren en verbeteren. Met een straffenplan wordt uitgelegd hoe kinderen gewenst gedrag kan worden aangeleerd en ongewenst gedrag afgeleerd.

Hulp op maat. Leervoorwaardentraining in de basisvorming.
DE GROOT, R., HEETHUIS, H., KOEKOEK, M.
Leuven, Garant, 1996, 121 p.

In dit boek bespreken de auteurs de wijze waarop men in de basisvorming de leerhulp vorm moet geven, namelijk orthodidactische interventie, maar ook leerlingbegeleiding. Daarna komt het samenspel tussen docenten en leerlingen aan bod en tenslotte ook de waarde van het volgsysteem.

De relatie tussen psychodiagnostiek en het versterken van leervoorwaarden vormt de kern van het boek. De auteurs willen via deze publicatie inspelen op de emancipatie van jongeren met een hulpvraag door hen actief bij de beantwoording ervan te betrekken en ze er verantwoordelijk voor te maken.

Dyslexie '96.
VAN DEN BOS, K.P., VAN PEER, D.R. (red.)
Leuven, Garant, 1996, 190 p.

Dit boek bevat ondermeer bijdragen van experts op het gebied van dyslexie in het Nederlandse taalgebied en is tot stand gekomen als vervolg op een in juni 1996 gehouden congres over dit onderwerp. Het bevat nieuwe gezichtspunten en verdergaande theorievorming op dit gebied. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de stimulering en behandeling van kinderen met ernstige lees- en spellingproblemen in het basis-, speciaal- en voortgezet onderwijs. In een aantal hoofdstukken wordt de stand van zaken weergegeven van het onderzoek naar dyslexie. Een apart hoofdstuk is gewijd aan het onderzoek naar de neurobiologische en biopsychologische basis van dyslexie. Verder zijn er bijdragen opgenomen die gaan over de invloed van dyslexie op de persoonlijkheidsontwikkeling en de opvoedingsomgeving waarin het kind met dyslexie leeft.

MAJONG

De v.z.w. MAJONG stelt zich tot doel de positie van maatschappelijk kwetsbare jongeren te verbeteren. Sommige jongeren krijgen in hun contacten met de maatschappelijke instellingen (zoals: school, arbeidsmarkt, V.D.A.B., mutualiteit,...) steeds weer te maken met de negatieve effecten en genieten minder van het aanbod. Dit bleek reeds uit meerdere onderzoeken die uitgevoerd werden binnen de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie K.U. Leuven.

Om aan deze situatie daadwerkelijk iets te doen werd in mei 1989 de v.z.w. MAJONG opgericht. De leden van de vereniging zijn belangstellenden, afkomstig uit verschillende diensten en organisaties, nl. universiteiten (K.U. Leuven, R.U. Gent), schoolbegeleidingsdiensten (P.M.S. uit de verschillende netten), lerarenopleiding en welzijnsorganisaties.

MAJONG wil haar doelstelling in eerste instantie realiseren door **de samenwerking tussen onderwijs en welzijnswerk** te bevorderen.

Hiertoe werden volgende activiteiten opgezet:

1. Het uitgeven van het **tijdschrift WELWIJS** (verschijnt 4× per jaar)
2. Het geven van **vorming en begeleiding**
3. Het verrichten van **onderzoek**

MAJONG v.z.w.

Hooverplein 10 - 3000 Leuven. Tel. 016/32.52.37.

ASLK: 001-2064133-49.

PUBLIKATIES MAJONG/WELWIJS

De redactie Welwijs organiseerde reeds drie studiedagen waarvan de verslagboeken kunnen worden besteld.

DE DRIE WERELDEN VAN JOHNNY EN MARINA. Spanningen tussen school, gezin en leeftijdsgroep (1990), 75 p. (250 Bfr.)

Jongeren typeren elkaar en stemmen hun eigen handelen hier op af. De bijdragen in dit verslagboek proberen inzicht te geven in dit fenomeen en zoeken naar manieren om er mee om te gaan.

Met bijdragen van : M. Bouverne-De Bie ; J. Heene ; P. Allegaert en L. Vanmarcke ; P. Van Den Bossche en J. Tallon ; J. Hazekamp.

LEERLINGENBEGELEIDING : een antwoord op veranderende leerlingsituaties (1993), 139 p. (350 Bfr.)

Leerlingenbegeleiding wordt vaak verbonden met preventie van probleemgedrag en/of tegemoetkoming aan welzijnsproblemen van leerlingen. In feite gaat het om een bredere discussie, nl. hoe vanuit de verschillende socialisatiemilieus ingegrepen wordt op de -veranderende- situaties waarin jongeren opgroeien. In, dit boek wordt deze discussie ondersteund : eerst wordt de probleemstelling zo concreet mogelijk gemaakt, vervolgens worden een aantal gebieden van begeleiding verder uitwerkt.

Met bijdragen van : W. Wielemans ; L. Thys ; N. Vettenburg ; B. Vandewiele ; A. De Wilde ; E. Bruneel en M. Nelissen ; J. Heene ; M. Bouverne-De Bie.

WELZIJSWERK EN EINDTERMEN, praktijkvoorbeelden en vragen (1996), 138 p. (350 Bfr.)

De groeiende verbondenheid tussen welzijnswerk en onderwijs is met de introductie van de "eindtermen" versterkt. De studiedag ging in op de betekenis van deze evolutie voor kinderen en jongeren en de verwachtingen die zij meebrengt voor het welzijnswerk, het onderwijs en het jeugdwerk. Daarna volgden een groot aantal praktijkvoorbeelden.

Met bijdragen van : R. Caels ; M. Bouverne-De Bie ; N. Vettenburg ; J. Van Gils ; e.a.

De verzendingskosten zijn begrepen in de vermelde prijzen. Wie de drie verslagboeken samen besteld betaald slechts 800 Bfr.

INHOUD

Kansarme en migrantenouders - ook partners van de school? <i>G. Verschelden</i>	p. 3
Jonge reporters op pad! Taksi, de Gentse kinderkrant op wielen	p. 7
Vertrouwensleerlingen: hulpverlening op de nuldelijn <i>C. De Backer</i>	p. 9
To ride, to shoot straight and to speak the truth Over jongeren, subculturen en levensstijl <i>R. Vanhie</i>	p. 11
Steungezinnen. Een project met een preventief karakter binnen een aanbod van opvoedingsondersteuning voor maatschappelijk achtergestelde doelgroepen <i>P. Claes m.m.v. A. Rimaux</i>	p.16
Contracten - Handelingsplannen <i>E. Berx en R. Nijs</i>	p. 20
Katern Gelijke kansen voor meisjes Een aanzet tot een gelijke kansenbeleid voor maatschappelijk achtergestelde meisjes in Vlaanderen en Brussel <i>A. Meerbergen</i>	p. 24
Onderzoeker voor de klas, onderzoeker voor de leeuwen Over onvoorziene omstandigheden en de praktijk van de methodiek <i>C. Vercaigne</i>	p. 28
Ruimte creëren voor leerlingenbegeleiding en samenwerking met welzijnswerk. De hervorming van het secundair onderwijs: een (gemiste) kans? <i>A. Demeulemeester</i>	p. 32
Clusterwerking als ondersteuning van de leerlingenbegeleiding Gekozen voor de verkeerde job of de leerling als vriend <i>D. Verstraeten</i>	p. 36
Wetwijs Het ouderlijk gezag in onderwijsaangelegenheden <i>J. Tallon</i>	p. 42
Agenda en documentatie <i>M. Scheers</i>	p. 43